

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»
Навчально-науковий інститут психології
Кафедра психології

Савілова Діана Максимівна

УДК 159.9 _____

Кваліфікаційна робота

Індивідуально-психологічні властивості особистості у професійній
діяльності психологів
053 «Психологія»
«Організаційна психологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Кваліфікаційна робота містить результати власних доробок. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело _____ Д.М.Савілова

Науковий керівник (консультант) Склярова Ганна Олександрівна, кандидат
психологічних наук, доцент кафедри
психології

КИЇВ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІВ	8
1.1. Сутність поняття «індивідуально-психологічні властивості» та їх роль у становленні особистості психолога	8
1.2. Характеристика та види індивідуально-психологічних властивостей особистості, необхідних для професійної діяльності психолога	14
1.3. Критерії, показники та рівні сформованості індивідуально-психологічних властивостей майбутніх психологів	20
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	29
2.1. Вибірка та методики дослідження	29
2.2. Аналіз, узагальнення та інтерпретація результатів дослідження ..	35
Висновки до розділу 2	50
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПСИХОЛОГІВ	55
3.1. Аналіз педагогічних умов та рекомендації з розвитку індивідуально-психологічних властивостей, необхідних для професійної діяльності психолог	55
3.2. Програма з розвитку індивідуально-психологічних властивостей особистості, необхідних для професійної діяльності психолога	59
Висновки до розділу 3	68
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	76
ДОДАТКИ	87

ВСТУП

Актуальність дослідження. Загострення соціальної та психологічної напруженості в сучасному суспільстві, суперечливий характер різних соціальних відносин, інтенсивність стресогенних умов життєдіяльності призводять до стресових розладів, відсутності мотивації самовдосконалення у сучасної людини, невизначеності життєвих та професійних перспектив.

Будь-яка професійна робота, крім фізичних та психологічних особливостей має в своїй основі особистісні якості, що сприяють успіху у діяльності людини. В першу чергу, це стосується професій, де об'єктом професійної активності людини виступає інша людина (взаємодія «людина – людина»).

Актуальність дослідження індивідуально-психологічних властивостей полягає в тому, що знання психодинамічних та характерологічних передумов дозволяє вивчити та прогнозувати генезис та механізм поведінки, знизити ризик прояву негативних емоцій та девіацій у міжособистісних та професійних відносинах. Для психолога це особливо важливо, оскільки від його стану залежить й ефективність роботи з клієнтами, їх психологічне здоров'я.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливе місце в питанні про успішність професійної діяльності відводиться індивідуально-психологічним характеристикам особистості, що враховують людський чинник. Багато сучасних зарубіжних учених (Ф. Кротехвіль, Дж. Роггі, А. Вебер та ін.) вважають, що індивідуально-психологічні характеристики людини мають значний вплив на успішну професійну діяльність.

Серед вітчизняних психологів питанню індивідуально-психологічних характеристик особистості приділяють увагу І. О. Баклицький, А. М. Бандурка, Т. В. Дуткевич, В. С. Лозниця, Л. Є. Орбан-Лембрик, О. В. Савицька, Є. І. Ходаковський, Ф. І. Хміль, В. О. Шевчук. Соціальна значущість проблеми та її недостатня вивченість у психології зумовили вибір теми даного дослідження.

Об'єкт дослідження - індивідуально-психологічні властивості особистості як психологічне явище.

Предмет дослідження - індивідуально – психологічні властивості особистості у професійній діяльності психологів.

Мета дослідження – розкрити особливості вияву індивідуально-психологічних властивостей особистості у професійній діяльності психологів.

Завдання дослідження:

1. Дослідити сутність поняття «індивідуально-психологічні властивості».
2. Дати характеристику та визначити види індивідуально-психологічних властивостей особистості, необхідних для професійної діяльності психолога.
3. Визначити критерії, показники та рівні сформованості індивідуально-психологічних властивостей майбутніх психологів.
4. Провести емпіричне дослідження індивідуально-психологічних властивостей майбутніх психологів.
5. Сформувати рекомендації з розвитку індивідуально-психологічних властивостей особистості, необхідних для професійної діяльності психолога.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети були використані:

- теоретичні – аналіз, порівняння, узагальнення наукових джерел із зазначеної проблематики;
- психодіагностичні – методика **«Професійна готовність»** (А. П. Чернявська); **«Багатомірний опитувальник самореалізації особистості»** (С. І. Кудінов); **«Методика дослідження самореалізації у вузівському навчанні»** (О. І. Шутенко, О. М. Шутенко); **Велика п'ятірка (Big five) або п'ятифакторний особистісний опитувальник** (Р. МакКрай, П. Коста); **опитувач для виміру результуючої тенденції мотивації досягнення» (RAM)** А. Мехрабіана; **«Список особистісних переваг»**

А. Едвардса (EPP5); опитувальник «16 PF» Р. Кеттелла.

- математичні – обчислення первинних описових статистик, кореляційний аналіз (використовувався для встановлення кількісних залежностей між досліджуваними особливостями). Для статистичного опрацювання було використано комп'ютерні програми MS Excel, SPSS 16.0.

Експериментальна база дослідження. У дослідженні взяли участь 28 осіб у віці від 18 до 24 років. Всі респонденти навчаються на психологів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що було розширено розуміння індивідуально-психологічних властивостей особистості, необхідних для професійної діяльності психолога. Вивчено роль індивідуально-психологічних властивостей психологів у їх професійній діяльності. Встановлено взаємозв'язок між індивідуально-психологічними властивостями психологів і їх професійною компетентністю. Досліджено особистісні риси які сприяють ефективному виконанню професійних обов'язків психологів, таких як аналіз інформації, постановка діагнозу, планування та проведення психологічних втручань. Досліджено вплив індивідуально-психологічних властивостей психологів на ефективність їх спілкування з клієнтами, тобто, які особистісні риси сприяють формуванню позитивного відношення клієнтів до психолога, покращенню спілкування та досягненню бажаних результатів у процесі психологічної підтримки. Проаналізовано вплив чинників оточення на виявлення індивідуально-психологічних властивостей психологів, вплив чинників зовнішнього середовища на формування та зміну особистісних рис психологів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що отримані наукові результати можуть бути використані для вдосконалення професійної діяльності психологів за рахунок розвитку професійно необхідних індивідуально – психологічних характеристик особистості. Розроблено рекомендацій щодо покращення професійної підготовки психологів на основі врахування їх індивідуально-психологічних властивостей. Запропоновано заходи, спрямовані на розвиток та підтримку

потрібних особистісних рис психологів у процесі навчання та практичної діяльності.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків та списку використаних джерел (89 найменувань) та додатків. Загальний обсяг 122 сторінок, основний 74 сторінки. Робота містить 8 таблиць, 8 рисунків, 5 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІВ

1.1. Сутність поняття «індивідуально-психологічні властивості» та їх роль у становленні особистості психолога

У структурі особистості є типовий та індивідуальний початок. Типове – це те, що притаманне кожному з нас (свідомість та розумові здібності, емоційно-вольові прояви та активні дії, тобто схожі риси людей). Індивідуальне – те, що властиво конкретно взятій людині (фізичні та психологічні особливості, світогляд і особисті здібності), тобто риси, що відрізняють її від інших представників суспільства. При цьому слід зазначити, що на кожному етапі формування особистості ці чинники впливатимуть певною мірою.

На думку вітчизняних психологів особистість являє собою суб'єкта, який не просто біологічно дозріває, а й активно взаємодіє з навколишнім середовищем, набуваючи (або не набуваючи) у цей час своїх особистісних рис.

Поняття «особистість» дещо відрізняється від поняття «людина». Особистість – категорія суспільно-історична. Її суспільна сутність та соціальні функції є головними показниками в її характеристиці. Особистість - об'єкт дослідження безлічі суспільних наук: історії, філософії, соціології, етики, естетики, психології, педагогіки. Особистість - свідомий індивід, який займає певне становище у суспільстві та виконує певну суспільну роль.

Роль - це соціальна функція особистості; наприклад, роль матері та батька – виховання дітей, роль директора школи – управління колективом вчителів та організація процесу навчання учнів.

Отже, психологія розглядає особистість як соціальну сутність. Особистість – це та сама людина, але взята зі сторони її суспільної значущості та суспільної діяльності.

Фізіолог досліджує людину як організм, соціолог та психолог підходять до людини як до особистості. Особистість – це свідомий індивід. Не можна зрозуміти громадську роль особистості, не аналізуючи її психології: мотивів діяльності, здібностей та характеру, а в деяких випадках і особливостей її тілесної організації, типу нервової системи.

Провівши теоретичний аналіз показників поняття «особистість» ми дійшли висновку, що у вітчизняній науці немає єдиного підходу до цього питання.

Поняття «особистості» у зарубіжній психології, на думку К. Юнга, Г. Олпорта, Е. Кречмера, К. Левіна, Ж. Нюттека, Дж. Гілфорда, Г. Айзенка, А. Маслоу та інших, дещо інше. Тут особистість – є нічим іншим, як сукупністю всіх характеристик індивіда, які входять у це поняття, що змінюється у процесі пристосування до змін у суспільстві, соціальному середовищі [8].

На думку Л. І. Божович, особистістю слід називати дорослу людину, коли вона досягла вже високого рівня психологічного розвитку. Важливими характеристиками особистості вона вважає здатність переважати обставини, змінювати їх під цілі й завдання, вміти свідомо керувати собою [6]. Саме тому основним завданням особистості на кожному етапі життя є розвиток духовного світу та розробка відповідної теорії формування іншої свідомості, людини, суспільства.

Вчені стверджують, що духовні особистості видно у загальній масі людей. Їхнє життя якісніше, вони рідко хворіють, а ефективність праці набагато вища. Тому суспільство має брати за основу духовний початок. Розвиток людини має відбуватися в гармонії із самою собою, а в процесі суспільних відносин їй має надаватися свобода вибору. Особистість повинна постійно розвиватися, удосконалюватися, створюючи собі умови для морального та духовного зростання. При цьому свідомість та самосвідомість мають бути індивідуальними концептами кожного.

З погляду В. С. Мерліна, ознака властивостей особистості –

спрямованість на об'єкти дійсності. Спрямованість особистості характеризується її інтересами та схильностями, домінуючою мотивацією, рівнем домагань, переконаннями та провідним для будь-якого віку видом діяльності. Особові властивості відрізняються від інших (нейродинамічних, психодинамічних властивостей) ставленням до певної сторони дійсності [32].

Особистість як суб'єкт соціального розвитку має низку характеристик. З початку вивчення особливостей особистості використовувалися два терміни: індивідуальні особливості особистості та психологічні особливості особистості.

Клепікова О. В. описує терміни індивідуальні, психологічні особливості, як два різні визначення і вважає, що терміни беруть свої витoki з різних передумов людського життя: народження та вплив соціального середовища.

Індивідуально-психологічні властивості є важливими факторами у становленні особистості психолога і визначають його професійну компетентність та успішність у роботі. Особливості характеру, особистісні риси, мотивація, емоційна стабільність та інші психологічні аспекти впливають на спосіб сприйняття, розуміння та взаємодії з клієнтами, колегами та іншими учасниками професійного середовища. Особистісні риси психолога, такі як емпатія, толерантність, відкритість до нового досвіду, гнучкість мислення та здатність до саморефлексії, дозволяють йому ефективно взаємодіяти з клієнтами різного типу та відповідати на їхні потреби. Наявність цих якостей допомагає психологу створювати сприятливу атмосферу для спілкування, проявляти терпіння та розуміння, а також підтримувати довіру та конфіденційність. Мотивація є ще одним важливим аспектом, який впливає на становлення психолога. Висока мотивація до роботи в галузі психології допомагає психологу подолати труднощі, зберегти енергію та залишатися зацікавленим у професійному розвитку. Мотивація дозволяє психологу постійно навчатися, брати участь у тренінгах, семінарах та професійних заходах, що розширює його знання та навички. Емоційна стабільність є

важливою властивістю психолога, оскільки робота з людьми може бути емоційно напруженою. Здатність контролювати свої емоції та залишатися збалансованим допомагає психологу залишатися професійним та надійним фахівцем у будь-яких ситуаціях. Крім того, індивідуально-психологічні властивості включають інтелектуальні здібності, комунікаційні навички, креативність та інші фактори, які впливають на якість роботи психолога.

Індивідуальні особливості формуються «під впливом взаємодії спадковості та соціального середовища на базі природних передумов, в якості яких виступають специфічні відмінності будови та функціонування ЦНС і, насамперед, головного мозку» [26].

Психічні особливості людини – це «її здібності, її характер, її інтереси та схильності, які виробилися та сформувалися в ході його життя» [2]. В даний час, ці два терміни не поділяють в окремі, а навпаки, дане визначення відображає сукупність всіх складових індивідуальних та психологічних особливостей людини.

Індивідуально-психологічні особливості - «узагальнене поняття, що включає спрямованість особистості, особливості мотиваційної, вольової, емоційної сфер, характеру, темпераменту, пізнавальної діяльності, стереотипи поведінки та емоційного реагування». Дане поняття поширене в сучасній психології та медицині, спрямованої на вивчення особистості людини. Вперше поняття «індивідуально-психологічні особливості» вжив Френк Гальтон (1822 - 1911) [75]. До індивідуально-психологічних особливостей прийнято відносити темперамент, характер, можливості, показники емоційно-вольової сфери. Природною причиною індивідуальних відмінностей є особливості нервової системи та, насамперед, темперамент. Сам цей термін у перекладі з латини означає «суміш елементів». І справді, темперамент є комплексом якостей людини. Різні їх поєднання породжують різноманітність психічної діяльності людей, що проявляється у чотирьох основних типах темпераменту. Насправді темперамент є динамічною характеристикою психіки, а відмінність його типів пов'язана з рухливістю і силою двох основних нервових процесів -

збудження і гальмування.

Для сангвініка характерна висока швидкість і сила нервових процесів, а також збалансованість збудження і гальмування. Це робить сангвініка активним, але без метушні. Сангвініки мають високу працездатність і стійкий настрій з досить яскравими і сильними емоціями. Вони товариські, але розбірливі у виборі друзів і прагматичні. Справа для них понад усе.

Флегматик, як силою збудження, так і силою гальмування характеризується низькою швидкістю нервових процесів із величезним переважанням гальмування, тобто інертності. Це, в прямому сенсі слова, тип гальмування. Флегматики не люблять змін в діяльності, вони малоемоційні і нетовариські. Вони обмежені, але працьовиті.

Для холериків характерні висока швидкість і сила нервових процесів, але надмірна рухливість і нестійкість. Це дуже активні люди з мінливим настроєм, у них багато друзів, але самі вони непостійні і не можуть довго займатися однією справою.

Меланхоліки відрізняються слабкістю як процесів збудження, так і гальмування, тому різко виражені зміни настрою, здається, що вони постійно перебувають у стані відчаю.

Темперамент є біологічною основою іншої індивідуально-особистісної властивості - характеру. Характер відбиває систему специфічних відносин особистості до себе, інших людей, професійної діяльності та матеріального благополуччя. Емоційно-вольова стійкість особистості є складовою характеру людини.

Будучи членом суспільства, людина від народження взаємодіє з іншими людьми, засвоює норми поведінки, вбирає культуру і традиції. У результаті кожна особистість є унікальним сплавом біологічного і соціального, а формування характеру відбувається у взаємодії цих двох начал. Тому в одному середовищі люди формують різні характери. Вони відрізняються навіть у близнюків, які мають схожу біологічну основу.

Вся справа в досвіді. Від народження ми опиняємося в ситуаціях, де

реагуємо по-різному залежно від особливостей темпераменту, а також від зовнішніх причин. В результаті ми накопичуємо різноманітний, але абсолютно унікальний досвід, який впливає на формування характеру не менше, а швидше за все більше, ніж властивості фізіології та нервової системи.

Характер - це сукупність рис і властивостей особистості, які проявляються в усіх сферах життя і накладають відбиток на спілкування з іншими людьми, інтереси, характер діяльності тощо. Недаремно термін «характер» з давньогрецької мови перекладається як риса, печатка, знак.

Риси характеру досить стійкі, вони закладаються в дитинстві і є своєрідною візитною карткою людини. Проте ця риса особистості більш мінлива, ніж темперамент, оскільки на її зміст впливає життєвий досвід. І часто, зустрівши людину після кількох років розлуки, ми з подивом помічаємо зміни в її характері. Характер - це складне утворення, що має складну структуру. Тому існує багато типологій або наборів його основних ознак, які описані різними психологами.

У психології існує кілька наукових підходів до розуміння характеру:

1) Конституційно-біологічний підхід. Основоположником цієї концепції є Е. Кречмер. Відповідно до його поглядів, характер - це сукупність особливостей статури і темпераменту людини.

2) Психоаналітичний підхід. Цю характерологічну теорію розвинули психоаналітики З. Фрейд, К. Г. Юнга і А. Адлера. Вони пояснювали прояви характеру наявністю в людини несвідомих потягів.

3) Ідеологічний підхід. Автором цієї концепції є Робек, який вважав, що характер формується в результаті того, що людина підпорядковує свої бажання встановленим правилам і нормам суспільства. Крім того, Робек вважав, що соціальний статус особистості багато в чому визначає риси її характеру.

Вивчаючи структуру темпераменту, Б. Г. Ананьєв виділив у ньому такі компоненти, як спрямованість особистості, рівень розвитку комунікативних навичок, звичок, особливостей емоційно-вольової сфери.

Н. Д. Левітов вважав, що характер формується на основі ставлення людини до суспільства та інших людей, до себе і своєї діяльності, речей. Подібність різних підходів проявляється в тому, що ці дослідники впевнено стверджували, що це залежить від умов життя і його темпераменту. Основу характеру становлять стійкі риси, які можна приймати і усвідомлювати, а можна заперечувати або усвідомлювати. Для визначення даних особливостей використовують різні психодіагностичні тести, які встановлюють та вимірюють індивідуально-психологічні відмінності різних людей один від одного.

Таким чином, процес розвитку особистості дуже важливий для кожної людини та для суспільства загалом. На сучасному етапі становлення та розвитку суспільства дуже складно зберегти нормативність даного процесу, оскільки дуже сильний вплив особливо зовнішніх факторів, які змінюються щодня та потребують нових підходів та технологій у формуванні особистості.

1.2. Характеристика та види індивідуально-психологічних властивостей особистості, необхідних для професійної діяльності психолога

На сучасному етапі стрімкого розвитку психолого-педагогічної науки та практики, у формуванні вищої психологічної освіти враховуються не лише професійні, а й особисті якості студентів-психологів, що грають дуже важливу роль у становленні їх як фахівців, здійснюють суспільно корисну діяльність у соціумі.

Сфера професійної діяльності психологів належить до системи суспільних відносин «людина-людина». В цьому зв'язку ми відзначаємо, що у вузах на психологічних факультетах, під час педагогічного процесу потрібно цілеспрямовано розвивати ті особистісно-професійні якості студентів психологів, які безпосередньо впливають на їхнє відношення до самих себе, на їх спілкування та взаємодію з іншими людьми. Не секрет, що від «якості» цієї взаємодії багато в чому залежить ефективність і результативність

діяльності психолога. Успішне виконання професійних обов'язків стає неможливим, якщо не буде почута і зрозуміла інша людина, не будуть враховані її особливості, не будуть встановлені довірчі відносини.

Для професійної діяльності психолога необхідно мати ряд індивідуально-психологічних властивостей, які сприяють успішній роботі з клієнтами і досягненню професійних цілей. Основні характеристики та види таких властивостей включають наступне:

- 1) Емпатія - здатність сприймати та розуміти емоційний стан та досвід інших людей є важливою складовою для психолога. Емпатія дозволяє створювати відносини довіри з клієнтами та ефективно спілкуватися з ними.
- 2) Саморефлексія - психолог повинен бути свідомим своїх власних переконань, цінностей, емоцій та поведінки. Саморефлексія допомагає психологу розуміти, як його власні характеристики можуть вплинути на роботу з клієнтами та допомагає уникати проєкцій та перекручень.
- 3) Толерантність до несформованості - психолог повинен бути в змозі приймати клієнтів такими, які вони є, без суджень та негативних установок. Толерантність до різних переконань, поведінки та життєвих шляхів є важливою складовою професійного підходу.
- 4) Гнучкість та адаптабельність - психолог повинен бути готовим працювати з різними типами людей та в різних ситуаціях. Гнучкість допомагає змінювати підхід та методи роботи відповідно до потреб клієнта.
- 5) Комунікабельність - здатність ефективно спілкуватися з іншими людьми, чути та використовувати вербальну та невербальну комунікацію в професійній діяльності. Комунікабельність дозволяє психологу встановлювати контакт з клієнтами та передавати інформацію зрозуміло та ефективно.
- 6) Етичність - психолог повинен дотримуватися професійних етичних стандартів та норм, зберігати конфіденційність інформації,

відповідально ставитися до своїх обов'язків та використовувати свої знання та вміння в інтересах клієнтів.

Це лише деякі з ключових індивідуально-психологічних властивостей, необхідних для успішної професійної діяльності психолога. Крім цього, важливо мати навички слухання, спостереження, аналізу та інтерпретації інформації, а також знання психологічних теорій та методів роботи з клієнтами.

На нашу думку, такими професійно важливими особистісними властивостями студентів-психологів, поряд з іншими психологічними особистісними утвореннями, є система психологічних захисних механізмів особистості та структура стратегій поведінки особистості конфлікту.

У світлі цього привертають увагу формулювання професійно-важливих якостей психологів-практиків. Наприклад, комітет США з нагляду та підготовки консультантів виділяє такі професійно-важливі якості практичного психолога-консультанта: довіра до людей, повага до цінності іншої людини, проникливість, відсутність упереджень, саморозуміння, розуміння професійного обов'язку [90].

Психолог Л. Р. Волбірґ виділяє такі характеристики психолога-консультанта, що сприяють успіху в його професійній діяльності, як чуйність, об'єктивність, гнучкість, емпатія, відсутність власних серйозних проблем. До характеристик, що перешкоджають успіху, цей дослідник відносить: авторитарність, пасивність, залежність, схильність використовувати клієнта задоволення своїх потреб, невміння бути терпимим до клієнта, невротичну установку щодо грошей [87].

Відомий психолог Р. Кочунос стверджує, що в якості професійно-важливих особливостей психолога-практика слід розглядати відкритість власному досвіду, автентичність, розвиненість самосвідомості, силу особистості та ідентичність, толерантність до невизначеності, прийняття особистої відповідальності, глибину відносин з іншими людьми, постановку реалістичних цілей та емпатію [25].

Аналізуючи різні думки щодо професійно важливих якостей психологів-практиків, можна підсумовувати, що як такі слід розглядати поєднання сензитивності та емпатії (для роботи з клієнтом необхідно відчувати його переживання і почуття), комунікативності та доброзичливості, емоційної стійкості та гнучкості реагування.

З іншого боку, це означає, що протилежні особистісні особливості (висока особистісна конфліктність, авторитарність, відсутність довіри до людей, прагнення домінування та маніпулювання іншими людьми, схильність використовувати клієнта для задоволення своїх потреб) можуть розглядатися як чинники, що перешкоджають професійному становленню психолога.

С. Л. Братченко у статті «Екзистенційний підхід Дж. Бюдженіаля» говорить про кризу психології, яка полягає в тому, що «психології ніяк не вдається побачити в людині людину – живу, реальну та справжню». В основі цієї кризи лежить «збільшення зростання маніпулятивних устремлінь практичних психологів, посилення «закритості», жорсткості, жорстокості, появи особливого «психологічного цинізму», що спирається на «психологічні пояснення» для виправдання своїх дій».

С. Л. Братченко говорить про те, що «сучасна психологія сприяє формуванню у психологів такої «професійної свідомості» і такої «картини світу», які майже неминуче роблять психолога у відносинах з живими людьми жорсткішим, маніпулятивнішим. У «такій» психології явно чи неявно стверджуються такі цінності, як сила і влада, простота, нормальність (нормативність), передбачуваність та керованість» [4].

Можливо, така маніпулятивна тенденція у психологів формується під час їх навчання, коли, будучи студентами, вони засвоюють кілька технологій маніпулювання поведінкою людини.

Можна висловити побоювання щодо того, що для деяких студентів-психологів стратегія маніпулювання іншими людьми може стати найбільшою, переважною, тобто перетворитися на фіксовану форму поведінки, концепція розвитку якої сформульована Г. В. Залевським [20].

Вважається, що в людини, яка успішно використовує стратегію маніпулювання у міжособистісній взаємодії, згодом редукується кількість засобів досягнення цілей [86].

Звісно ж, у процесі підготовки майбутніх психологів слід обмежити можливість формування та прагнення маніпулювати людьми. Ефективність подібних обмежень (тобто профілактика схильності до маніпулювання) сильно залежатиме від розуміння закономірностей розвитку у людини схильності до маніпулювання іншими.

Нарівні з особистісними та соціальними особливостями студентів-психологів, необхідно знати та враховувати вікові психофізіологічні закономірності формування особистості у юнацькому віці. Знання даних психофілогенетичних закономірностей розвитку особистості дозволяють націлено здійснювати цілісний та безперервний педагогічний процес у ЗВО, адекватно розподіляти освітні зусилля людини на весь період навчання у вузі.

Процес особистісно-професійного розвитку психолога у системі вищої освіти розглядається як закономірна зміна системної єдності його особистості та діяльності.

Формування та розвиток особистісних властивостей психолога – сукупний результат здійснення комплексного освітнього процесу у вищій школі, в якому реалізуються стратегії, моделі, алгоритми та технології продуктивного вдосконалення професійно важливих якостей особистості, компетенції майбутнього спеціаліста. Вирішення внутрішніх та зовнішніх протиріч забезпечує досягнення відповідності інтелектуальних, емоційно-вольових та інших професійно значимих якостей, функціонального стану майбутнього психолога – цілям, вимогам та умовам соціокультурного середовища.

Серед загальних особистісно-професійних якостей психолога традиційно виділено такі параметри:

– на психофізіологічному рівні – емоційна стійкість, витримка, спокій, здатність реально зважувати обстановку, стійкість до стресу, сильний

тип нервової системи;

– на інтелектуальному рівні – науково-гуманістичний світогляд, логічність мислення, сензитивність, професійна рефлексія, чітке уявлення про складність та суперечливість природи психіки та поведінки людини; творчість, проникливість, аналітичність та прогностичність;

на особистісному рівні – фасилітативність, соціабільність, спрямованість на іншого, професійна мотивованість, активність, комунікабельність та великодушність до людей, тактовність та дипломатичність у спілкуванні, підпорядкування своїх інтересів інтересам іншого та групи, моральність, сумлінність, відповідальність, сміливість у вирішенні практичних питань [1].

Специфіка змісту праці психолога актуалізує дві його особистісні сторони: морально-психологічну та «психотехнічну». Психолог повинен вміти осягати причини та наслідки самопроявів іншої людини, прогнозувати поведінку, адекватно впливати на інших людей.

Дуже важливим є явище емпатії. «Раціональний канал» емпатії характеризує спрямованість уваги, сприйняття і мислення іншу людину – її стану, проблеми поведінки». Емоційний канал емпатії - здатність входити в емоційний резонанс з оточуючими - співпереживати, брати участь. Інтуїтивний канал емпатії – здатність «бачити» поведінку партнера, діяти за умов дефіциту інформації про нього, спираючись на досвід, що «зберігається» у підсвідомості. На рівні інтуїції замикаються та узагальнюються різні відомості про партнера по взаємодії.

У ході теоретико-методологічного аналізу літератури були виділені основні компоненти індивідуально-психологічних властивостей психологів у професійній діяльності:

1) ціннісно-мотиваційний – стійкість позитивних професійних мотивів, провідних професійних цінностей та інтересів, спрямованих на освоєння сутності та специфіки професійної діяльності, прагнення професійної майстерності та саморозвитку в умовах обраної діяльності та виражених гуманістичних професійних установок;

2) когнітивно-гностичний – обсяг професійних знань, характер професійної «картини світу», спрямованість на оволодіння специфікою діяльності практичного психолога системи освіти, пізнавальна активність, висока здатність до навчання;

3) емоційно-вольовий - рівень знання професійних норм та правил діяльності психолога, прагнення їм слідувати. Ступінь розвитку навичок емоційно-вольової саморегуляції, спрямованість на відповідність вимогам професійної діяльності психолога;

4) функціонально-діяльнісний – ступінь сформованості певних практичних умінь та навичок (комунікативних, організаційних, діагностичних, проектувальних та ін.), алгоритмів, прийомів та способів діяльності психолога; виражена спрямованість визначення своєї «професійної ролі»; ступінь сформованості професійно важливих якостей та професійного стилю міжособистісного взаємодії;

5) креативний – спрямованість на реалізацію творчої активності у професійній діяльності психолога, прагнення до самостійності та самовизначення у професії, наявність та ступінь сформованості творчих умінь, спрямованість на перетворення професійної діяльності, на пошук та створення ефективних способів, прийомів та алгоритмів психологічної практики [3].

1.3. Критерії, показники та рівні сформованості індивідуально-психологічних властивостей майбутніх психологів

На етапі розвитку галузей психолого-педагогічного знання однією з найважливіших та актуальних проблем, про що свідчить аналіз наукових публікацій останніх років, є дослідження аспектів професійної підготовки майбутніх спеціалістів. Не становлять винятку проблеми, пов'язані з різними аспектами професійної освіти майбутніх психологів у вищій школі.

Однією з актуальних проблем, серед зазначених, є проблема професійно-особистісного становлення майбутніх психологів у межах їхньої професійної освіти у вищій школі.

Сформованість індивідуально-психологічних властивостей майбутніх психологів можна оцінювати за допомогою різних критеріїв, показників та рівнів. Основні критерії, що використовуються для оцінки, включають знання, навички, особистісні якості та професійну компетентність. Давайте розглянемо кожен з них детальніше: Знання: Цей критерій оцінює рівень теоретичних знань майбутнього психолога у різних галузях психології, таких як загальна психологія, соціальна психологія, розвиткова психологія, психопатологія та інші. Показники цього критерію можуть включати рівень освіти, академічні досягнення, здатність до аналізу та критичного мислення, а також знання та розуміння основних теорій та концепцій психології. Навички: Цей критерій оцінює рівень практичних навичок майбутнього психолога, таких як навички спостереження, слухання, комунікації, аналізу, ведення документації та інших. Показники цього критерію можуть включати здатність до ефективної взаємодії з клієнтами, вміння проводити діагностику та оцінку, розробляти та реалізовувати плани інтервенцій, а також навички самоаналізу та рефлексії.

Особистісні якості: Цей критерій оцінює рівень розвитку особистісних якостей, які є важливими для психологічної роботи. До таких якостей можуть відноситись емоційна стабільність, емпатія, толерантність, етичність, гнучкість мислення, творчий потенціал та інші. Показники цього критерію можуть включати рівень самосвідомості, емоційного інтелекту, етичних стандартів, вміння працювати в групі та відповідати на складні ситуації. Професійна компетентність: Цей критерій оцінює рівень здатності майбутнього психолога застосовувати свої знання, навички та особистісні якості у практичній роботі з клієнтами. Показники цього критерію можуть включати вміння розробляти і виконувати план дій, адаптуватися до різних ситуацій, дотримуватися етичних принципів, вести документацію та взаємодіяти з іншими професіоналами.

Визначення ефективності професійної підготовки майбутніх психологів потребує вивчення рівня їхнього професійного становлення. Ця мета

реалізується шляхом використання різних діагностичних методик, сукупність яких є діагностичним інструментарій оцінки якості психологічної освіти випускника вузу та рівня його професійно-особистісного становлення.

У цьому ключі варто уточнити, що процес реалізації професійно-особистісного становлення майбутніх психологів та дослідження його рівня здійснюється з урахуванням певних критеріїв та системи їх показників. Доцільність підбору даних критеріїв визначає ефективність як процесу професійної підготовки майбутніх психологів, так і об'єктивність діагностичної системи рівня їхнього професійно-особистісного становлення.

На нашу думку, вибір критеріїв визначення рівня професійного становлення майбутніх психологів повинен виходити із сутності професійної діяльності психолога, структури його професійної компетентності, вимог з боку держави та суспільства до результатів професійної підготовки студентів психологічних спеціальностей.

На основі обліку зазначених умов та теоретичних досягнень вчених у контексті аналізованої проблеми, на нашу думку, як основні критерії оцінки рівня професійного становлення майбутніх психологів можуть виступати провідні результативні аспекти їх професійної підготовки. До них віднесемо: професійну спрямованість; компетентність; професійно важливі якості; готовність до професійного зростання. Звернемося до докладнішого вивчення зазначених критеріїв як результативних категорій процесу професійного становлення майбутніх психологів.

Різні аспекти професійної спрямованості висвітлено у працях О. О. Вербицького, Н. В. Кузьміної, В. А. Сластеніна, Н. Ф. Тализіна, Кудинов С. С. та інших вчених. [27].

Більшість авторів професійну спрямованість трактують як сукупність мотивів, установок особистості, планів, ціннісних орієнтацій у сфері певної професійної діяльності.

За словами О. К. Маркової, «співвідношення нахилів, мотивів, цілей, смислів створює певні професійні установки людини - прагнення опанувати

професію, отримати спеціальну підготовку, досягти в ній успіху, певного соціального статусу» [33, с. 71].

Високий рівень професійної спрямованості – це та якісна особливість структури мотивів особистості, що виражає єдність інтересів та особистості в системі професійного самовизначення. Підвищення рівня професійної спрямованості утворює основний зміст її розвитку.

На думку багатьох дослідників-психологів, зокрема Л. М. Мітіної, показниками високого рівня професійної спрямованості майбутнього фахівця є його професійна свідомість та самосвідомість [34].

За словами О. К. Маркової, професійна самосвідомість – це комплекс уявлень людини про себе як професіонала, цілісний образ себе як професіонала, систему відносин до себе як до професіонала [33].

Професійна самосвідомість майбутнього психолога в процесі його підготовки вищій школі – це усвідомлення психологом себе у просторі своєї майбутньої професії та діяльності, у системі власної особистості.

Як наступний критерій нами виділено професійну компетентність майбутнього психолога. Під цим терміном розумітимемо сукупність внутрішніх ресурсів спеціаліста, яка дає йому можливість виконувати посадові обов'язки відповідно до чинних професійними стандартами та посадовими вимогами даної професії на конкретному робітнику місці; визначає здатність психолога виконувати свої професійні обов'язки на належному рівні, згідно з наявними запитами: посадовими інструкціями, бажаннями клієнтів та очікуваннями інших людей, суспільства загалом.

Наступним критерієм виступає комплекс професійно важливих якостей майбутнього фахівця в галузі психології. Виходячи з розуміння зазначеного терміну у значенні якостей особистості спеціаліста, які, впливаючи на ефективність здійснення професійної діяльності, одночасно змінюються та відшліфовуються в ній, на основі аналізу праць вчених до таких якостей віднесемо психічні процеси, психічні стани, особистісні мотиви та установки.

До професійно значимих якостей психолога дослідники відносять:

готовність до контактів; загальну інтелектуальність; вміння підтримувати контакти; емпатію; атракцію.

Професійно важливі якості О. К. Маркова аналізує через мотиваційно-смыслову та операційну сферу професіоналізму. На думку дослідниці, мотиваційно-смыслова сфера включає інтереси, мотиви та цілі. Операційну сферу утворюють професійні здібності, професійне свідомість та професійне мислення [33].

Готовність до професійного зростання як один із провідних критеріїв оцінки рівня професійного становлення майбутніх психологів є комплексом властивостей особистості майбутнього фахівця, необхідних для високого рівня професійної діяльності та систематичного його вдосконалення.

Критерії та показники рефлексивної позиції психолога – це результати досліджень професійної діяльності психолога, які містять вимоги до обсягу знань, умінь та навичок, стажу роботи та освіти, а також характеризують професійну поведінку психолога [2].

Аналізуючи себе, свої вчинки, думки, почуття, хвилювання, психолог часто зустрічається з їх неоднозначністю, суперечливістю і, пробує зрозуміти, що з них істинно, а що хибно, таким чином демонструючи сформовану рефлексивну позицію.

Як зазначає Н. М. Романенко: «Становлення молоді відбувається сьогодні у дуже складних політичних, соціальних, економічних умовах. В силу низки причин багато підлітків і юнаків відчують розгубленість, песимізм, розчарування, невіру в сьогоднішнє та майбутнє. Молодь бунтує і протистоїть, іноді, навпаки, індиферентна до подій, що відбуваються» [50, с. 164]. У цій ситуації особливо необхідний аналітичний та рефлексивний підхід до молоді з боку психолога [5].

Одним із найважливіших критеріїв сформованості рефлексивної позиції майбутнього психолога є потрібно-мотиваційний, що виражає емоційно-чуттєве, зацікавлене ставлення психолога до професійної діяльності, до життя, спрямованість пізнавальної активності. Ця активність забарвлена

позитивними емоціями та увагою до об'єкта, зацікавленістю суб'єкта у пізнанні інших людей; потреба у вирішенні педагогічного сумніву як постійний та керівний фактор рефлексії, впевненість чи невпевненість у чомусь; почуття утруднення; його визначення та визначення його кордонів; уявлення про можливе рішення; розвиток шляхом міркування способів дії; подальші спостереження, що призводять до визнання або відхилення дії, розробка альтернативних способів дії.

Серед критеріїв сформованості рефлексивної позиції особливо слід зазначити когнітивно-аналітичний критерій, що передбачає раціональне пізнання особистості, пам'ять, сприйняття, мислення, прийняття рішень, компетентність та знання, вміння та навички, спрямованість педагогічного процесу на результат; використання психологом раніше засвоєного досвіду, аналіз свого чи чужого досвіду діяльності, що переноситься на провадження аналогічної діяльності.

Іншим значущим критерієм рефлексивної позиції психолога є комунікативно-відносний, що передбачає ефективну комунікацію, ефективність міжособистісних відносин. Цей критерій постає як умова продуктивного спілкування учасників всього педагогічного процесу, уміння рефлексивно ставитися до себе і до своєї діяльності, а також освоєння особистістю відносин між людьми, на основі взаємодії з іншими людьми, колегами, учнями, коли психолог намагається зрозуміти думки та почуття іншої людини і коли вона оцінює себе очима цієї іншої, вона виявляється здатною рефлексивно ставитися і до себе.

Наступним критерієм рефлексивної позиції психолога є емоційно-діяльнісний критерій, передбачає використання в психолого-педагогічній діяльності різних форм та способів діяльності, емоційний перегляд цієї діяльності. Психолог як би «переживає» власні переваги та недоліки, включає активні міркування, поняття, тлумачення, висновки, гіпотези та ін. Психолог осмислює, усвідомлює власні форми та передумови діяльності самопізнання, що розкривають внутрішню будову та специфіку духовної світу особистості.

Сенсотворчий критерій як усвідомлення чи прогнозування майбутнім психологом того, яким його сприймають та оцінюють учні, це його здатність концентруватися на суті та змісті своїх думок, на рішенні проблем на способі їх вирішення. Особистість студента виявляє свідомість власної діяльності та взаємодії; його вміння проектувати та моделювати дії, пізнавати себе та свою професійну діяльність, своїх сильних і слабких сторін. Студент виявляє здатність у пізнанні свого внутрішнього світу та усвідомлює своє місце у взаємовідносинах з учнями, демонструє рефлексивне мислення як прикладну цінність педагогічної професії.

Ще один критерій – професійно-дослідницький, який відповідає за формування педагогічного професіоналізму та зрілості майбутнього психолога. Цей критерій розглядається як структурне динамічне новоутворення особистості, що включає систему її відносин та властивостей і характеризують її як суб'єкта діяльності, відкритість до професійних інновацій.

Вміння створювати проблемні ситуації у навчанні, їх аналіз, облік індивідуально-особистісних особливостей рефлексивного мислення самих учнів з метою управління процесом формування рефлексивної позиції особистості – це погляд майбутнього психолога на власну професійну діяльність.

Виходячи з вищевикладеного, під професійним становленням особистості майбутнього психолога в даному дослідженні ми розуміємо поетапний процес здобуттям студентом системи знань, умінь та професійно значущих якостей.

Досягнення високої якості професійної підготовки майбутніх психологів у вищій школі, на нашу думку, неможливо без своєчасної перевірки ефективності реалізованої діяльності, що сприяє професійному становленню студентів.

Реалізація цієї перевірки потребує сформованості системи базових критеріїв, які у комплексі можуть бути об'єктивним мірилом рівня

професійного становлення майбутніх психологів. На основі проведеного дослідження до таких критеріїв віднесемо: професійну спрямованість, компетентність, професійно значущі якості, готовність до професійного зростання.

Висновки до розділу 1

В розділі ми провели теоретичний аналіз проблеми індивідуально-психологічних властивостей особистості у професійній діяльності психологів.

Визначили сутність поняття «індивідуально-психологічні властивості» та їх роль у становленні особистості психолога, характеристику та види індивідуально-психологічних властивостей особистості, необхідних для професійної діяльності психолога та критерії, показники та рівні сформованості індивідуально-психологічних властивостей майбутніх психологів.

Психічні особливості людини – це «її здібності, її характер, її інтереси та схильності, які виробилися та сформувалися в ході її життя».

На сучасному етапі стрімкого розвитку психолого-педагогічної науки та практики, у формуванні вищої психологічної освіти враховуються не лише професійні, а й особисті якості студентів-психологів, що грають дуже важливу роль у становленні їх як фахівців, здійснюють суспільно корисну діяльність у соціумі.

На нашу думку, такими професійно важливими особистісними властивостями студентів-психологів, поряд з іншими психологічними особистісними утвореннями, є система психологічних захисних механізмів особистості та структура стратегій поведінки особистості конфлікту.

Аналізуючи різні думки щодо професійно важливих якостей психологів-практиків, можна підсумовувати, що як такі слід розглядати поєднання сензитивності та емпатії (для роботи з клієнтом необхідно зануритися в його переживання і почуття), комунікативності та доброзичливості, емоційної стійкості та гнучкості реагування.

У ході теоретико-методологічного аналізу літератури були виділені основні компоненти індивідуально-психологічних професійно необхідних властивостей психологів: 1) ціннісно-мотиваційний; 2) когнітивно-гностичний; 3) емоційно-вольовий; 4) функціонально-діяльнісний; 5) креативний.

Однією з актуальних проблем, серед зазначених, є проблема професійно-особистісного становлення майбутніх психологів у межах їхньої професійної освіти у вищій школі.

На основі врахування зазначених умов та теоретичних досягнень вчених у контексті аналізованої проблеми, на нашу думку, як основні критерії оцінки рівня професійного становлення майбутніх психологів можуть виступати провідні результативні аспекти їх професійної підготовки. До них віднесемо: професійну спрямованість; компетентність; сформовані професійно важливі якості; готовність до професійного зростання.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

2.1. Вибірка та методики дослідження.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу щодо проблеми дослідження, ми дійшли висновку, що формування готовності до професійної діяльності психологів, а також їх професійно важливих індивідуально-психологічних властивостей, є актуальним завданням вищої освіти.

Наразі одним із найбільш поширених методів психодіагностичного дослідження є тестування. За способом одержання психологічної інформації психодіагностичні методики розподіляються на об'єктивні, стандартизовані (тести) і на суб'єктивні, інтерпретаційні та клінічні методи (особистісні опитувальники, проєктивні методики тощо). Останні методи іноді називають експертними, оскільки їхнє застосування вимагає високої кваліфікації та досвіду проведення [19, 12].

Із використанням психодіагностичного інструментарію нами було проведено психодіагностичне обстеження студентів - майбутніх психологів, з метою дослідити, чи наявні у представників даної професії індивідуально-психологічні властивості, необхідні для її успішного здійснення.

Організаційно дослідження проводилось у три етапи:

- 1 етап – теоретичний;
- 2 етап – організаційно-емпіричний;
- 3 етап – підсумковий.

У дослідженні взяли участь 28 осіб у віці від 18 до 24 років. Всі респонденти на теперішній час студенти, які будуть мати професійну діяльність психолога.

Проблема впливу індивідуально-психологічних характеристик особистості на успішність її професійної діяльності на сьогодні є однією з найбільш обговорюваних. Складність емпіричного вивчення виділених

феноменів обумовлена їх особливою специфікою. Крім того, спостереження за результатами впливу індивідуально-психологічних характеристик особистості на успішність її професійної діяльності ускладнюються тим, що реальні стимули і реакції можуть бути відокремлені один від одного в часі і просторі.

До теперішнього часу в науковій літературі відсутнє конкретне джерело, що містить скільки-небудь систематизованих відомостей по проблемі впливу індивідуально-психологічних характеристик особистості на успішність її професійної діяльності.

Специфіка індивідуально-психологічних характеристик особистості на успішність професійної діяльності зазвичай розглядається в ряду багатьох чинників, які цікавлять вчених.

Тому мета нашої роботи - розкрити особливості впливу індивідуально-психологічних властивостей особистості у професійній діяльності психологів.

Для розв'язання завдань у роботі було використано комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження:

- теоретичні – аналіз проблеми психодіагностики та критеріїв професійного психологічного відбору в сучасній науковій літературі, узагальнення наукових джерел із зазначеної проблематики;

- психодіагностичні – методика «Професійна готовність» (А. П. Чернявська); «Багатомірний опитувальник самореалізації особистості» (С. І. Кудінов); «Методика дослідження самореалізації у вузівському навчанні» (О. І. Шутенко, О. М. Шутенко); Велика п'ятірка (Big five) або п'ятифакторний особистісний опитувальник (Р. МакКрай, П. Коста); опитувач для виміру результуючої тенденції мотивації досягнення» (RAM) А. Мехрабіана; «Список особистісних переваг» А. Едвардса (EPP5); опитувальник «16 PF» Р. Кеттелла.

- математичні – обчислення первинних описових статистик, кореляційний аналіз (використовувався для встановлення кількісних залежностей між досліджуваними особливостями). Для статистичного

опрацювання було використано комп'ютерні програми MS Excel, SPSS 16.0.

Розглянемо психодіагностичний інструментарій дослідження індивідуально-психологічних властивостей самореалізації психологів докладніше:

1. Методика «Професійна готовність» (А. П. Чернявська).

Для визначення виразності показників готовності до професійної діяльності студентів – психологів нами використано методику «Професійна готовність» А. П. Чернявської, спрямовану на вивчення декількох параметрів професійної готовності:

- автономність, що передбачає вичленування себе з оточуючих людей, наявність глибоких знань та навичок у професії, накопичення свого досвіду, здатність прогнозувати професійне зростання, прояв ініціативності та винахідливості у реалізації своїх можливостей;
- проінформованість, що вказує на повноту уявлень про джерела повчання інформації;
- прийняття рішень, що свідчить про вміння бачити ситуацію як таку, що вимагає прийняття рішень та про вміння використовувати відомий алгоритм;
- планування, є намітками основних віх становлення себе як професіонала;
- емоційне ставлення включає як ставлення до множинних варіантів роботи у професії, так і ставлення до планування життєвого шляху, а також надає значний вплив на прийняття рішень [63].

2. «Багатомірний опитувальник самореалізації особистості» (С. І. Кудінов).

Для визначення рівня та виду самореалізації особистості, ми використали «Багатомірний опитувальник самореалізації особистості» С. І. Кудінова, що дозволяє виявити специфіку самореалізації суб'єкта.

Методика дозволяє визначити рівень самореалізації:

- Інтенсивний. У таких людей розвинене прагнення самовираження.

Вони зазвичай зайняті думками про своє самовдосконалення, про досягнення найвищих результатів у будь-якому виді діяльності. Для них значним є завжди бути в центрі уваги інших людей, займати тільки провідні позиції в колективі та соціумі.

– Гармонійний. Люди мають гарне уявлення про свої прагнення, але знають, як їх реалізовувати. Вони сповнені оптимізму та здорового раціоналізму. Їм переважно властивий гармонійний розвиток, оскільки вони вміють розподіляти власні ресурси.

– Адаптивний. Для людей властива поміркованість у всьому. Якщо вони стикаються з великими труднощами, в якійсь справі, то вважають за краще відмовитися від неї і не витратити багато на вирішення проблеми. Особистісна, професійна та соціальна досконалість не є архіважливою метою та змістом всього їхнього життя.

– Інертний. Люди даного типу не виявляють особливої активності, щоб змінити себе, розширити свій кругозір, розвинути ерудицію та інші інтелектуальні, особистісні та моральні якості. Професія для них виступає лише як необхідність з якою доводиться миритися, тому вони не відчують особливого бажання підвищувати свою майстерність, роблять це лише тоді, коли змушені.

– Ірраціональний. Для людей взагалі не властивий прояв особистої ініціативи та активності, як у діяльності, так і в самовдосконаленні [27, с. 3-18].

3. Опитувальник «16 PF» Р. Кеттелла.

16-факторний опитувальник (відомий також під назвою «16 особистісних факторів» – 16 ОФ) – російськомовна версія опитувальника «16 Personality Factors Questionnaire» (16 PF), розробленого Р. Кеттеллом у 1949 р. (Доопрацьовані версії публікувалися в 1960, 1970 та 1994 рр.).

Тест універсальний, практичний, дає багатогранну інформацію про індивідуальності, не «відлякує» випробуваних психопатологічним змістом питань. В даний час є одним з найбільш популярних засобів експрес-

діагностики особистості. За допомогою опитувальника можуть бути оцінені риси особистості, або «Конституційні чинники особистості» по Р. Кеттелу.

Теорія «конституційних факторів особистості» передбачає існування певного набору базисних якостей, за допомогою яких можливо описати та пояснити всю різноманітність поведінки людини.

Ці глибинні (базисні) риси особистості можна виявити та пізнати шляхом факторного аналізу даних спільного прояву поверхневих рис, які фіксуються у безпосередньому спостереженні, рефлексії людини з приводу скоєних вчинків тощо.

Час виконання тесту не обмежується, хоча в інструкції зазвичай підкреслюється необхідність відповідати на питання без тривалих роздумів.

Зазвичай на виконання тесту піддослідні витрачають від 30 до 60 хвилин.

Результати тестування надаються експерту у двох формах: графічній та текстовій. Графічна форма дозволяє наочно уявити факторний профіль респондента (у стенах). До текстової частини включаються описи поведінкових «симптомокомплексів» для тих особистісних факторів, виразність яких у даного випробуваного виходить за рамки середніх значень (4 – 7 стенів) [29].

4. Велика п'ятірка (Big five) або п'ятифакторний особистісний опитувальник (Р. МакКрай, П. Коста).

Автори опитувальника Р. МакКрає і П. Коста виділили п'ять незалежних змінних, точніше особистісних факторів темпераменту і характеру (нейротизм, екстраверсія, відкритість досвіду, співпраця, сумлінність) досить для об'єктивного опису психологічного портрету професійної затребуваності[21].

5. «Список особистісних переваг» А. Едвардса (EPP5).

Найбільш відомою методикою діагностики потреб є «Список особистісних переваг» А. Едвардса (EPPS), що представляє собою опитувальник з 225 пар порівнянь, що утворюють 15 шкал на основі

класифікації основних соціогенних потреб Г. Мюррея [36]:

- 1) мотивація досягнення;
- 2) прийняття авторитетів;
- 3) любов до порядку;
- 4) демонстративність;
- 5) автономія (незалежність);
- 6) афіліація (терпимість до інших);
- 7) самосприйняття;
- 8) прийняття опіки;
- 9) домінування (самоствердження);
- 10) почуття провини;
- 11) готовність опікуватися іншими;
- 12) радикалізм (толерантність до нового);
- 13) стійкість до досягнення мети;
- 14) гетеросексуальність;
- 15) агресивність.

Підсумковий індекс потреби виражає не абсолютну силу потреб, а силу цієї потреби щодо інших потреб із переліку. А. Едвардс використав метод вимушеного вибору, щоб зменшити вплив чинника соціальної бажаності [17].

6. «Опитувальник для виміру результуючої тенденції мотивації досягнення» (RAM) А. Мехрабіана.

Призначення методики: мотивація досягнення виявляється у потребі долати перешкоди та добиватися високих показників у праці, самовдосконалюватись, змагатися з іншими і випереджати їх, реалізовувати свої таланти і тим самим підвищувати самоповагу. Цей тест призначений для діагностики двох мотивів особистості: прагнення успіху і мотиву уникнення невдачі. З'ясовується, який із двох мотивів у людини домінує. Тест має дві форми – чоловічу (А) та жіночу (Б).

Обчислення первинних описових статистик, кореляційний аналіз (використовувався для встановлення кількісних залежностей між

досліджуваними особливостями). Для статистичного опрацювання було використано комп'ютерні програми MS Excel, SPSS 16.0 [23].

2.2. Аналіз, узагальнення та інтерпретація результатів дослідження

Першою методикою, за якою проводилось дослідження була методика «Професійна готовність» за А. П. Чернявською.

Таблиця 2.1

Виразність компонентів професійної готовності групи студентів – майбутніх психологів (сер. знач.)

Компоненти професійної готовності					
	Автономність	Інформування	Прийняття рішень	Планування	Емоційне ставлення
сер. знач	14,8	15,6	14,4	14,5	15,1
	max = 18	max = 23	max = 15	max = 16	max = 20

*max – максимум (максимальне значення).

Як видно з таблиці 2.1 найвищі показники було визначено у групі досліджуваних за шкалою «інформування» (сер. знач.=15,6). Отже, можна сказати про те, що у піддослідних існує розуміння цілісності своєї особистості та прагнення реалізувати свої можливості у практичній діяльності.

Студенти, які увійшли в групу з високими показниками «емоційне ставлення» (сер. знач. = 15,1) мають достатній рівень проникливості та передбачливості при виборі роботи у професії, обліку всіх можливих ризиків та переваг.

Найменш вираженими показниками професійної готовності є «планування» (сер. знач. = 14,4), мають досягнення на шляху професійного становлення, а також знання специфіки діяльності майбутнього психолога, про відповідність власної особистості професійної діяльності.

Самореалізацію ми вивчали за допомогою двох методик, які дали змогу всебічно оцінити рівень самореалізації студентів майбутніх практичних психологів. Для оцінки специфіки самореалізації суб'єкта використали багатовимірний опитувальник самореалізації особистості, автором якого є С.

І. Кудінова.

У цій методиці насамперед аналізується, чи достовірні отримані дані, провівши первинну обробку тестів, ми переконалися, що дані достовірні та студенти відповідали на запитання щиро, сумлінно, відкрито. Дані багатовимірного опитувальника самореалізації особистості С. І. Кудінова розподілені за рівнями докладніше вказані у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Показники студентів із різним рівнем самореалізації особистості,
всього (%)

Рівень	Кількість осіб, %
Інтенсивний рівень	(25%) 7
Гармонійний рівень	(43%) 12
Адаптивний рівень	(68%) 19
Інертний рівень	(28%) 8
Іраціональний рівень	(14%) 4

Представимо отримані дані графічно на рис. 2.1.

Виходячи з представленого вище рис. 2.1, ми бачимо, що на вибірці у найбільшій кількості піддослідних, 19 (68%) осіб, був виявлений адаптивний рівень самореалізації, що говорить про їхнє прагнення бути «як усі», для них характерна помірність у всьому, дані випробувані схильні відмовлятися від вирішення проблеми, якщо стикаються зі значними труднощами в будь-якій справі. Особистісна, професійна та соціальна досконалість не є для даних фахівців архіважливою метою та сенсом життя. Однак ці працівники прагнуть бути не гірше за інших і в чомусь – або навіть перевершувати їх, а також іноді дані випробувані прагнуть розвинути в собі певні якості, опанувати професійну майстерність і домогтися поваги або визнання в соціумі.

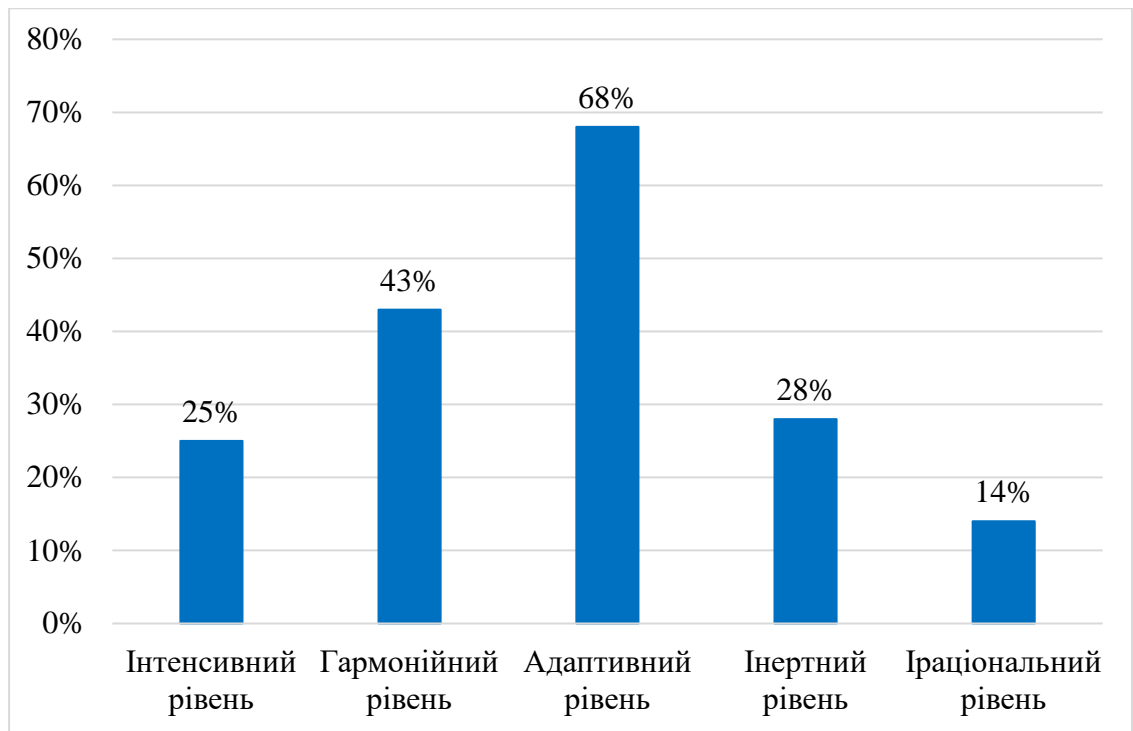

Рис. 2.1. Показники студентів майбутніх психологів із різним рівнем самореалізації особистості, всього (%)

7 осіб (25%) виявили інтенсивний рівень самореалізації, що говорить про хворобливу виразність у них прагнення самовираження. Дані студенти постійно зайняті думками про своє самовдосконалення, про досягнення найвищих результатів у актуальних видах діяльності. Для цих майбутніх психологів дуже важливо бути в центрі уваги інших, а також займати лише провідні позиції в колективі.

У той самий час для 8 осіб (28%) від вибірки характерний інертний рівень самореалізації. Дані випробувані, навпаки, не схильні проявляти особливу активність, щоб змінити себе, розширити кругозір, інтелектуальні та особистісні якості. Професія, як і її отримання, для цих фахівців є вимушеною необхідністю, через що вони не схильні підвищувати свою майстерність і роблять це вимушено. Ці фахівці не прагнуть виявляти себе в громадському житті, тощо, навпаки, прагнуть, уникати участі в масових соціально – значущих заходах.

12 випробуваних (43%) характеризуються гармонійним рівнем самореалізації. Дані студенти не лише відрізняються гарним та адекватним уявленням про свої устремління, а й знають, як їх реалізувати. Для цих респондентів характерний оптимізм, здоровий раціоналізм, гармонійний розвиток, а також уміння розподіляти власні ресурси. Дані реципієнти постійно прагнуть особистісного зростання, професійної досконалості та соціального визнання.

У 4 піддослідних (14%) було визначено ірраціональний рівень самореалізації, що свідчить, що дані піддослідні взагалі не схильні виявляти ініціативу і активність, як у діяльності, і у самовдосконаленні. Зазначені студенти не прагнуть бути професійно – компетентними, оскільки це їх зв'язує з труднощами і зусиллями. Громадська діяльність їм малоприваблива і немає сенсу. Головним у житті для них є відпочинок, приємне та веселе проведення часу, і розваги, чого вони активно прагнуть.

Отже, можна зробити висновок, що у вибірці студентів найбільш представленими є гармонійний і адаптивний рівні самореалізації, а найменш ірраціональний і інтенсивний рівні.

Далі звернемося до детальнішого розгляду особливостей самореалізації студентів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Вираженість видів самореалізації у студентів (%)

Види самореалізації	Дуже високий рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Дуже низький рівень
Особистісна	4	6	58	22	10
Соціальна	2	10	52	26	10
Діяльнісна	2	8	54	30	6

У цій вибірці студентів було виявлено респондентів з дуже низьким рівнем особистісної (10%), соціальної (10%) та діяльнісної самореалізації (6%). Особистісна самореалізація у групі студентів виражена на середньому рівні у більшості респондентів (58%), (4%) з дуже високим рівнем, кількість

піддослідних з високим (6%) та низьким (22%) рівнем особистісної самореалізації приблизно однакова.

Соціальна самореалізація виражена високому (2%) і середньому (54%) рівні у цій вибірці піддослідних. Професійна самореалізація виражена у цій групі високому (2%) і середньому рівні (52%).

Представимо отримані результати графічно (рис. 2.2).

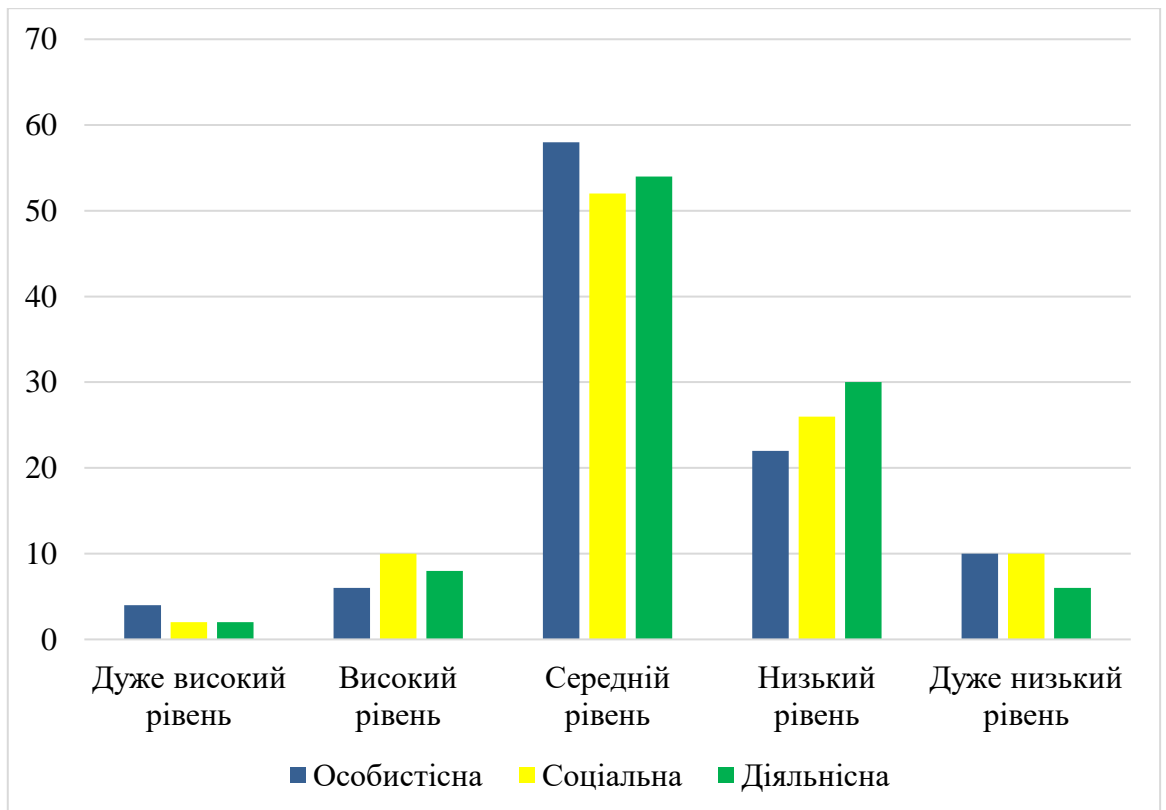

Рис. 2.2. Вираженість видів самореалізації у студентів майбутніх психологів (%)

Загалом, можна зробити висновок, що у студентів майбутніх психологів найбільш вираженими є особистісна самореалізація та соціальна, що свідчить про значимість у цій вибірці громадської діяльності і соціальної активності, і навіть прагнення досягти значних результатів у певному виді діяльності (професійній творчій, спортивній, навчальній та інших.)

Ще одною методикою дослідження був опитувальник «16 PF» Р.

Кеттелла. Результати представлені в таблиці 2.4.

В даній вибірці ми розділили респондентів на дві групи за віковою категорією – 18 - 21 років, та 22 - 24 років.

Таблиця 2.4

Результати дослідження за методикою «Опитувальник «16 PF» Р.

Кеттелла», %

Фактор	18 - 21 років	22 - 24 років
А замкнутість - товариськість	9,92	8,4
В інтелект	7,8	5,3
С емоційна нестійкість - емоційна стійкість	3,4	7,9
Е підпорядкованість - домінантність	6,9	7,1
Ф стриманість – експресивність	3,1	8,9
Г чутливість – висока нормативність поведінки	7,2	8,26
Н боязкість – сміливість	4,25	6,35
І жорсткість – чутливість	7,71	6,44
L довірливість – підозрілість	8,31	6,45
М практичність – розвинена уява	5,32	5,14
N прямолінійність – дипломатичність	7,92	3,78
О впевненість у собі – тривожність	5,2	4,31
Q1 консерватизм - радикалізм	4,97	4,29
Q2 конформізм – нонконформізм	6,32	4,18
Q3 низький самоконтроль – високий самоконтроль	4,28	6,1
Q4 розслабленість - напруженість	7,6	4,19
MD адекватність самооцінки	6,26	6,068

На основі якісного та кількісного аналізу змісту особистісних факторів і їхніх взаємозв'язків нами були виділені такі блоки факторів:

- 1) Інтелектуальні особливості: фактори В, М, Q1.
- 2) Емоційно-вольові особливості: фактори С, G, I, O, Q3, Q4.
- 3) Комунікативні властивості й особливості міжособистісної взаємодії: фактори А, Н, F, Е, Q2, N, L.

Представимо даний аналіз графічно:

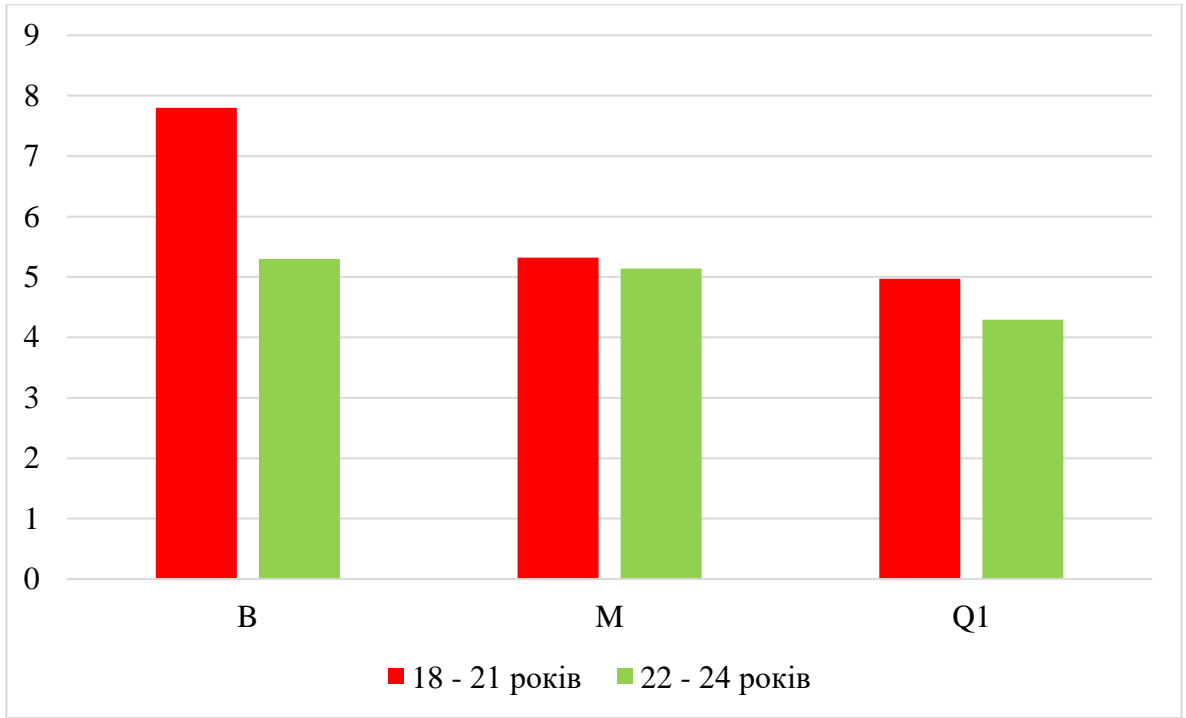

Рис. 2.3. Інтелектуальні особливості

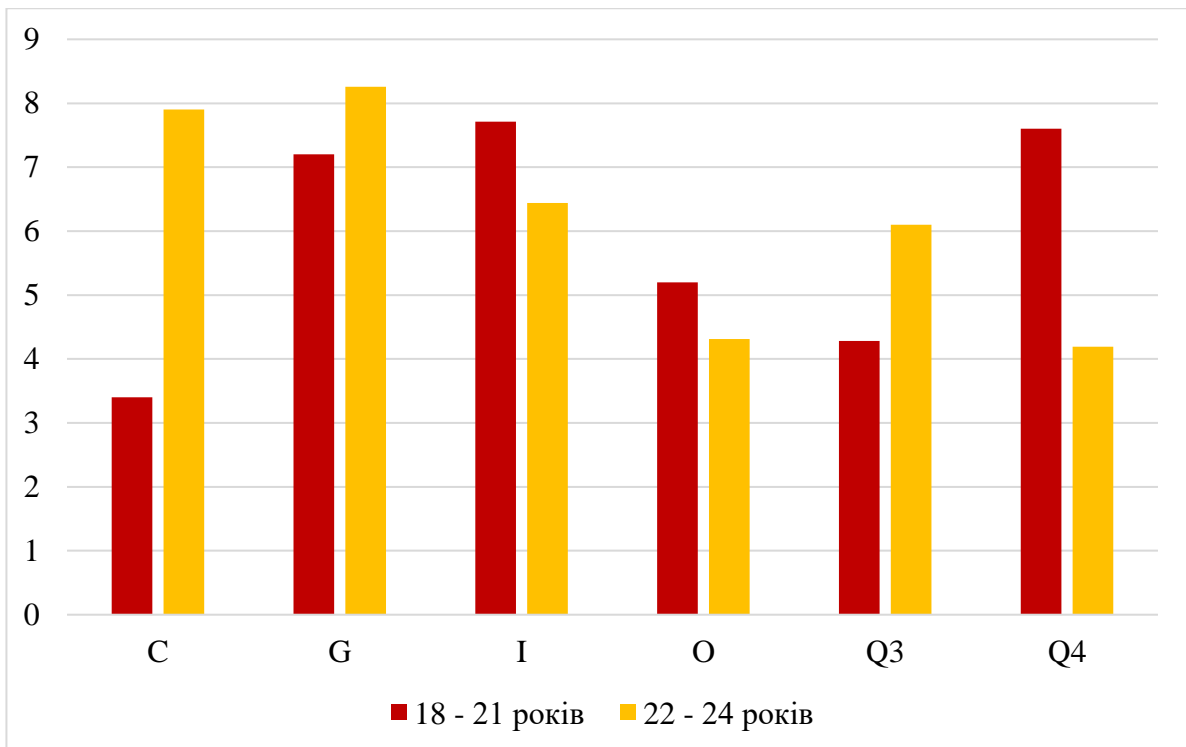

Рис. 2.4. Емоційно-вольові особливості

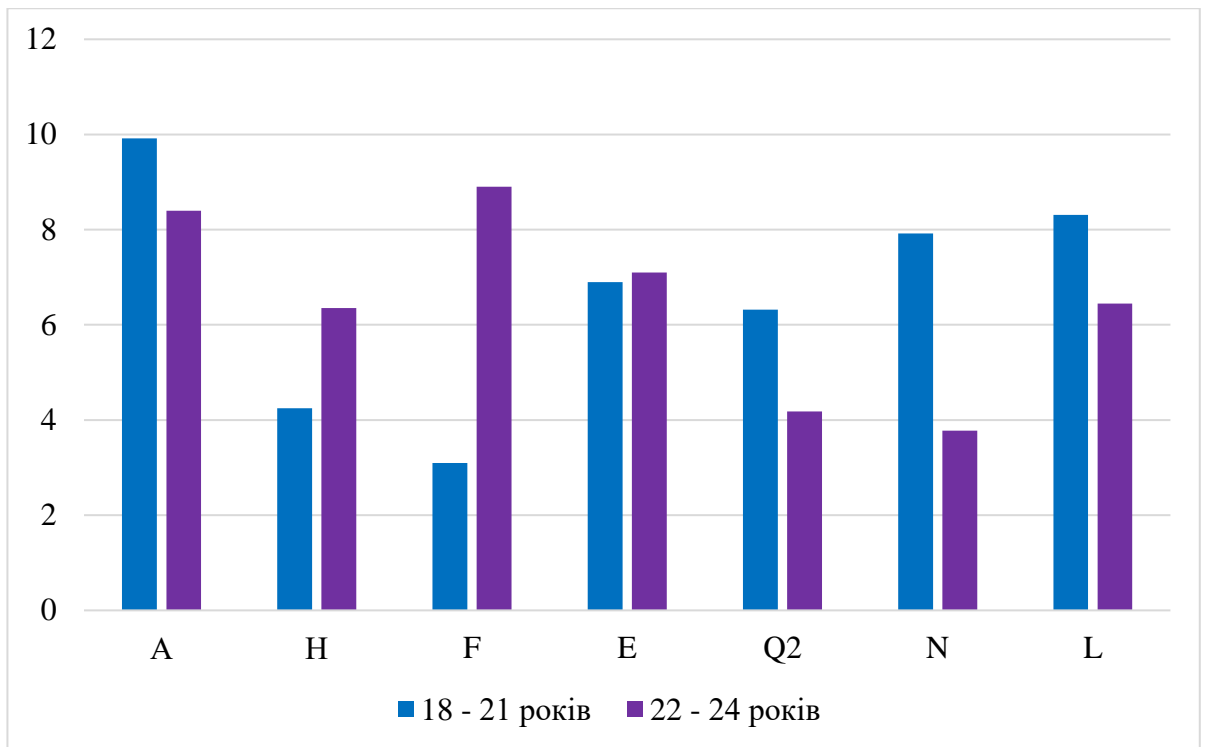

Рис. 2.5. Комуникативні властивості й особливості міжособистісної взаємодії

Після проведеного аналізу отриманих результатів ми отримали результат адекватності самооцінки, у респондентів за віковою категорією 18 - 21 років цей показник становить 6,26, а у респондентів 22 - 24 років – 6,068.

Наступною методикою за якою проводилось дослідження за допомогою якої ми визначили показники благополуччя і вигорання з особистісними якостями і суб'єктивними оцінками характеристики діяльності є П'ятифакторний опитувальник особистості. Методика діагностики особистісних факторів темпераменту та характеру (5PFQ).

Аналіз результатів діагностики за п'ятифакторним опитувальником «Велика п'ятірка» за віковою категорією представлені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Результати дослідження за методикою П'ятифакторний опитувальник

особистості, %

Параметри	18 - 21 років	22 - 24 років
Вторинні фактори		
1.0 Екстраверсія – Інтроверсія	51,3	48,7
2.0 Прихильність – Відокремленість	48,2	52,3
3.0 Контролювання – Природність	48,6	52,1
4.0 Емоційність – Стриманість	42,6	45,8
5.0 Грайливість – Практичність	54,9	51,6
Первинні компоненти		
1.1 Активність – Пасивність	10,2	11,3
1.2 Домінування – Підлеглість	11,3	11,9
1.3 Товариськість – Замкнутість	10,5	10,8
1.4 Пошук – Уникнення вражень	9,9	9,3
1.5 Привернення – Уникнення уваги	10,6	10,2
2.1 Теплоота – Байдужість	9,7	9,9
2.2 Співробітництво – Суперництво	11,3	10,5
2.3 Довірливість – Підозрілість	11,1	10,6
2.4 Розуміння – Нерозуміння	11,7	8,9
2.5 Повага інших – Самоповага	9,8	10,3
3.1 Акуратність – Неакуратність	10,4	10,4
3.2 Наполегливість – Слабовілля	9,6	9,8
3.3 Відповідальність – Безвідповідальність	11,3	11,6
3.4 Самоконтроль – Імпульсивність	11,1	10,9
3.5 Передбачливість – Безпечність	10,7	11,3
4.1 Тривожність – Безтурботність	9,5	11,2
4.2 Напруженість – Розслабленість	8,8	9,6
4.3 Депресивність – Емоційна комфортність	9,6	11,9
4.4 Самокритика – Самодостатність	8,9	9,1
4.5 Емоційна лабільність – Стабільність	9,0	8,7
5.1 Цікавість – Консерватизм	11,3	11,6
5.2 Мрійливість – Реалістичність	10,8	11,8
5.3 Артистичність – Неартистичність	9,8	9,9
5.4 Сензитивність – Нечутливість	8,5	8,6
5.5 Пластичність – Ригідність	9,3	9,8

Результати порівняльного аналізу психологічних профілів впливу індивідуально-психологічних характеристик особистості на успішність професійної діяльності визначені за допомогою 5 основних факторів методу «Велика п'ятірка» наведених в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Результати порівняльних показників (згідно U-тесту Манна-Уїтні)
психологічних профілів суб'єктів з різним рівнем тяжкості

Параметри	Середній ранг		р
	Низький рівень тенденції до самообмеження	Високий рівень тенденції до самообмеження	
1.0 Екстраверсія – Інтроверсія	453,9	448,6	0,97
2.0 Прихильність – Відокремленість	332,5	459,6	0,01
3.0 Контролювання – Природність	328,6	485,3	0,01
4.0 Емоційність – Стриманість	430,2	463,6	0,15
5.0 Грайливість – Практичність	479,6	452,6	0,07

Як видно з таблиці 2.6, досліджувані підгрупи з низьким ступенем вираженості впливу індивідуально-психологічних характеристик особистості відрізняються фактором «екстраверсія – інтроверсія». Респонденти з високим рівнем впливу індивідуально-психологічних характеристик особистості були більш схильні домінування в поведінці та діяльності, і з низьким рівнем таких тенденцій - шукають нові враження.

Значення фактору «зобов'язання - ізоляція», і всі первинні компоненти вищі у осіб з низьким рівнем схильності до самообмеження: вони відчують потребу в більшій мірі бути поруч з іншими, допомагати; краще розуміють людей, відчують особисту відповідальність за своє благополуччя; краще співпереживають і радіють успіху інших; активніше підтримують колективну діяльність, відчують відповідальність за спільну справу; частіше намагаються уникати розбіжностей, рідше вдаються до конкуренції і частіше - до співпраці.

Натомість навчаються з вищим рівнем схильності до самообмеження в значній мірі характеризується прагненнями до незалежності, до дотримання

дистанції, бажання мати окрему посаду при взаємодії з іншими.

За фактором «контроль - природність» та за всіма його складовими показники розвитку респондентів з низьким рівнем схильності до самообмеження вища, ніж у людей з високим рівнем такої тенденції. Суб'єкти з високим рівнем схильності до самообмеження більш чесні, відповідальні, мають обов'язок; їх більше цінують за порядок, більш наполегливі в діяльності, рідко відчувають себе досить розв'язаними, щоб дати волю почуттям.

Афективну сферу характеризує четвертий фактор «емоційність - емоційна стриманість» і відмінності виявлялися в окремих складових: нижча самокритика та підвищена тривожність у людей з високим рівнем схильності до цього самообмеження в порівнянні з респондентами з низьким рівнем прояву цієї тенденції.

Фактор «практичність - грайливість» показав, що респонденти з високим рівнем самообмеження також є більш чутливими, грайливість людей з низьким рівнем схильності до самообмеження на основі краще розвинених параметрів допитливості, мрійливості, пластичність.

Наступною методикою визначення впливу індивідуально-психологічних характеристик особистості на успішність професійної діяльності є методика «Список особистісних переваг» А. Едвардса (EPP5). Результати представлені в таблиці 2.7 і ми їх також розділили за віковою категорією для більш точного розуміння респондентів.

Таблиця 2.7

Результати дослідження за методикою «Список особистісних переваг»

А. Едвардса (EPP5), %

Параметри	18 - 21 років	22 - 24 років
мотивація досягнення	55%	38%
прийняття авторитетів	20%	10%
любов до порядку	15%	90%
демонстративність	80%	35%
автономія (незалежність)	85%	60%

афіліація (терпимість до інших)	40%	75%
самосприйняття	70%	65%
прийняття опіки	65%	20%
домінування (самоствердження)	60%	65%
почуття провини	65%	10%
готовність опікуватися іншими	95%	70%
радикалізм (толерантність до нового)	40%	15%
стійкість до досягнення мети	87%	50%
гетеросексуальність	15%	20%
агресивність	10%	85%

З таблиці 2.7 можемо зробити наступні висновки:

- у респондентів 18 – 21 років на високому рівні такі параметри: демонстративність (80%), автономія (незалежність) (85%), готовність піклуватися іншими (95%) та стійкість до досягнення мети (87%). Низький рівень мають параметри гетеросексуальності (15%), любов до порядку (15%) та агресивності (10%).

- у респондентів 22 – 24 років на високому рівні афіліація (терпимість до інших) (75%), готовність опікуватися іншими (70%), любов до порядку (90%) та агресивність (85%). На низькому рівні переважають прийняття авторитетів (10%), прийняття опіки (20%), почуття провини (10%), радикалізм (толерантність до нового) (15%) та гетеросексуальність (20%).

Представимо отримані результати графічно на рис. 2.6.

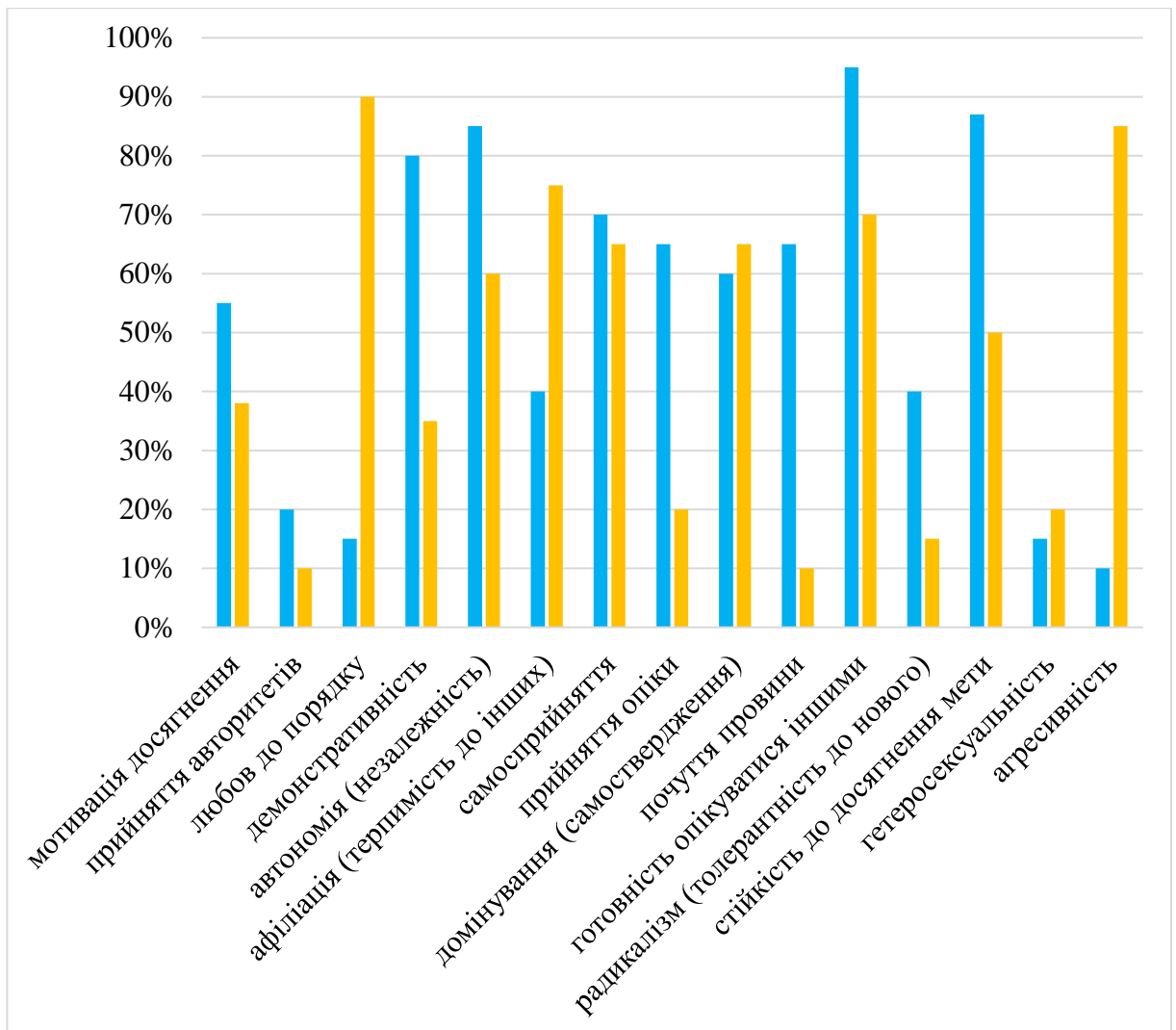

Рис. 2.6. Результати дослідження за методикою «Список особистісних переваг» А. Едвардса (EPP5), %

Це значить, що респонденти вікової категорії 18 – 21 років, що респонденти вікової категорії 22 – 24 років відчувають абсолютну силу потреб, які знаходяться на високому рівні, щодо потреб із переліку, які знаходяться на низькому рівні, щоб зменшити вплив чинника соціальної бажаності.

І останнім був опитувач для виміру результуючої тенденції мотивації досягнення» (RAM) А. Мехрабіана. Результати дослідження представлені на рис. 2.7 та 2.8.

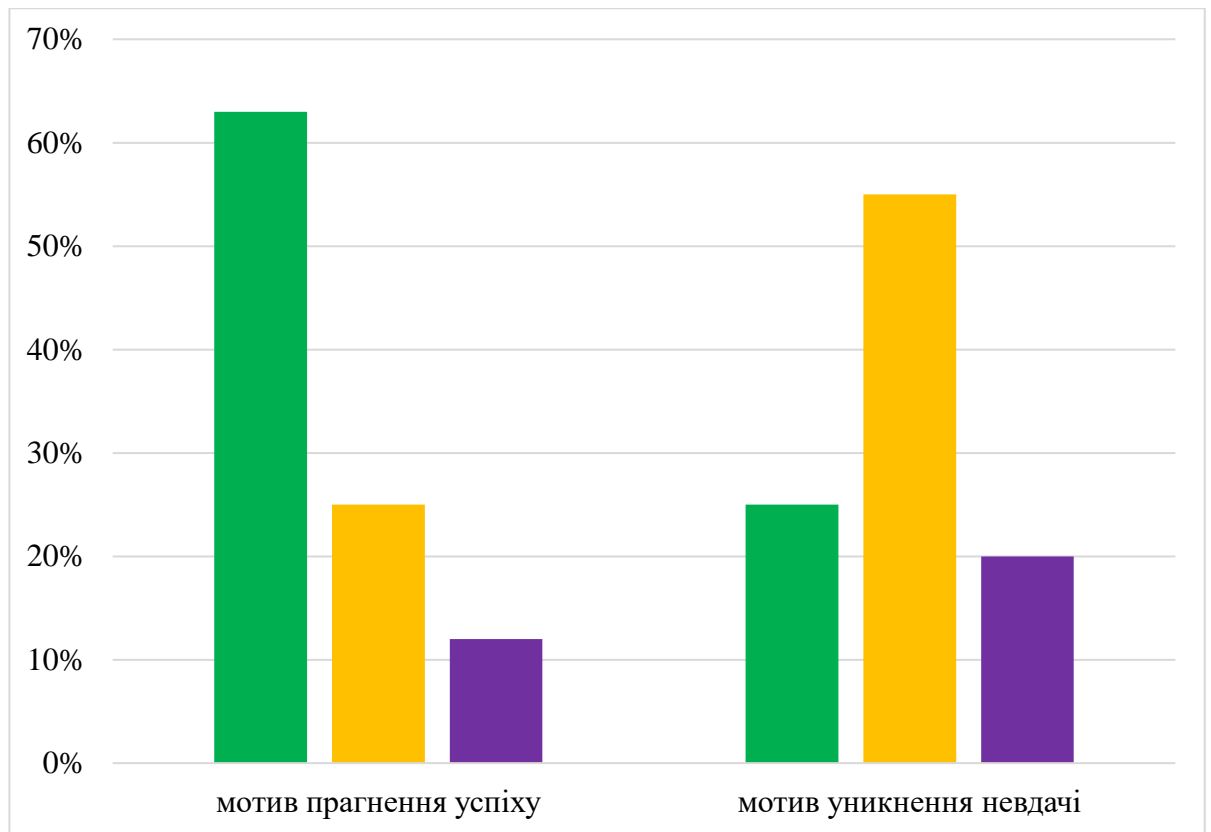

Рис. 2.7. Результати опитування для виміру результуючої тенденції мотивації досягнення (RAM) за А. Мехрабіана, 18 – 21 років %

Як видно з рисунку 3.5 у респондентів вікової категорії 18 – 21 років мотив прагнення успіху перебуває на високому рівні і становить 63%, що означає, що у даній категорії студентів домінує прагнення до самовдосконалювання, змагання з іншими і випереджати їх, реалізовувати свої таланти і тим самим підвищувати самоповагу.

Щодо мотиву уникнення невдачі, то у них переважає середній рівень 55%, це значить, що респонденти вікової категорії 22 – 24 років дуже схильні до емоційної реакції на успіх.

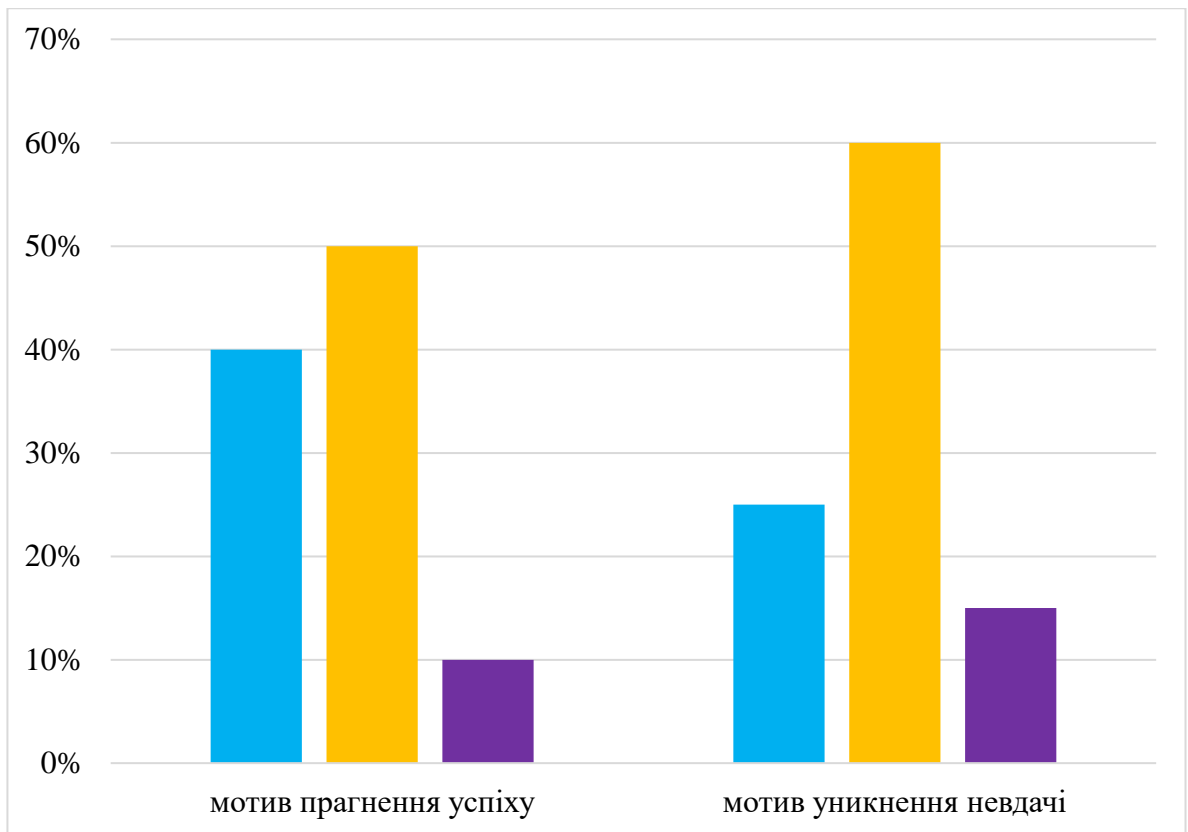

Рис. 2.8. Результати опитування для виміру результуючої тенденції мотивації досягнення (RAM) за А. Мехрабіана, 22 – 24 років %

У респондентів вікової категорії 18 – 21 років мотив прагнення успіху переважає на середньому значенні 50%, це значить, що вони мають всі критерії до високих показників у праці та також мають хист до самовдосконалення, на нашу думку це пов'язано з стажем роботи, ширшими знаннями у даній сфері та життєвому досвіді. Мотив уникнення невдач також перебуває на середньому рівні 60%, що показує, що респонденти вікової категорії 22 – 24 років також схильні до емоційної реакції на успіх так як і респонденти вікової категорії 18 – 21 років.

Висновки до розділу 2

В розділі було проведене емпіричне дослідження індивідуально-психологічних властивостей майбутніх психологів.

Була визначена організація та етапи дослідження, проведений опис вибірки досліджуваних, методи та методики проведеного емпіричного дослідження та аналіз, узагальнення та інтерпретація результатів дослідження.

Організаційно дослідження проводилось у три етапи:

- 1 етап – теоретичний;
- 2 етап – організаційно-емпіричний;
- 3 етап – підсумковий.

Для розв'язання завдань у роботі було використано комплекс взаємодоповнюючих методик дослідження: методика «Професійна готовність» (А.П. Чернявська); «Багатомірний опитувальник самореалізації особистості» (С.І. Кудінов); «Методика дослідження самореалізації у вузівському навчанні» (О.І. Шутенко, О.М. Шутенко); Велика п'ятірка (Big five) або п'ятифакторний особистісний опитувальник (Р. МакКрай, П. Коста); опитувач для виміру результуючої тенденції мотивації досягнення» (RAM) А. Мехрабіана; «Список особистісних переваг» А. Едвардса (EPP5); опитувальник «16 PF» Р. Кеттелла.

За методикою «Професійна готовність» за А. П. Чернявською найвищі показники було визначено у групі піддослідних за шкалою «інформування» (сер. знач.=15,6). Отже, можна сказати про те, що у піддослідних існує розуміння цілісності своєї особистості та прагнення реалізувати свої можливості у практичній діяльності. Студенти, що увійшли в групу з високими показниками «емоційне ставлення» (сер. знач. = 15,1) мають достатній рівень проникливості та передбачливості при виборі роботи у професії, обліку всіх можливих ризиків та переваг. Найменш вираженими показниками професійної готовності є «планування» (сер. знач. = 14,4), респонденти мають досягнення на шляху професійного становлення, а також знання специфіки діяльності практичного психолога, розуміють відповідність власної особистості професійної діяльності.

Дані багатовимірною опитувальника самореалізації особистості С. І. Кудінова: у вибірці студентів найбільш представленими є гармонійний і

адаптивний рівні самореалізації, а найменш ірраціональний і інтенсивний рівні. Загалом, можна зробити висновок, що у студентів найбільш вираженими є особистісна самореалізація та соціальна, що свідчить про значимість у цій вибірці громадської діяльності і соціальної активності, і навіть прагнення досягти значних результатів у певному виді діяльності (професійній творчій, спортивній, навчальній та інших.)

Ще одною методикою дослідження був опитувальник «16 PF» Р. Кеттелла. Проведений аналіз отриманих результатів показав адекватність самооцінки у респондентів за віковою категорією 18 – 21 років цей показник становить 6,26, а у респондентів 22 - 24 років – 6,68.

Також під час проведення аналізу результатів за методикою «Опитувальник «16PF» Р. Кеттела» ми визначили, коефіцієнт замкнутості та товариськості становить у студентів 18-21 років 9,92, а у 22-24 років – 8,4; інтелект сягає у першої групи 7,8, а у студентів 22-24 років – 5,3; емоційна нестійкість та емоційна стійкість корелює від 3,4 до 7,9; підпорядкованість чи домінантність сягає від 6,9 до 7,1; стриманість та експресивність у студентів 18-21 років – 3,1, а у студентів 22-24 років – 8,9; коефіцієнт чутливості з віком збільшується – від 7,2 до 8,26; так само і коефіцієнт чутливості – від 7,2 до 8,26; у віці 18-20 років характерний коефіцієнт боязкості 4,25, а в 22-24 роках зростає коефіцієнт сміливості – 6,35; у віці 18-20 років коефіцієнт жорстокості сягає 7,71, коли у віці 22-24 роки – 6,44; у віці 18 років студенти більш довірливі, а у віці 22-24 років більш підозрілі. Тут коефіцієнт сягає 6,45. В результаті проведеної методики коефіцієнт практичності та розвиненої уваги мало відрізняється – корелює від 5,32 до 5,14. У 18 років студенти більш прямолінійні (7,92), а у віці від 22-24 років – більш дипломатичні. Коефіцієнт тривожності і впевненості в собі корелює від 5,2 до 4,31, тобто з віком трохи понижається. Коефіцієнт конформізму з віком понижається, якщо у 18-20 років він становить 6,32, то у 22-24 – 4,18. Також простежується зріст самоконтролю, якщо у 18-20 років коефіцієнт становить 4,28, що характерне для низького самоконтролю, то у 22-24 роки – 6,1. Також з віком студенти

стають більш напруженими (у віці 18-20 років вони більш розслаблені і коефіцієнт становить 7,6, то у віці 22-24 роки – 4,19, що характерне для напруженості).

Як видно за методикою П'ятифакторний опитувальник особистості, досліджувані підгрупи з низьким ступенем вираженості впливу індивідуально-психологічних характеристик особистості відрізняються фактором «екстраверсія – інтроверсія». Респонденти з високим рівнем впливу індивідуально-психологічних характеристик особистості були більш схильні до домінування в поведінці та діяльності, і з низьким рівнем такої тенденції – шукають нові враження. Значення фактору «зобов'язання - ізоляція», і всі первинні компоненти вищі у осіб з низьким рівнем схильності до самообмеження: вони відчувають потребу в більшій мірі бути поруч з іншими, допомагати; краще розуміють людей, відчувають у себе особисту відповідальність за своє благополуччя; краще співпереживають і радіють успіху іншим; активніше підтримують колективну діяльність, відчувають відповідальність за спільну справу; частіше намагаються уникати розбіжностей, рідше вдаються до конкуренції і частіше – до співпраці. Натомість навчаються з вищим рівнем схильності до самообмеження в значній мірі характеризуються прагненнями до незалежності, до дотримання дистанції, бажання мати окрему посаду при взаємодії з іншими. За фактором «контроль - природність» та за всіма його складовими показниками розвитку респондентів з низьким рівнем схильності до самообмеження вища, ніж у людей з високим рівнем такої тенденції. Суб'єкти з високим рівнем схильності до самообмеження більш чесні, відповідальні, мають обов'язок; їх більше цінують за порядок, більш наполегливі в діяльності, рідко відчувають себе досить відкритими, щоб дати волю почуттям. Афективну сферу характеризує четвертий фактор «емоційність - емоційна стриманість» і відмінності виявлялися в окремих складових: нижча самокритика та підвищена тривожність у людей з високим рівнем схильності до цього самообмеження в порівнянні з респондентами з низьким рівнем прояву цієї тенденції. Фактор

«практичність - грайливість» показав, що респонденти з високим рівнем самообмеження також є більш чутливими, грайливість людей з низьким рівнем схильності до самообмеження на основі краще розвинених параметрів допитливості, мрійливості, пластичність.

Наступною методикою визначення впливу індивідуально-психологічних характеристик особистості на успішність професійної діяльності є методика «Список особистісних переваг» А. Едвардса (EPP5). Що респонденти вікової категорії 18 – 21 років, потребують абсолютну силу потреб, які знаходяться на високому рівні, щодо потреб із переліку, які знаходяться на низькому рівні, щоб зменшити вплив чинника соціальної бажаності.

І останнім був опитувальник для виміру результуючої тенденції мотивації досягнення» (RAM) А. Мехрабіана. У респондентів вікової категорії 18 – 21 років мотив прагнення успіху перебуває на високому рівні і становить 63%, що означає, що у даної категорії психологів домінує прагнення до самовдосконалювання, змагання з іншими і випереджати їх, реалізовувати свої таланти і тим самим підвищувати самоповагу. Щодо мотиву уникнення невдачі, то у них переважає середній рівень 55%, це значить, що респонденти вікової категорії 18 – 21 років дуже схильні до емоційної реакції на успіх. У респондентів вікової категорії 18 – 21 років мотив прагнення успіху переважає на середньому значенні 50%, це значить, що вони мають всі критерії до високих показників у праці та також мають хист до самовдосконалення, на нашу думку це пов'язано зі стажем роботи, ширшими знаннями у даній сфері та життєвому досвіді. Мотив уникнення невдач також перебуває на середньому рівні 60%, що показує, що респонденти вікової категорії 22 – 24 років також схильні до емоційної реакції на успіх так як і респонденти вікової категорії 18 – 21 років.

РОЗДІЛ 3

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПСИХОЛОГІВ

3.1. Аналіз педагогічних умов та рекомендації з розвитку індивідуально-психологічних властивостей особистості, необхідних для професійної діяльності психолога.

Провівши емпіричне дослідження, ми виокремили такі умови, необхідні для розвитку готовності майбутнього психолога до успішної професійної діяльності:

- 1) Акмеолого-психологічний супровід навчального процесу:
 - проведення психологічної діагностики студентів на етапі вступу до вузу та у процесі подальшого навчання у ВНЗ;
 - проведення моніторингу особистісно професійного зростання у процесі підготовки фахівця.
- 2) Організація системи заходів, спрямованих на формування професійного бачення світу в процесі навчання: психологічні консультації з питань професійної орієнтації, особистісного самовизначення, тренінги щодо розвитку професійно важливих якостей та мотивів професійної діяльності; моделювання ситуацій майбутньої професійної діяльності.
- 3) Координація психологічної служби у вузі, що діє безперервно протягом усього навчального процесу, яка для студентів молодших курсів буде способом пізнання професії, а для старших курсів – практичним застосуванням знань та навичок.
- 4) Організація широкого спектру курсів на вибір (наприклад, більш поглиблене вивчення психологічного консультування, психотерапії, тренінгової роботи); та спеціальних курсів («психологія кар'єри», «кар'єрне консультування», «технологія професійної успішності», «професійний

розвиток особистості та її кар'єра» тощо).

Серед чинників розвитку мотиваційної та особистісної готовності студентів психологів до професійної діяльності відзначимо такі:

- особиста активність студента як показник його включеності в роботу;
- опора на його реальний досвід (особистий, професійний тощо);
- здатність перенесення досвіду, отриманого в процесі навчання, в актуальну життєву ситуацію;
- вміння усвідомлювати зміни, що відбуваються.

У процесі навчання у вищому навчальному закладі дуже важливо сформувати та розвинути стійку мотивацію до майбутньої діяльності та професійно-важливі якості майбутнього психолога через створення та реалізацію особистісно та суспільно значущих перспектив у навчальній та професійній діяльності, покращення стимулювання процесу самовдосконалення студентів.

Психологічне забезпечення навчально-пізнавальної діяльності та професійно-особистісного зростання надасть позитивний вплив на ефективність та успішність формування готовності майбутнього психолога до професійної діяльності.

Практичними рекомендаціями з роботи, яка спрямована на розвиток індивідуально-психологічних властивостей особистості-майбутнього психолога є такі:

1. У процесі адаптації студентам необхідно аналізувати, оцінювати та співвідносити свою діяльність з умовами вузу. Тому їх професійний розвиток забезпечуватиме розвиток та формування цінностей особистості, усвідомлення та оцінку себе, своїх розумових та фізичних сил, мотивів та цілей поведінки, ставлення до майбутньої психолого-педагогічної діяльності та до самого себе.

2. Рівень сформованості психологічної готовності до професійної діяльності студентів визначається рівнем успішності їх навчальної діяльності,

задоволеністю вибором професії та проявляється в активному позитивному ставленні до майбутньої професійної діяльності

3. Розширення професійного самопізнання студентів передбачає актуалізацію їхнього потенціалу на конструктивний розвиток у напрямку особистісного та професійного зростання.

4. Для формування мотиваційних відносин студентів до професії необхідно їх формувати відповідно до рівня успішності навчальної діяльності, задоволеності вибором професії, бажання реалізувати свої можливості та іншими факторами, що утворюють мотиваційну сферу діяльності студентів.

5. Щоб не гальмувати розвиток психологічної готовності та здібності студентів до професійної діяльності, пов'язаних з усвідомленням мети своєї професії та засобів, необхідних для її досягнення, необхідна узгодженість соціального та особистісного смислів існуючої системи освіти.

6. Спрямовувати активність студентів на саморозвиток, залучати студентів у навчальний процес.

7. Стимулювати мотивацію до професійного розвитку щоб усвідомити причину дискомфорту, пов'язану із труднощами адаптаційного періоду, до пошуку цінностей освіти та засобів професійної самореалізації.

8. Розвиток студентів здійснюється взаємодією об'єктивних та суб'єктивних факторів, в якому самооцінна діяльність виступає як основа процесу професійного розвитку та одна з її головних механізмів.

9. Відсутність практичної перевірки, наявності професійних здібностей веде до формування неадекватної професійної самооцінки, яка є основою саморегуляції особистості студента та основним механізмом його професійного розвитку.

10. Основним критерієм, що формує самооцінку студентів, є їхнє вміння спілкуватися з людьми, підтримувати міжособистісні контакти, що характеризується емоційно-позитивним ставленням до діяльності, надає впевненості у собі.

11. Адаптація до нового соціального середовища, колективу вузу та

діяльності виражається у студентів у змінах функціональних станів, що впливають на перебіг процесу професійного розвитку в залежності від загальної результативності навчальної діяльності.

12. У студентів усіх груп, в тій чи іншій мірі, простежується готовність до зміни мотивів, що визначають професійну діяльність, а також готовність до сприйняття інформації, здатної вплинути на професійну трансформацію їхньої особистості.

У більшості студентів не сформовано позитивного ставлення до психолого-педагогічної діяльності, простежується тенденція наростання негативного ставлення до професії у процесі навчання у вузі.

Отже, студенти, засвоюючи програмний матеріал з дисциплін психологічного циклу, не завжди усвідомлюють важливість кожної для своєї майбутньої професії, не вміють самостійно застосовувати отримані знання для вирішення психолого-педагогічних завдань та вдосконалення власної особистості.

Тому, на нашу думку, необхідно індивідуалізувати дисципліни психолого-педагогічного циклу. Такий підхід дасть можливість формування у студентів потреби у знаннях, допоможе виявити та розкрити особистісний потенціал студентів, стимулювати їх прагнення до самоактуалізації та професійного розвитку, що у свою чергу призведе до подальшого формування рефлексивних навичок, підвищення професійного інтересу та ціннісного ставлення до професії.

На початку процесу навчання у межах викладання психологічних дисциплін необхідно:

- акцентувати увагу студентів на суперечностях між змістом індивідуальної свідомості та суспільної свідомості, що виникають на шляху особистості до досягнення мети, формувати потребу у їх вирішенні;

- формувати у студентів «модель бажаного майбутнього» - уявлення про те, яким має бути професіонал, якими знаннями, вміннями та навичками психолог повинен володіти.

Таким чином, у процесі вивчення психологічних дисциплін у студентів має бути сформоване адекватне уявлення про себе, про свої професійно-важливі якості, а також уміння взаємодіяти з іншими людьми, які повинні бути реалізовані в реальній професійно-педагогічній діяльності.

Таким чином, вжитий нами теоретичний та емпіричний аналіз особливостей розвитку психологічної готовності до професійної діяльності психологів показав, що цей процес визначає дві лінії розвитку: становлення студента як професіонала та становлення студента як суб'єкта власної життєдіяльності. Аналіз результатів проведеного дослідження дозволяє судити про недостатню гармонізацію даних ліній розвитку особистості студентів, що виявляється в деякій надмірності видів діяльності, які забезпечують особистісну самореалізацію та недостатньої реалізованості дій щодо професійний розвиток.

3.2. Програма з розвитку індивідуально-психологічних властивостей особистості, необхідних для професійної діяльності психолога

Перед тим, як сформулювати практичні рекомендації щодо впливу особистісних особливостей психологів на їх професійний саморозвиток, доцільно було б провести огляд шляхів сприяння професійному самовизначенню в університетах різних країн.

На сьогоднішній день одними із показових є університети США, які розроблюють та впроваджують рекомендації та програми з розвитку особистісних особливостей студентів. Сьогодні американські університети мають онлайн-курс, який рекомендується проводити безпосередньо перед випуском. Він спрямований на те, щоб студенти усвідомили свою професійну ідентичність, потреби та встановили цілі для майбутнього навчання. [76]

Важливо відзначити, чому ця програма пропонується студентам безпосередньо перед випуском. Центри кар'єри університетів вважають, що

«освіта заради освіти не має сенсу, освіта повинна мати чітку мету та допомагати розпочати чи розвивати кар'єру», тому всі методики курсу спрямовані на те, щоб допомогти зрозуміти та подолати різницю між навичками та досвідом, що необхідно для того, щоб розпочати кар'єру в галузі, яка їх цікавить, і того рівня, який студент має зараз.

Курс складається з трьох етапів. Перший – це розвиток професійної ідентичності. Другий етап – визначення оптимальної галузі, в якій хотів би працювати студент. Третій – це аналіз відмінностей між навичками, необхідними для роботи мрії, і тими, якими студент зараз володіє.

Для формування розуміння професійної ідентичності програма пропонує працювати над 4 блоками: «Місія», «Навички, знання, кваліфікація», «Культура праці» та «Життєві потреби».

Перший блок - «Місія». Для того, щоб професійна діяльність була осмисленою, важливо, щоб люди розуміли важливість своєї роботи. Допомогти можуть відповіді на такі запитання:

- «Як я хочу впливати на світ?
- Які проблеми вирішувати?».

Зазвичай важко відразу відповісти на такі глобальні питання. Тому можна використовувати додаткові запитання:

- Яка тема найбільше привертає мою увагу у вільний час?
- Що я дивлюсь у соцмережах, які статті та книги читаю?
- Якими темами та новинами я ділюся з друзями та родиною?
- Якби мені не потрібно було заробляти гроші, що б я робив?

На цьому етапі важливо усвідомлювати пошук і не намагатися знайти кінцеву місію життя, а розуміти, що у кожного різні грані особистості і важливо випробовувати різні варіанти реалізації.

Другий блок - «Навички». На цьому етапі важливо сформулювати, якими навичками вже володіє студент і які навички йому подобається використовувати. Тут може допомогти техніка «Протилежності». Це те, що потрібно запитати у студентів про діяльність у діаметрально протилежних

категоріях.

Третій блок – «Культура організації». Відсутність аналізу цього блоку є поширеною причиною, яка викликає проблеми на шляху до професійного самовизначення. Культура включає тип людей, які працюють у компанії. Наприклад, програмісти, консультанти, співробітники в навчальних закладах можуть бути досить різними і кожна людина буде ближче до тієї чи іншої групи людей. Культура також включає тип управління. Є організації, де вся робота регламентована, у кожного є начальник або чіткий порядок роботи. В інших компаніях працівники мають напрямок роботи і в ньому обирають стратегії та способи роботи.

Четвертий блок усвідомлення своєї професійної ідентичності – «Життєві потреби». Це рівень заробітної плати, розташування офісу, можливість працювати в різних країнах, гнучкий графік роботи.

Третій етап «Аналіз відмінностей», тобто аналіз відмінностей між навичками, необхідними для роботи мрії, і тими, які студент має на даний момент. Потім результати презентуються куратору в університеті, і він допомагає знайти найбільш актуальні можливості для реалізації планів.

Ще однією з практик, які використовуються в американських університетах, є написання роздумів по кожному з предметів у певний період. Метою є стимулювання свідомого ставлення студентів до навчальних дисциплін, розуміння отриманої інформації та пошуку шляхів її використання в житті.

Випускники також проводять вебінари, форуми, інформаційні платформи центру кар'єри які відвідують молоді студенти для набуття досвіду та ознайомлення зі шляхами розвитку у різних сферах працевлаштування.

Проаналізувавши шляхи сприяння професійному самовизначенню в університетах провідних країн, можна переходити до опису програми. Програма буде звернена до актуальної проблеми психологічного стимулювання та актуалізації процесу формування готовності до здійснення професійної діяльності та самореалізації особистості у навчанні студентів –

психологів.

Як очевидно з результатів проведеного емпіричного дослідження, рівень самореалізації особистості студентів пов'язані з особливостями готовності до професійної діяльності. У зв'язку з цим є важливим у роботі психолога психологічної служби вузу та куратора зі студентами старших курсів приділити належну увагу проблемі формування професійної готовності, оскільки професія психолога передбачає крім набору певних знань, умінь та навичок, ще й низку необхідних особистісних особливостей, у тому числі й особливості самореалізації спеціаліста у своїй професії.

У нашому дослідженні було виявлено психологічні проблеми у формуванні компонентів професійної готовності у студентів психологів старших курсів, для вирішення яких найефективнішою, на нашу думку, буде групова організація занять, коли існує можливість одночасно отримати підтримку від учасників та погляд з боку.

Програма включає 4 етапи:

- Адаптаційно-інформаційний блок. Початковий період передбачає підбір діагностичного матеріалу. Проведення процедур психодіагностики, спрямованих на виявлення рівня самореалізації у навчанні та особливостей професійної готовності студентів – психологів.

- Блок формування професійної самосвідомості. Було здійснено підготовку та проведення програми корекції спрямованої на створення умов студентам – психологам для самореалізації в навчанні, з метою формування готовності до професійної діяльності.

- Практичний блок. Під час повторної (підсумкової) діагностики ми довели ефективність методів у програмі.

Основна мета реалізації програми: сприяння у формуванні компонентів професійної готовності студентів психологів у вигляді створення умов підвищення їх самореалізації у навчанні.

Основні завдання реалізації програми:

- 1-й етап – надання актуальних відомостей про специфіку роботи:

- a) презентація та обговорення інформації, присвяченої роботі фахівця – психолога у конкретній організації на кураторській годині;
- b) бесіда із запрошеним спеціалістом про специфіку його роботи, методи, професійний шлях, складнощі у професії;
- c) розвиток уявлень студентів про майбутню професійну діяльність та професійно-важливі якості особистості.

2-й етап - робота, що розвиває:

- a) розвиток навичок рефлексії;
- b) формування та розвиток навичок самоконтролю саморегуляції та емоційної стійкості;
- c) розвиток навичок планування та особистісного коучингу;
- d) поглиблення знань про професійну «Я-концепцію» та спрямування на формування адекватного уявлення про себе як про майбутнього професіонала, розвиток особистісних ресурсів.

Форма роботи: групова організація тренінгових занять зі студентами, робота з кураторами. Заняття проводяться у навчальній аудиторії.

Основні методи та прийоми роботи:

- найбільш ефективними, на нашу думку, способами для розвитку навичок планування, самоконтролю будуть методи формування свідомості (оповідання, бесіда, диспути, робота з текстом, «мозковий штурм»);
- методи організації діяльності та формування досвіду суспільної поведінки (групові вправи, спостереження, рольові ігри);
- методи стимулювання та мотивації поведінки та діяльності (емоційний вплив, заохочення, дискусія);
- елементи арт терапії.

Основними методами реалізації програми є: лекція, практикум, рольова гра – відтворення та розігрування різних ситуацій, групове обговорення, обговорення результатів і процесу проведення занять, індивідуальні консультації (за бажанням до або після занять).

Адаптаційно-інформаційний блок. Він покликаний передати студентам необхідні знання про поняття та зміст професійного самовизначення; психосоціальні особливості та новоутворення студентського віку; формування професійно важливих якостей; самоконтроль професійного зростання майбутнього спеціаліста. Також надається інформація про можливості, які надає університет, окрім академічної підготовки: творчі групи та секції, мобільність, студентська самоорганізація, оскільки вони також можуть сприяти розвитку навичок та процесу самовизначення.

Блок формування професійної самосвідомості включає дослідження цінностей, сильних сторін особистості та тих, що потребують розвитку, самодіагностику, визначення провідної мотивації, усвідомлення професійної ідентичності, оволодіння навичками самопізнання.

Практичний блок реалізується через серію практичних занять. На заняттях студенти освоюють прийоми планування та цілепокладання, а також розвивають вміння приймати рішення, взаємодіяти в групі, адекватно оцінювати ситуацію в процесі професійного самовизначення та групової взаємодії, розробляють план розвитку та вдосконалення необхідні якості для майбутньої професійної реалізації. Ефективність такої роботи нерозривно пов'язана з рівнем психологічної підготовленості майбутніх фахівців. У цьому блоці передбачено серію групових тренінгових занять, які дозволяють моделювати ситуації, коли студенти можуть відпрацьовувати навички взаємодії з різними категоріями людей, навички опитування та паралельно аналізувати якість та успішність власних навичок такої взаємодії [13].

Тривалість заняття: 45 хв. Програма передбачає 7 занять, а також два вступні заходи – кураторські години.

Проведення занять: раз на тиждень.

Кількість осіб: 15 - 20 осіб.

Хід роботи. Структура кожного заняття включала вступну частину, основну і заключну. Вступна частина представлена різноманітними вправами, які спрямовані на зняття певної напруги на початку заняття, обговорення

правил тренінгу, а також на обговорення зворотного зв'язку з попереднього заняття. Основна частина представлена двома трьома основними вправами, які спрямовані кожному етапі реалізації програми для досягнення тих чи інших своїх цілей. Заклучна частина заняття є зворотним зв'язком із заняття загалом від кожного, хто брав участь у тренінгу, а також у першому блоці сюди включено вправу на групову інтеграцію.

Організація тренінгових занять включає такі принципи:

1. Принцип активності.
2. Принцип відкритого зворотний зв'язок.
3. Принцип «тут і тепер».
4. Принцип довірливості у спілкуванні.

Тематичне планування корекційно-розвивальної програми

Таблиця 3.1

	Завдання заходу	Зміст заходу
Надання актуальних відомостей про специфіку роботи		
1	Захід Презентація та обговорення інформації, присвяченої проблемі реалізації практичної діяльності психолога у конкретній організації.	Кураторська година «Практична робота психолога у конкретній організації»
2	Захід Формування образу особистісно привабливого психолога, поінформованість про специфіку професійного становлення у професії психолога	Кураторська година за участю запрошеного спеціаліста – психолога
Розвиваюча робота		
1	Блок Формування емоційної атмосфери та мотивації на участь у заняттях	«Стан зараз», Техніка акватипії, «Я у своїй професії», Вправа «Подарунок»
(2 заняття)	Формування довірчих відносин у групі, посилення процес	«Рольова гра», «Уявна соціограма», «Безлюдний острів»

	взаємодії членів групи	"Обмін ролями"
2 Блок (2 заняття)	Робота із власними почуттями, інтересами, потребами, усвідомлення внутрішнього усвідомлення, пошук проблем, актуалізація ресурсних станів.	"Закрий очі", «Дублювання», «Чарівний магазин»,
	Формування навичок планування та цілепокладання	Техніка «Мій життєвий сценарій»,
3 Блок (1 заняття)	Поглиблення знань про професійну «Я-концепцію» та направлення на формування адекватного уявлення про себе як про майбутнього професіонала	«Гра – розминка», «Асоціація», «Винахідники», Вправа "Список".
4 Блок (2 заняття)	Розвиток особистісних ресурсів	Самостійна практична робота, підготовка звіту

Основні засади психологічної роботи:

1. Принцип єдності діагностики та корекції. Відбиває цілісність процесу надання психологічної допомоги, як особливого виду практичної діяльності психолога.
2. Принцип конфіденційності. Вся інформація, отримана під час реалізації корекційно-розвивальної програми, не підлягає розголошенню.
3. Принцип профілактичної спрямованості, що ґрунтується на теорії проєктивної справи. Проєктивне або випереджаюче співчуття розглядається як спроба людини передбачити потенційні стресори і діяти запобіжно з метою профілактики та нівелювання їх негативного впливу.
4. Принцип системності розвитку психологічної діяльності. Необхідність обліку в корекційній роботі профілактичних та розвиваючих завдань.
5. Діяльнісний принцип корекції. Визначає предмет докладання

корекційних зусиль, вибір засобів та способів досягнення мети, тактику проведення корекційної роботи, шляхи та способи реалізації поставлених цілей.

Значною мірою програма базується на американській програмі сприяння формуванню професійної ідентичності, яка довела свою ефективність, у опитаних студентів був високий рівень професійної свідомості. Таким чином, можна припустити, що його адаптований варіант буде ефективним в українських вишах.

Що стосується рекомендацій з розвитку індивідуально-психологічних властивостей особистості, в нашому випадку це психологи, то для них доцільно сформулювати рекомендації, які можна поділити за напрямками:

1) активність

- психологічне супроводження;
- максимальне сприяння повноцінному психічному та особистісному розвитку студентів.
- підготовка студентів до нової соціальної ситуації розвитку.

2) відкритість

- проведення індивідуальної роботи зі студентами з урахуванням їх індивідуально-психологічних особливостей;
- створення умов для збереження та зміцнення психофізичного здоров'я та емоційного благополуччя студентів.
- вивчення індивідуальних особливостей студентів у єдності інтелектуальної, емоційної та вольовий сфер їхнього прояву.
- сприяння формуванню психологічної компетентності співробітників вузу у закономірності розвитку студентів, у питаннях навчання та виховання.

3) направленість до співробітництва

- сприяння розвитку освітньої установи загалом, психологічна підтримка процесу формування команди однодумців;
- надання допомоги студентам, які потребують особливих

- навчальних програм та спеціальних формах організації діяльності
- профілактична та пропедевтична робота з викладачами вузу
 - участь у створенні оптимальних умов розвитку та життєдіяльності студентів у моменти інноваційних змін роботи.

Запропонований зміст діяльності педагога-психолога конкретизується у двох площинах – обов'язкових видів діяльності та додаткових. Це розмежування продиктовано тією обставиною, що навантаження психологів різне. Тим не менш, у вузі повинен бути забезпечений мінімум психологічний супровід. За наявності запиту з боку викладацького колективу, адміністрації чи батьків, психолог може здійснювати додаткові види робіт, або переадресовувати тих, хто звернувся із запитом до відповідних служб психологопедагогічної та медико-соціальної допомоги, що спеціалізуються на вирішенні даних проблем. В останньому випадку психолог повинен подати вичерпну інформацію про те, де і як можна отримати цю консультаційну послугу.

Висновки до розділу 3

В розділі було проведено аналіз психолого-педагогічного супроводу розвитку індивідуально-психологічних властивостей психологів. Були визначені педагогічні умови розвитку індивідуально-психологічних властивостей особистості, необхідних для професійної діяльності психолога, система роботи, спрямована на вдосконалення індивідуально-психологічних властивостей особистості-майбутнього психолога та сформовані рекомендації з розвитку індивідуально-психологічних властивостей особистості, необхідних для професійної діяльності психолога.

Провівши емпіричне дослідження, ми виокремили такі умови, необхідні для розвитку готовності майбутнього психолога до успішної професійної діяльності: акмеолого-психологічний супровід навчального процесу; організація системи заходів, спрямованих на формування професійного

бачення світу в процесі навчання; координація психологічної служби у вузі, що діє безперервно на протязі усього навчального процесу, яка для студентів молодших курсів буде способом пізнання професії, а для старших курсів – практичним застосуванням знань та навичок; організація широкого спектру курсів на вибір (наприклад, більш поглиблене вивчення психологічного консультування, психотерапії, тренінгової роботи); та спеціальних курсів («психологія кар'єри», «кар'єрне консультування», «технологія професійної успішності», «професійний розвиток особистості та її кар'єра» тощо).

На початку процесу навчання у межах викладання психологічних дисциплін необхідно:

- акцентувати увагу студентів на суперечностях між змістом індивідуальної свідомості та суспільної свідомості, що виникають на шляху особистості до досягнення мети, формувати потребу у їх вирішенні;

- формувати у студентів «модель бажаного майбутнього» - уявлення про те, яким має бути професіонал, якими знаннями, вміннями та навичками психолог повинен мати.

Основними засадами психологічної роботи є: принцип єдності діагностики та корекції; принцип конфіденційності; принцип профілактичної спрямованості, що ґрунтується на теорії проєктивної справи; принцип системності розвитку психологічної діяльності; діяльнісний принцип корекції.

Значною мірою програма базується на американській програмі сприяння формуванню професійної ідентичності, яка довела свою ефективність, у опитаних студентів був високий рівень професійної свідомості. Таким чином, можна припустити, що його адаптований варіант буде ефективним в українських вишах.

ВИСНОВКИ

Після проведеного дослідження можемо сформулювати наступні висновки:

1. Особистість - свідомий індивід, який займає певне становище у суспільстві та виконує певну суспільну роль.

Психічні особливості людини – це «її здібності, її характер, її інтереси та схильності, які виробилися та сформувалися в ході його життя». В даний час, ці два терміни не поділяють в окремі, а навпаки, дане визначення відображає сукупність всіх складових індивідуальних та психологічних особливостей людини.

Процес розвитку особистості дуже важливий для кожної людини та для суспільства загалом. На сучасному етапі становлення та розвитку суспільства дуже складно зберегти нормативність даного процесу, оскільки дуже сильний вплив особливо зовнішніх факторів, які змінюються щодня та потребують нових підходів та технологій у формуванні особистості.

На сучасному етапі стрімкого розвитку психолого-педагогічної науки та практики, у формуванні вищої психологічної освіти враховуються не лише професійні, а й особисті якості студентів-психологів, що грають дуже важливу роль становленні їх як фахівців, здійснюють суспільно корисну діяльність у соціумі.

2. Аналізуючи різні думки щодо професійно важливих якостей

психологів-практиків, можна підсумовувати, що як такі слід розглядати поєднання сензитивності та емпатії (для роботи з клієнтом необхідно «відчути») його переживання і почуття), комунікативності та доброзичливості, емоційної стійкості та гнучкості реагування. Формування сталої мотивації особистісно-професійного розвитку психолога здійснюється через підвищення привабливості, престижу та розкриття гуманістичної сутності професії психолога; створення та реалізацію особистісно та суспільно значущих перспектив у навчальній та професійній діяльності психолога, поліпшення стимулювання процесу самовдосконалення студентів.

3. Як основні критерії оцінки рівня професійного становлення майбутніх психологів можуть виступати провідні результативні аспекти їх професійної підготовки. До них віднесемо: професійну спрямованість; компетентність; професійно важливі якості; готовність до професійного зростання. Під професійним становленням особистості майбутнього психолога в даному дослідженні ми розуміємо поетапний процес здобуття студентом системи знань, умінь та професійно значущих якостей. Досягнення високої якості професійної підготовки майбутніх психологів у вищій школі, на нашу думку, неможливо без своєчасної перевірки ефективності реалізованої діяльності, що сприяє професійному становленню студентів. Реалізація цієї перевірки потребує сформованості системи базових критеріїв, які у комплексі можуть бути об'єктивним мірилом рівня професійного становлення майбутніх психологів. На основі проведеного дослідження до таких критеріїв віднесемо: професійну спрямованість, компетентність, професійно значущі якості, готовність до професійного зростання.

4. Організаційно дослідження проводилось у три етапи:

- 1 етап – теоретичний;
- 2 етап – організаційно-емпіричний;
- 3 етап – підсумковий.

Для розв'язання завдань у роботі було використано комплекс взаємодоповнюючих методик дослідження: методика «Професійна

готовність» (А.П. Чернявська); «Багатомірний опитувальник самореалізації особистості» (С.І. Кудінов); «Методика дослідження самореалізації у вузівському навчанні» (О.І. Шутенко, О.М. Шутенко); Велика п'ятірка (Big five) або п'ятифакторний особистісний опитувальник (Р. МакКрай, П. Коста); опитувач для виміру результуючої тенденції мотивації досягнення» (RAM) А. Мехрабіана; «Список особистісних переваг» А. Едвардса (EPP5); опитувальник «16 PF» Р. Кеттелла.

За методикою «Професійна готовність» за А. П. Чернявською найвищі показники було визначено у групі піддослідних за шкалою «інформування» (сер. знач.=15,6). Отже, можна сказати про те, що у піддослідних існує розуміння цілісності своєї особистості та прагнення реалізувати свої можливості у практичній діяльності. Психологи, що увійшли в групу з високими показниками «емоційне ставлення» (сер. знач. = 15,1) мають достатній рівень проникливості та передбачливості при виборі роботи у професії, обліку всіх можливих ризиків та переваг. Найменш вираженими показниками професійної готовності є «планування» (сер. знач. = 14,4) мають досягнення на шляху професійного становлення, а також знання специфіки діяльності практичного психолога, про відповідність власної особистості професійної діяльності.

Дані багатовимірного опитувальника самореалізації особистості С. І. Кудінова розподілені у вибірці психологів найбільш представленими є гармонійний і адаптивний рівні самореалізації, а найменш ірраціональний і інтенсивний рівні. Загалом, можна зробити висновок, що у психологів найбільш вираженими є особистісна самореалізація та соціальна, що свідчить про значимість у цій вибірці громадської діяльності і соціальної активності, і навіть прагненні досягти значних результатів у певному виді діяльності (професійній творчій, спортивній, навчальній та інших.)

Ще одною методикою дослідження був опитувальник «16 PF» Р. Кеттелла. Проведений аналіз отриманих результатів показав адекватність самооцінки у респондентів за віковою категорією 18 - 21 років цей показник

становить 6,26, а у респондентів 22 - 24 років – 6,068.

Як видно за методикою П'ятифакторний опитувальник особистості, досліджувані підгрупи з низьким ступенем вираженості впливу індивідуально-психологічних характеристик особистості відрізняються фактором «екстраверсія – інтроверсія». Респонденти з високим рівнем впливу індивідуально-психологічних характеристик особистості були більш схильні до домінування в поведінці та діяльності, і з низьким рівнем такої тенденції - шукають нові враження. Значення фактору «зобов'язання - ізоляція», і всі первинні компоненти вищі у осіб з низьким рівнем схильності до самообмеження; частіше намагаються уникати розбіжностей, рідше вдаються до конкуренції і частіше - до співпраці. Натомість навчаються з вищим рівнем схильності до самообмеження в значній мірі характеризуються прагненнями до незалежності, до дотримання дистанції, бажанням мати окрему посаду при взаємодії з іншими. За фактором «контроль - природність» та за всіма його складовими показниками розвитку респондентів з низьким рівнем схильності до самообмеження вища, ніж у людей з високим рівнем такої тенденції. Суб'єкти з високим рівнем схильності до самообмеження більш чесні, відповідальні, їх більше цінують за порядок, більш наполегливі в діяльності, рідко відчують себе досить розв'язаними, щоб дати волю почуттям. Афективну сферу характеризує четвертий фактор «емоційність - емоційна стриманість» і відмінності виявлялися в окремих складових: нижча самокритика та підвищена тривожність у людей з високим рівнем схильності до цього самообмеження в порівнянні з респондентами з низьким рівнем прояву цієї тенденції. Фактор «практичність - грайливість» показав, що респонденти з високим рівнем самообмеження також є більш чутливими, грайливість людей з низьким рівнем схильності до самообмеження на основі краще розвинених параметрів допитливості, мрійливості, пластичності.

Наступною методикою визначення впливу індивідуально-психологічних характеристик особистості на успішність професійної діяльності є методика «Список особистісних переваг» А. Едвардса (EPP5). Що

респонденти вікової категорії 18 - 21 років, що респонденти вікової категорії 22 - 24 років потребують абсолютну силу потреб, які знаходяться на високому рівні, щодо потреб із переліку, які знаходяться на низькому рівні, щоб зменшити вплив чинника соціальної бажаності.

І останнім був опитувач для виміру результуючої тенденції мотивації досягнення» (RAM) А. Мехрабіана. У респондентів вікової категорії 18 - 21 років мотив прагнення успіху перебуває на високому рівні і становить 63%, що означає, що у даній категорії психологів домінує прагнення до самовдосконалювання, змагання з іншими і випереджати їх, реалізовувати свої таланти і тим самим підвищувати самоповагу. Щодо мотиву уникнення невдачі, то у них переважає середній рівень 55%, це значить, що респонденти вікової категорії 18 - 21 років дуже схильні до емоційної реакції на успіх. У респондентів вікової категорії 22 - 24 років мотив прагнення успіху переважає на середньому значенні 50%, це значить, що вони мають всі критерії до високих показників у праці та також мають хист до самовдосконалення, на нашу думку це пов'язано зі стажем роботи, ширшими знаннями у даній сфері та життєвому досвіді. Мотив уникнення невдач також перебуває на середньому рівні 60%, що показує, що респонденти вікової категорії 22 – 24 років також схильні до емоційної реакції на успіх так як і респонденти вікової категорії 18 - 21 років.

5. На початку процесу навчання у межах викладання психологічних дисциплін необхідно: - акцентувати увагу студентів на суперечностях між змістом індивідуальної свідомості та суспільної свідомості, що виникають на шляху особистості до досягнення мети, формувати потребу у їх вирішенні; - формувати у студентів «модель бажаного майбутнього» - уявлення про те, яким має бути професіонал, якими знаннями, вміннями та навичками психолог повинен мати.

Що стосується рекомендацій з розвитку індивідуально-психологічних властивостей особистості, в нашому випадку це психологи, то для них доцільно сформулювати рекомендації, які можна поділити за напрямками: 1)

активність (психологічне супроводження; максимальне сприяння повноцінному психічному та особистісному розвитку студентів; підготовка студентів до нової соціальної ситуації розвитку); 2) відкритість (проведення індивідуальної роботи зі студентами з урахуванням їх індивідуально-психологічних особливостей; створення умов для збереження та зміцнення психофізичного здоров'я та емоційного благополуччя студентів; вивчення індивідуальних особливостей студентів у єдності інтелектуальної, емоційної та вольовий сфер їхнього прояву; сприяння формуванню психологічної компетентності співробітників вузу у закономірності розвитку студентів, у питаннях навчання та виховання); 3) направленість до співробітництва (сприяння розвитку освітньої установи загалом, психологічна підтримка процесу формування команди однодумців; надання допомоги студентам, які потребують особливих навчальних програм та спеціальних формах організації діяльності; профілактична та пропедевтична робота з викладачами вузу; участь у створенні оптимальних умов розвитку та життєдіяльності студентів у моменти інноваційних змін роботи).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисюк А. С. (2004) Психологічні особливості формування професійних якостей майбутнього медичного психолога : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / А. С. Борисюк. Івано-Франківськ. 20 с.
2. Бахвалова А. В. (2021) Огляд складових структури успішності професійної діяльності журналістів. Проблеми розвитку особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження (PPMSRPR) : матеріали ХХІІІ Міжнародної конференції молодих науковців, м. Київ, 22–23 квітня 2021 р. Київ : Видавництво Ліра-К. С. 12–16
3. Бубенко П. Т. (2016) Конспект лекцій з курсу «Інноваційний розвиток підприємства» / П. Т. Бубенко, М. С. Владимірова. Х.: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. 138 с.
4. Братченко С. Л. Мушкевич М. І., Федоренко Р. П. (1996) «Екзистенційний підхід Дж. Бюдженталю» Наук.-метод. . 311 с.
5. Боришевський М. Й. (2012) Самотворення особистості: соціально-психологічна сутність, детермінанти становлення та розвитку / М.Й. Боришевський // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України [за ред. С.Д. Максименка]. К., 2012. Т. XIV, ч.1. С. 28-35.
6. Божович Л. І. Особистість і її формування в дитячому віці, 1968
7. Бех І. Д. (1995) Від волі до особистості. К.: Україна-Віта. 207 с.
8. Варій М. Й. (2008) Психологія особистості: Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури. 592 с.
9. Вірна Ж. П. (2002) До проблеми професійної успішності практикуючого психолога / Ж. П. Вірна // Психологічні перспективи. Вип. 2. С. 132– 140.
10. Віденєєв І. О., Перевозна Т. О., Харцій О. М. (2018) Особливості формування професійної адаптації співробітників правоохоронних органів.

Теорія і практика сучасної психології. № 2. С. 98–103

11. Васильєва О. А. (2011) Фактори професійного самовизначення особистості в сучасних умовах. Наука і освіта. № 1. С. 19–23.

12. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін.. К. : Просвіта, 2001. 416 с

13. Гончар О. (2011) Форми педагогічної взаємодії учасників навчального процесу в системі вищої школи України. Педагогічні науки : збірник наукових праць. № 2. С. 49–54

14. Горленко В. М., Острова В. Д., Сосновенко Н. В., Ткачук І. І. (2018) Застосування діагностичних мінімумів в діяльності працівників психологічної служби : [метод. рек.] / авт.-упор.: В. М. Горленко, В. Д. Острова, Н. В. Сосновенко, І. І. Ткачук ; за заг. ред. В. Г. Панка. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи. 106 с.

15. Гарасимів Т. З. (2016) Самореалізація як соціальний розвиток особистості / Т. З. Гарасимів, Б. І. Базарник // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. № 837. С. 218-223.

16. Діагностика індивідуально-психологічних властивостей особистості: Навчально-методичний посібник / А. Б. Неурова, О. С. Капінус, Т. Л. Грицевич. Львів : НАСВ, 2016. 181 с.

17. Едвардс А., Діденко М. С. (2018) Дослідження психологічних особливостей розвитку професійно значущих якостей майбутніх менеджерів організацій / М. С. Діденко // Організаційна психологія. Економічна психологія. № 1. С. 26-35

18. Живоглядюв Ю., Денисова А. (2022) ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ. Вчені записки Університету «КРОК», (4(68), 115–122. Інтернет ресурс. Режим доступу: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-68-115-122>

19. Занюк С. С. (1977) Психологія мотивації та емоцій. Луцьк : ВДУ.

180 с.

20. Залевський Г. В. Загальна психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закладів / за заг. ред. С. Д. Максименка. К. : Форум. 543 с.

21. Індивідуально-психологічні особливості особистості Інтернет ресурс. Режим доступу: <https://alexus.com.ua/individualno-psixologichni-osoblivosti-osobistosti/>

22. Інтернет ресурс. Режим доступу: <https://psycabi.net/testy/388-test-bolshaya-pyaterka-pyatifaktornyj-lichnostnyj-oprosnik-r-makkræ-p-kosta-metodika-diagnostiki-lichnostnykh-faktorov-temperamenta-i-kharaktera-5pfq>

23. Інтернет ресурс. Режим доступу: <http://personal.in.ua/article.php?ida=470>

24. Колесніченко Л. А. (2002) Основи психології та педагогіки: Навч.-метод. посібник для самоств. вивч. дисц. / Л. А. Колесніченко, Л. Л. Борисенко. К.: КНЕУ. 157 с.

25. Кочунос Р., Парамей Г. В., Енікополов С. Н. (1995) Апробація методики А. Л. Едвардса «Список особистісних переваг» на російських вибірках // ПЖ. № 2. Мотивація досягнення, агресія, готовність до ризику.

26. Клепікова О. В. (2021) Індивідуально-психологічні орієнтири професійного самовизначення майбутніх психологів. № 2. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. Інтернет ресурс. Режим доступу: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.2.23>

27. Кудинов С. И., Кудинов С. С. (2017) Разработка методики исследования самореализации личности. Высшая школа: опыт, проблемы, перспективы: материалы XМеждународ. науч.-практ. конф. / под ред. С. И. Кудинова. М.: Перо. С. 3–18.

28. Єрахторіна О. М. (2013) Самовдосконалення особистості у науковій рефлексії і реалізації біографічних проєктів: [монографія]/ Ольга Єрахторіна. Х. : Вид-во Іванченка І. С. 215 с.

29. Лазорко О., Вірна Ж., Акімова Л. та ін. (2015). Психологія професійної безпеки: технології конструктивного самозбереження

особистості : кол. Монографія: за заг. ред. Ж. Вірної. Луцьк : Вежа-Друк,. 588 с.

30. Лемак М. В., Петрище В. Ю. (2011) Методичне видання Психологу для роботи. Діагностичні методики./ Ужгород Видовництво Олександри Гаркуші.

31. Ліфарева Н. В. (2003) Психологія особистості : навч. посіб. / Н. В. Ліфарева. К. : Центр навчальної літератури. 240 с.

32. Максименко С. Д. (1988) Психологія в соціальній та педагогічній практиці. К. : Наукова думка. 441 с.

33. Маркова О.К. (2010) Механізми трансформації структурних компонентів діяльності у професійному розвитку особистості в сучасних умовах / С. Д. Максименко // Актуальні проблеми становлення особистості професіонала в ризиконебезпечних професіях: матеріали міжрегіон. наук. Семінару (Київ, 25 березня 2010 р.) / Мін-во оборони України, Національний університет оборони України. К. : НУОУ. С. 12-14.

34. Мітіної Л. М., А. Н. Капустина. СПб.: Речь, 2007. 100 с. (Серія: «Практикум по психодіагностике»)

35. Методика многофакторного исследования личности Кэттелла. Источник: Материал Psylab.info – энциклопедии психодиагностики. Интернет ресурс. Режим доступа: http://psylab.info/Методика_многофакторного_исследования_личности_Кэттелла

36. Мюррей Г (2000) Загальна психологія: навч. посібник. К: Вища школа. 479 с.

37. Ніколенко Д. Ф. (1987) Індивідуально-психологічні особливості особистості : Навчальний посібник. К. : Рад. школа. 43 с.

38. Особистість у загально-психологічній теорії діяльності О. Леонтєва // Психолог № 8, 2003 р. С. 10–31.

39. Орішко Н. К. (2013) Індивідуально-психологічні та особистісні чинники самовдосконалення в юнацькому віці / Н. К. Орішко // Проблеми

загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С. Д. Максименка. Т. XV, част. 2. К. 244 с. С. 156-167.

40. Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика : монографія / за ред. С. Д. Максименка, В. Л. Зливкова, С. Б. Кузікової. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. 430 с.

41. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика: Навч. посіб. К. : Вища шк., 2016. С. 157–158.

42. Основи психології / За заг. ред. Киричука О. В., Роменця В. А. К. : Либідь, 1995. 630 с.

43. Осьодло В. І. (2020). ВПЛИВ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ НА ПОДОЛАННЯ СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ. Психологічний журнал, (3). Інтернет ресурс. Режим доступу: <http://psyj.udpu.edu.ua/article/view/195941>

44. Пророк Н. В. (2012) До питання результатів і критеріїв самовдосконалення [Текст] / Н. В. Пророк // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної АПН України / [за ред. С. Д. Максименка]. Т. XIV, част. 1. К. С. 282-290.

45. Психологія: Навчальний посібник / Винославська О. В., Бреусенко-Кузнецов О. А., Зливков В. Л., Апішева А. Ш., Васильєва О. С. К. : Фірма «ІНКОС», 2005. 351 с.

46. Психологія особистості: Словник-довідник / За ред. П. П. Горностая. К. : Рута, 2001. 320 с.

47. Психологія: навч. посіб. / О. В. Винославська, О. А. Брусенко. К. : ІНКОС, 2005. 352 с.

48. Психологія / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук. К. : Либідь, 2003. 560 с.

49. Петрук І., Дем'янчук Т. (2022). ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ СПОРТСМЕНА ТА

ФОРМУВАННЯ ПРОГРАМИ ВІДНОВЛЕННЯ. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт), (7(152)). С. 92-96. Інтернет ресурс. Режим доступу: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.7\(152\).22](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.7(152).22)

50. Романенко Н. М. (2013) Формула особистості і персонологічне мислення. Психологія та суспільство. № 4. С. 88–100.

51. Саннікова О. П. (2013) Багатовимірна концепція особистості. Проблеми сучасної психології. № 1. С. 15–21.

52. Сердюк Л. З. (2015) Самотворення особистості як цілісний самодетермінований феномен // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Випуск 38. Миколаїв. С.582. С. 422-431.

53. Столяренко О. Б. (2012) Психологія особистості. Навч. посіб. К. : Центр учбової літератури. 280 с.

54. Семиченко В. А. (2004) Психологія педагогічної діяльності: Навч. посіб. К: Вища школа. С. 249–251.

55. Столярчук О. А. (2019) Психологія становлення фахівця в умовах різновекторності універсуму : дис. ... докт. психолог. наук : 053. Київ. 522 с.

56. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. (2012) Загальна психологія: навч. посіб. К. : Центр учбової літератури. 296 с.

57. Савчин М. В. (1996) Психологія відповідальної поведінки. К. : Україна-Віта. 130 с.

58. Ткачук Ольга (Olha Tkachuk) (2019) Індивідуально-психологічні особливості діяльності педагога у процесі навчання (Individual-psychological features of the pedagogical activity in the teaching process). Теорія і практика сучасної психології, 2 (3). pp. 91-95.

59. Фактори впливу на професійне самовизначення особистості в умовах ринкової економіки / І. В. Хом'юк, В. А. Петрук, В. В. Хом'юк. Педагогіка безпеки. 2017. № 1. С. 6–11.

60. Федоров В. Д. (1993) Психодіагностика особистості в системі диференціації /науково-методичний збірник з 6 брошур. Хм.РВВ. С. 42.
61. Федорчук В. М. (2003) Соціально-комунікативний тренінг «Розвиток комунікативної компетентності викладача»: Навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Абетка. С. 48.
62. Фурман А. А. (2010) Морально-етичні цінності в суспільному вимірі. Психологія і суспільство. № 1. С. 94–99.
63. Чернявская А. Я. (2001) Психологическое консультирование по профориентации / А. Я. Чернявская. М. : Владос-ПРЕСС. 96 с.
64. Чудакова В. П. (2012) Управлінська компетентність керівників з формування готовності педагогів до інноваційної діяльності в умовах освітнього середовища профільної школи [Текст] / В. П. Чудакова // Управління школою. Видавнича група ОСНОВА. № 19–21 (355–357) липень. С. 10–20
65. Чудакова В. П. (2015) Інтегральна характеристика «індивідуально-психологічні особливості та емоційно-вольова сфера особистості» – критерій сформованості психологічної готовності до інноваційної діяльності й конкурентоздатності особистості [Текст] / В. П. Чудакова // Освіта і розвиток обдарованої особистості: щомісячний науково-методичний журнал. № 9 (40) вересень. С. 38–45.
66. Шилова Н. І. (2017) Спрямованість особистості як соціально-психологічне явище. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». Херсон: Видавничий дім «Гельветика». Т.1. Вип. 5. С. 135–140.
67. Яценко Т. С. (2006) Основи глибинної психокорекції: Навчальний посібник. К. : Вища шк. 382 с.
68. Яблонська Т. М. (2015) Вікові та індивідуально-психологічні особливості як чинник самовдосконалення особистості // Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Психологія», ред. кол.

Надія Скотна (гол. ред.), І. Галян (ред. розділу) та ін. – Дрогобич : Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. Вип. 37. 284 с. С. 28-39.

69. 16-факторный личностный опросник Р. Б. Кеттелла. (Методика многофакторный опросник Кэттелла / Тест Кеттелла 187 вопросов / Опросник Кеттелла 16 pf). Интернет ресурс. Режим доступа: <http://psycabi.net/testy/293-16-faktornyj-lichnostnyj-oprosnik-r-b-kettellametodika-mnogofaktornyj-oprosnik-kettella-test-kettela187-voprosov-test-ketela-16-pf#ixzz3WT0mku5x>

70. Appelbaum M., Cooper H., Kline R. B., Mayo-Wilson E., Nezu A. M., Rao S. M. (2018). Journal article reporting standards for quantitative research in psychology: the APA Publications and Communications Board task force report. *Am. Psychol.* 73. Pp. 3–25.

71. Bundesbericht Forschung und Innovation 2016 Forschungsund innovationspolitische Ziele und Maßnahmen. Интернет ресурс. Режим доступа: https://www.bmbf.de/pub/Bufi_2016_Hauptband.pdf

72. Chuhuieva I. Y. (2017) Psychological particular qualities of the professional activities in the system of future specialists training / I. Y. Chuhuieva, S. V. Kuznetsova // *Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G. S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S. D. Maksymenko, L. A. Onufriieva. Issue 36. Kamianets-Podilskyi : Aksioma. Pp. 360–371.*

73. Costa P. T., Jr., McCrae R. R., Löckenhoff C. E. (2019). Personality across the life span. *Ann. Rev. Psychol.* 70. Pp. 423–448.

74. Dosi G. (1988) *The Nature of Innovation Process*. In Dosi, G., Freeman, C., Nelson, R., Silverberg, G. and L. Soete (eds) *Technical Change and Economic Theory*. London, Pinter.].

75. Global R&D funding forecast // Battelle. *The Business of Innovation*. 2016. 36 p. Интернет ресурс. Режим доступа : <http://iriweb.org/sites/default/files/2016GlobalRDFundingForecast.pdf>.

76. Galton, F. (1883/1907/1973). *Inquiries into Human Faculty and its*

Development. AMS Press, New York

77. International Trade Statistics. 2015. Интернет ресурс. Режим доступа: http://wto.org/english/res_e/statis_e/its2015_e/its15_toc_e.htm.

78. Klass N., Wellbrock C.-M. (2019) The measurement of journalists' brand power and the influence on success. Proceedings of the European Marketing Academy, 48th EMAC Annual Conference. Hamburg, URL: <http://proceedings.emac-online.org/pdfs/A2019-8957.pdf>

79. Levitt H. M., Bamberg M., Creswell J. W., Frost D. M., Josselson R., Suárez-Orozco C. (2018). Journal article reporting standards for qualitative primary, qualitative meta-analytic, and mixed methods research in psychology: the APA Publications and Communications Board task force report. *Am. Psychol.* 73. Pp. 26–46.

80. Lundvall B.-A., Ed. (1992) *National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning*, London, Pinter.

81. Main Science and Technology Indicators. January 2016. Интернет ресурс. Режим доступа : <http://oe.cd/disclaimer/Index.aspx?DataSetCode>

82. Main Science and Technology Indicators. February 2016. Интернет ресурс. Режим доступа: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode>

83. National Science Board. 2016. Arlington, VA: National Science Foundation Science and Engineering Indicators 2016 (NSB-2016-1). Pp. 4/45-46.

84. OECD. Star. Интернет ресурс. Режим доступа: <http://stats.oecd.org>

85. Principles of Swiss innovation, <https://www.swissnexbrazil.org/news/seven-principles-of-success-of-swiss-in>

86. Personal determinants of mental reliability of an athlete Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports / Kolosov A., Volianiuk N., Lozhkin G., Buniak N., Osodlo V. №2. 2019. Pp. 83–89.

87. Volbirg H., Robins R. W., John O. (2019). *Handbook of Personality: Theory and Research* (4th ed.). New York, NY : Guilford Press.

88. Serhiieni O., Gorina O., Sizov V., Tkachenko V., Synhaivska I., Vasyliiev I. (2021). *Legal psychology: macropsychological vector of development.*

Ad alta-journal of interdisciplinary research, Volume: 11. Issue: 2. Pages: 40-44.
Special Issue: 20.

89. Tojimamatovich J. V., Alimdjanovna X. M. (2022). Basic Concepts of the Smart Home System. *International Journal of Culture and Modernity*, 17. Pp. 7-13.

90. The Small Business Innovation Development Act of 1982. P.L. 102-567, and 1992. P.L. 102-564.

91. Valijonovna K. I., Rakhmatjonovich T. D., Mukhtoraliyevna Z. S. (2022). Informational Technology at Education. *Spanish Journal of Innovation and Integrity*, 6. Pp. 262-266.

Аналіз літератури:

Всього джерел - 91,

із них 60 джерела українською мовою [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 23; 24; 25; 27; 28; 29; 30; 31; 32; 35; 36; 37; 38; 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45; 46; 47; 48; 49; 50; 51; 52; 53; 54; 55; 56; 57; 58; 59; 60; 61; 63; 64; 65; 66; 67],

21 джерела іноземною мовою [69; 70; 71; 72; 73; 74; 75; 76; 77; 78; 79; 80;

81; 82; 83; 84; 85; 86; 87; 88; 89,90,91]

За останні 5 років 23 джерел [2; 9; 13; 16; 17; 25; 26; 42; 48; 54; 57; 58; 65; 69; 71; 72; 76; 77; 84; 85; 86; 87; 89,91].

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика «Професійна готовність» (А.П. Чернявська)

Профессиональная готовность понимается автором методики А.П. Чернявской как структура личности, включающая пять компонентов, описанных в ключе.

Инструкция: «Вам предлагается ряд утверждений об особенностях ваших представлений о мире профессий. Если вы согласны с тем, что написано в утверждении, то в бланке листа ответов поставьте знак «+», если не согласны – знак «-». Постарайтесь не думать долго над ответом, нас интересуют ваша первая реакция. Ответить необходимо на все вопросы.»

1. Я отношусь к тем людям, которые выбирают не конкретную профессию, а уровень образования.
2. Я не принимаю серьезных решений мгновенно.
3. Когда мне нужно решиться на какое-то важное дело, я самым серьезным образом оцениваю свои способности.
4. Я знаю, в каких условиях я буду работать
5. Я анализирую свое прошлое.
6. Я тяжело переношу неудачи в жизни.
7. Я знаю обязанности, которые я буду выполнять на работе.
8. Меня обязательно будут уважать за мои знания и опыт.
9. Я ищу в прошлом истоки того, то со мной происходит в настоящем.
10. Мне не нравится, что поиск дела по душе требует больших усилий.
11. Все мои действия подчинены определенным целям.
12. У меня вошло в привычку думать о том, что со мной происходило раньше.
13. По моему мнению, знание будущей работы до мельчайших подробностей не гарантирует от разочарований.
14. Я приложу все усилия, чтобы иметь высокие знания и навыки хотя бы в одной области (практической или теоретической).
15. У меня стало привычкой анализировать важные события моей жизни.
16. Я ничего не делаю без причины.
17. Меня вполне устраивает моя пассивность.
18. Я задумываюсь о том, что меня ждет в будущем.
19. Я предпочитаю спокойную. Малоответственную работу.
20. Я отношусь к тем людям, которые поступают необдуманно.
21. Я буду менять места работы до тех пор, пока не найду то, что мне нужно.
22. Первая же крупная неудача может «выбить меня из седла».
23. Я не задумываюсь о своем будущем.
24. Я не выберу работу, требующую большой отдачи.

25. Я знаю самого себя.
26. Я буду добиваться своего, даже если это вызовет недовольство родных и близких.
27. Чем больше профессий я узнаю, тем легче мне будет выбрать.
28. Мне не нравится быть самостоятельным.
29. Я не собираюсь заранее планировать уровень образования, который я хотел бы получить.
30. Меня страшат ситуации, в которых я должен сам принимать решения.
31. Я не жалею времени на обдумывание вариантов сложных математических задач.
32. Когда меня постигают неудачи, я начинаю думать, что ни на что не способен.
33. Я не представляю себя работником, решающим производственные и личные проблемы, связанные с производством.
34. Я вряд ли смог бы выполнить производственные задания без помощи руководителя.
35. Мне трудно узнать о перспективах, которые дает та или иная профессия.
36. Я считаю, что интуиция основана на знании.
37. Чтение справочников о профессиях ничего мне не дает.
38. У меня нет устойчивых взглядов на мое профессиональное будущее.
39. В моей жизни мало успехов.
40. Я стремлюсь целенаправленно узнавать о профессиях, учебных заведениях и местах работы.
41. Я очень беспокоюсь, смогу ли я справиться с трудностями, а может, и неудачами в своей профессиональной жизни.
42. Я признаю только обдуманный риск.
43. Многие мои планы срываются из-за моей неуверенности в себе.
44. Я отношусь к тем людям, которые живут настоящим.
45. Я с детства привык доводить начатое до конца.
46. Я боюсь делать важные шаги в своей жизни.
47. Я знаю, что мне интересно.
48. Было время, когда я строил образ «идеальной профессии» без конкретного названия.
49. Когда я ищу на компромисс, у меня портится настроение.
50. Я готов приложить много усилий, чтобы добиться того, что мне нужно.
51. Я знаю, чего я добьюсь в жизни.
52. Я могу назвать профессии, которые интересовали меня в детстве.
53. Я мало задумываюсь о своей жизни.
54. Я не могу определить своего отношения к тому, что мне необходимо принимать решения.
55. В оценке профессий эмоции у меня играют большую роль.

56. Если я чего-то очень захочу, я преодолею любые препятствия.
57. У меня нет определенных требований к будущему.
58. При принятии решений я полагаюсь на интуицию.
59. Мне не нравится, когда от меня требуют инициативы и активности.
60. Я знаю, что у меня есть такие черты характера, которые совершенно необходимы для моей профессии.
61. Я – соломинка, влекомая течением жизни.
62. Когда я думаю о том, что мне нужно выбрать профессию и место работы (учебы), у меня портится настроение.
63. При выборе из двух или нескольких возможностей я полагаюсь на ту, которая внешне более привлекательна.
64. Своим поведением в настоящем я строю фундамент для будущего.
65. Если что-то помешает мне получить выбранную профессию, я легко поменяю ее на другую.
66. Я никогда не задумывался, по каким законам устроен мир профессий.
67. Я считаю, что люди, которые много достигли в жизни, знали, почему они поступают так, а не иначе.
68. Практическая работа (в кружках, на УПК, практике) очень помогла мне в понимании мира профессий.
69. Я с трудом уживаюсь с другими людьми.
70. Я сознательно стремлюсь к достижению намеченных целей.
71. Любой совет, данный мне со стороны, может поколебать мой выбор профессии
72. Я знаю, что для меня в жизни важно.
73. Я не доверяю тому, что написано в книгах о профессиях.
74. Я планирую свою жизнь хотя бы на неделю вперед.
75. Я не знаю, почему я выбрал именно эту профессию.
76. Лучший способ познакомиться с профессией – поговорить с тем, кто по ней работает.
77. Мне не нравится, когда много думают о будущем.
78. В учебном заведении я получу все необходимые знания и больше никогда учиться не буду.
79. Я знаю область, в которой я добьюсь больших успехов, чем в других.
80. Заранее известных способов изучения мира профессий не существует.
81. Мне не нравится, когда много рассуждают о том, кем быть.
82. Мне трудно спланировать свою жизнь даже на неделю вперед.
83. Я считаю, что в обществе все равны по своему положению.
84. Большинство сведений о профессиях я воспринимаю как ненужные.
85. Фактически я выбрал (выбираю) учебное заведение, не думая, где я буду работать после его окончания.

86. Яне все равно, будут ли уважать меня на работе как профессионала.

87. В своих поступках я всегда опираюсь на проверенные сведения.

88. Все, что со мной происходит, - дело случая.

89. Мне не хочется брать на себя ответственность за выбор профессии.

90. В важных решениях я не иду на компромиссы.

91. Я не доверяю рекламе профессий.

92. Я не понимаю причин многих моих поступков.

93. Мои самооценки совпадают с тем, как оценивают меня друзья.

94. Я не понимаю самого себя.

95. Я начинаю нервничать, когда задумываюсь о том, что меня ожидает.

96. Мой опыт показывает, что от анализа своих мыслей и переживаний пользы мало.

97. Я не знаю, как осуществить свой профессиональный выбор.

98. Я могу отказаться от многого, сейчас ценного для меня, ради перспективных профессиональных целей.

99. Я представляю, каким я буду через 10 лет.

<i>Шкала</i>		«Да»	«Нет»
А	Автономность	8 14 45 50	19 24 30 34 53 57 61 65 71 75 78 83 86 92 94 96
И	Информированность	1 4 7 21 27 40 48 68	13 35 37 66 73 76 80 84 91
Р	Принятие решения	2 3 11 16 25 31 36 42 47 51 56 67 72 79 87 90 93	20 58 63
П	Планирование	5 9 12 15 18 52 60 64 70 74 98 99	23 29 38 44 82 85 88 97

Э	Эмоциональное отношение	26	6	10	17	
			22	28	32	33
			39	41	43	46
			49	54	55	59
			62	69	77	81
			89	95		

Шкала 1. «Автономность». Способность личности как морального субъекта к самоопределению на основе «собственного законодательства», умение вычленять себя из мира окружающих людей, отделять свои цели от целей родителей и сверстников. Стремление испытуемого реализовать возможность в практических действиях, иметь глубокие знания и навыки хотя бы в одной области, мотивация достижения. Умение респондента прогнозировать профессиональный рост, инициатива и изобретательность, реализм в принятии карьеровых решений.

Шкала 2. «Информированность» Информированность, осведомленность о мире профессий и умение соотнести информацию со своими особенностями. Знания испытуемого о мире профессий в целом и об отдельных профессиях или группах профессий. Знание таких понятий как предмет, цель труда, орудия производства, трудовая дисциплина, принципы оплаты, структура предприятия; знания о приобретении конкретных профессий; способность вынести суждение о соответствии специфики собственной личности профессиональной деятельности.

Шкала 3. «Принятие решения». Способность выбрать один путь профессионального развития при наличии нескольких возможных, умение учитывать все факторы настоящей ситуации и перспективы, предусмотрительность, проницательность, решительность, адекватность оценки потенциального риска принятого решения.

Шкала 4. «Планирование». Способность вычленить главную цель профессионального самоопределения, поставить конкретные цели, определить пути и средства их достижения, прогнозировать возможные препятствия и построить возможные запасные варианты.

Шкала 5. «Эмоциональное отношение». Показатель аффективно-эмоционального отношения к ситуации выбора профессии, к разным профессиям, к представителям определенной профессии. Общий эмоциональный настрой при выборе профессии.

Додаток Б

«Багатомірний опитувальник самореалізації особистості» (С.І. Кудінов)

Методика впервые разработана в России, не имеет аналогов за рубежом. Опросник позволяет выявить специфику самореализации субъекта. Именно самореализацию, а не самоактуализацию. Методика разработана в рамках авторского полисистемного подхода, где аргументировано, изложена сущность понятий самореализации (воплощение, опредмечивание своих способностей, знаний, умений и навыков, возможностей, здесь и сейчас, в настоящий момент времени в различных сферах жизнедеятельности) и самоактуализации (стремление реализовать свой потенциал в значимой для субъекта сфере в отдаленной или ближайшей перспективе).

Несмотря на очевидное содержательное различие этих дефиниций в ряде научных статей их приводят как рядоположенные.

Методика содержит 20 шкал, 19 из которых являются базовыми и одна контрольная, что отражает концептуальный подход полисистемной модели самореализации личности

Инструкция Уважаемые дамы и господа!

Вам предлагается ответить на предложенные утверждения, для того чтобы выявить, особенности Вашей самореализации в различных сферах жизнедеятельности. На каждое утверждение отвечайте как можно объективнее, выбрав один из шести вариантов ответов:

1 – нет; 2 – чаще нет; 3 – когда как; 4 – чаще да; 5 – да; 6 – однозначно, да;

Выбранный вариант ответа занесите в лист для ответов напротив соответствующего вопроса.

Помните, что опросник не содержит плохих либо хороших утверждений, каждое из них может соответствовать Вам в большей или меньшей степени.

Отвечайте по возможности быстро и пишите тот ответ, который первый приходит в голову. Благодарим за участие!

Вопросы

1. Самореализация на мой взгляд это?....
2. Цель Вашей самореализации – это развитие своих качеств, способностей.
3. Вам трудно определиться, в какой сфере Вы могли бы себя выразить и добиться успеха в чем - либо.
4. Вы всегда пытаетесь на полную катушку проявить себя всегда и везде.
5. Чаще всего Вы испытываете трудности, чтобы заняться собой и хоть что-то в себе изменить.
6. Вы испытываете подъем сил, когда развиваете у себя какие-либо позитивные качества.
7. Для Вас характерно погружаться в апатию и безразличие когда приходится работать над собой.
8. Вы абсолютно уверены, что самосовершенствование личности

зависит исключительно от самого человека.

9. Вы полагаете, что не надо прилагать никаких усилий над собой, человек и так может достичь духовного совершенства.

10. Ваше стремление к духовному росту побуждается желанием внести вклад в духовно-нравственное развитие других людей.

11. Для Вас личностное самосовершенствование связано с потребностью, достичь гармонии внутри себя.

12. Самореализация для Вас это постоянный личностный рост человека, ежедневный труд над собой.

13. Вы считаете, что самореализация обусловлена наследственностью, и поэтому ничто не способно повлиять на ее успешность.

14. Вы уверены, что только высокий уровень духовного, нравственного развития позволяет добиться высоких результатов в освоении окружающего мира.

15. Вам, представляется, бессмысленно тратить время на собственное совершенство, так как Вас окружают посредственные люди.

16. Вы готовы реализовать все свои возможности для достижения совершенства в духовной сфере, однако не знаете, как это сделать.

17. Все стремления изменить в себе что-то наталкиваются на Вашу неуверенность.

18. С детского возраста Вы целенаправленно, ежедневно занимаетесь своим самосовершенствованием.

19. Цель Вашей самореализации – это развитие себя как личности.

20. Для Вас не имеет никакого значения, в какой сфере можно себя реализовать.

21. Вы постоянно стремитесь изменить себя в лучшую сторону, в духовном, личностном и физическом аспектах.

22. Вы с большим трудом добиваетесь незначительных результатов в своем саморазвитии.

23. Вы всегда переживаете радость, если осознаете свое развитие.

24. У Вас часто возникает спад настроения, если предстоит заниматься своим самосовершенствованием.

25. Вы считаете, что каждый человек должен ежедневно прилагать максимальные усилия для развития себя как личности.

26. Вы согласны с тем, что исключительно внешние обстоятельства и другие люди полностью определяют нравственное развитие личности.

27. Ваше стремление к постоянному личностному росту побуждается желанием быть полезным людям.

28. Ваше личностное развитие продиктовано только одной целью, добиться успеха в жизни.

29. На Ваш взгляд, самореализация это, прежде всего, развитие положительных личностных качеств, нравственности и т.д.

30. Самореализация в Вашем понимании это ситуативное проявление активности.

31. Вы думаете, что постоянное личностное развитие способствует

достижению успеха в жизни.

32. Вы склонны предполагать, что люди высоконравственные страдают оттого, что их многие не понимают, либо надсмеиваются и отторгают.

33. Вам представляется, что для полного личностного самосовершенствования не хватает знаний и опыта.

34. Вашей самореализации часто мешает робость.

35. Никогда в жизни Вы не испытывали смущения выступая в незнакомой аудитории.

36. В любых ситуациях вы стремитесь проявить себя в общественно-полезной деятельности для решения социальных проблем.

37. Вы практически не проявляете инициативы, чтобы выразить себя в чем –либо.

38. Вы постоянно стремитесь реализовать все свои знания и способности в социально-значимых мероприятиях.

39. Вы почти никогда не проявляете интереса к каким-либо общественным акциям, движениям, партиям, организациям.

40. Самое большое удовлетворение Вы получаете тогда, когда занимаетесь общественной деятельностью.

41. Вас почти всегда охватывает безразличие и апатия, если приходится участвовать в общественных мероприятиях (волонтерство, митинги, социальные акции и т.д.)

42. Вы легко справляетесь с общественной работой благодаря хорошему самоконтролю.

43. Вам кажется, что общественной деятельностью занимаются профессиональные неудачники, поскольку здесь не нужно прилагать каких-либо усилий над собой.

44. На Ваш взгляд, реализация себя в общественной деятельности чаще всего, связана с желанием улучшить жизнь другим людям.

45. Вы не против того чтобы бы посвятить себя политической, либо иной общественной деятельности, поскольку это приносит хорошие дивиденды.

46. Вы уверены, что самовыражение человека в общественной деятельности способствует его всестороннему развитию.

47. Самовыражение в общественной сфере заключается в том, чтобы безукоризненно выполнять все поручения .

48. Полное самовыражение человека в общественной деятельности позволяет обогатиться новыми знаниями и опытом.

49. Вы убеждены, что выражение своих скрытых способностей в общественно полезном деле кроме зависти и злобы у окружающих ничего не вызывает.

50. Вашему самовыражению в социальной сфере препятствует отсутствие опыта и знаний.

51. Вы знаете, как добиться успеха в общественной работе, однако этому мешает Ваша скованность.

52. Вы не встретили ни одного человека в жизни, который был бы Вам

неприятен или неинтересен.

53. Вы целенаправленно проявляете активность для решения социально-значимых проблем.

54. Все Ваши стремления к самовыражению продиктованы необходимостью и обязательствами.

55. Вы никогда не упускаете возможности поучаствовать в коллективных делах.

56. Больше всего Вам лень выполнять общественные поручения

57. Вы испытываете восторг, если предстоит работа, в какой либо политической партии или общественной благотворительной организации.

58. Самые негативные эмоции у Вас возникают тогда, когда Вы вынуждены принимать участие в социально-значимых мероприятиях.

59. Вы смогли бы добиться больших результатов в какой-либо общественной деятельности так как, всегда полагаетесь только на себя и четко все контролируете.

60. Вы считаете, что общественная деятельность не для Вас, так как нужны хорошие организаторские способности, которыми вы не обладаете.

61. Вы считаете, что готовы посвятить себя общественной деятельности, несмотря на то, что Вам придется принести в жертву свою жизнь на благо других.

62. На Ваш взгляд, политики и общественные деятели во все времена, в своей миссии преследовали свои корыстные цели, не отражающие интересы других людей.

63. Полная отдача себя общественно-значимой деятельности, на Ваш взгляд позволяет реализовать весь свой интеллектуальный и личностный резерв.

64. На Ваш взгляд, в общественной деятельности стремятся выразить себя неудачники в жизни т.к. это, не имеет ни какого отношения к подлинной самореализации личности.

65. Вы считаете, что полная самоотдача в социально-полезной деятельности способствует не только успеху и признанию, но и собственному самоутверждению.

66. Общественно-полезный труд как форма самовыражения является примитивным и малопривлекательным.

67. Вы готовы заняться общественной деятельностью, однако не знаете с чего начать.

68. Вы испытываете смущение, и тревожность, если приходится проявлять свою активность публично.

69. За всю свою жизнь Вы не проронили ни одного нецензурного слова.

70. Вы прилагаете максимум усилий и используете все свои возможности, для того чтобы стать профессионалом высочайшего класса.

71. Ваша самореализация не имеет, какой то определенной направленности и ценности.

72. Вы легко включаетесь в любое дело и максимально проявляете

свои профессиональные способности.

73. Вы прилагаете свои знания, в том числе профессиональные только тогда, когда Вас об этом попросят.

74. У Вас появляются яркие положительные эмоции, если Вы заняты профессиональным совершенствованием.

75. Для Вас характерна раздражительность и апатия когда возникает необходимость получать новые профессиональные знания и умения.

76. Вы уверены, что профессиональное мастерство зависит только от самого человека, а не от каких-то внешних обстоятельств.

77. Вы считаете, что достижение высочайшего профессионального мастерства зависит от удачи и других людей.

78. Ваш интерес к профессиональному совершенству обусловлен потребностью, быть полезным другим людям, коллективу, своей фирме.

79. Ваше стремление к профессиональной компетентности связано в большей степени с достижением личного морального и материального благополучия.

80. Вы полагаете, что истинная самореализация возможна только в профессиональной сфере, где человек на полную катушку проявляет свои способности.

81. Вам кажется, в профессиональной сфере нет возможности для выражения своего Я.

82. Вы склонны считать, что только выраженная профессиональная самореализация способна обеспечить успех в жизни каждого человека.

83. Вы не видите смысла в том, чтобы постоянно совершенствовать свое профессиональное мастерство, поскольку это остается чаще всего незамеченным и не приносит личного удовлетворения.

84. На Ваш взгляд, профессиональная самореализация возможна только в том случае, когда есть большой опыт и знания.

85. Выразить себя полностью в профессиональной сфере Вам мешает внутренняя скованность, застенчивость, неумение устанавливать контакты.

86. Вы можете с легкостью убедить любого человека в неверности его суждений.

87. Основная цель самовыражения Вашего внутреннего потенциала направлена на то, чтобы стать профи высочайшего класса

88. Вся Ваша деятельность связана с осуществлением мечты, занять руководящее кресло, не важно где.

89. Вы всегда стараетесь до высокого мастерства довести свои профессиональные навыки и умения.

90. Вы почти никогда не проявляете усилий для профессионального самосовершенствования.

91. Вы с радостью отдаетесь своей профессиональной деятельности и всегда пытаетесь достичь совершенства.

92. При мысли о своей профессии у Вас возникает спад настроения.

93. Вы твердо знаете, чего хотите добиться в профессиональной сфере и прилагаете для этого все усилия.

94. Вам представляется, нет особой необходимости тратить силы и время для повышения профессионализма, так как это не главное в жизни человека.

95. Для Вас основным мотивом достижения профессионализма является желание изменить все вокруг себя, внести свой вклад в развитие предприятия, города, страны.

96. На Ваш взгляд максимальное самовыражение в профессиональной деятельности всегда продиктовано карьеризмом.

97. В любой профессии человек может не только выразить, но и развить свои способности, личностно-деловые и нравственные качества.

98. Вы полагаете, что успех в профессиональной сфере ни коем образом не связан с самореализацией.

99. Только полная отдача сил в освоении профессиональных задач обеспечивает успех в жизни и карьере.

100. Вы уверены, что профессиональная деятельность это не та область, где человек должен и может выразить себя на 100%.

101. Вы считаете, что добиться более высоких результатов в профессиональной компетентности Вам мешает неумение четко программировать свою деятельность.

102. Вам представляется, что низкая самооценка препятствует становлению профессиональной компетентности.

103. Вы никогда не завидовали другим людям, в чем - либо.

ЛИСТ ДЛЯ ОТВЕТОВ.

Ф.И.О. _____

возраст _____ пол _____ дата _____

1. _____

Шкалы	опр.	тв.	опр.	тв.	опр	тв	опр	тв.	опр	тв	опр	тв	умма
Соц. корп.			8		5		2		9		6		
Суб. Личн.			9		6		3		0		7		
Ак. т.			0		7		4		1		8		
Ин. ер.			1		8		5		2		9		
Оп. т.			2		9		6		3		0		

сс.	Пе			3		0		7		4		1		
т.	Ин			4		1		8		5		2		
ст.	Эк			5		2		9		6		3		
ц.	Со			6		3		0		7		4		
оц.	Эг	0		7		4		1		8		5		
еа.	Кр	1		8		5		2		9		6		
нс.	Ко	2		9		6		3		0		7		
нс.	Ко	3		0		7		4		1		8		
ст.	Де	4		1		8		5		2		9		
ц.Б	Со	5		2		9		6		3		00		
ч.Б	Ли	6		3		0		7		4		01		
Т	И-	7		4		1		8		5		02		

Обработка результатов Этап 1

Следует начинать с определения достоверных данных. Для этого необходимо подсчитать сумму баллов по шкале **И-Т - искренность**. Суммируются только положительные ответы с индексами 4,5,6.

При сумме – **18 баллов** и более результат исследования недостоверен;

от 13 до 17 баллов - результат сомнителен;

от 0 до 12 баллов – результат исследования может быть признан достоверным.

При недостоверных и сомнительных результатах целесообразно, если это, возможно, выяснить причины отношения испытуемого к исследованию. Необходимо учитывать, что недостоверные результаты могут быть обусловлены, помимо нежелания обследоваться или стремления преднамеренно давать противоречивые, неискренние ответы нарушением отдельных психических функций, а также социальным инфантилизмом.

При достоверных результатах исследования дальнейшая обработка данных направлена на получение количественных показателей по всем базовым шкалам самореализации.

Этап 2

По каждой базовой шкале подсчитывается сумма ответов индексов с положительными значениями (4,5,6,). Количественный показатель от 0 до 36 баллов будет свидетельствовать о степени выраженности той или иной характеристики самореализации.

С помощью таблицы №1 переводим сырые баллы в шкальные оценки, которые позволяют диагностировать уровень каждой переменной самореализации.

Табл.№1

Уровни выраженности переменных самореализации

Уровни	Оценки по шкалам	Сырые баллы
Высокий	3	21-36
Средний	2	11-20
Низкий	1	0-10

Этап 3

На этом этапе количественной обработки суммируются со знаком **плюс** по вышеописанному принципу все сырые баллы шкал: **1,3,5,7,11,13** и **среднее значение шкал 9 и 10**. Например, по первой шкале 10 баллов, по третьей 12, по пятой 16, по седьмой 4, по одиннадцатой 10, по тринадцатой 20. Итого в сумме получаем -72 балла. Если по девятой шкале 10, а по десятой 22 баллов, в сумме получаем 32. Делим на два и получаем среднее 16 баллов. К сумме 72 прибавляем 16 и получаем 88 баллов со знаком **плюс**.

Отдельно со знаком **минус** по этой же схеме суммируются баллы по следующим шкалам: **2,4,6,8,12,14** и **среднее значение шкал 15 и 16**.

После этого складывается сумма сырых баллов с положительным и отрицательным индексом. Полученный результат, также переводим в шкальную оценку по таблице № 2. **Например**, если по нечетным шкалам получили максимальную сумму 252 балла со знаком **плюс**, а по четным 200 баллов со знаком **минус**, то путем вычитания из большего меньшего получаем сумму +52 балла. Далее смотрим по табл. №2, сумма +52 балла попадает в адаптивный уровень самореализации.

Табл.№2

Уровни самореализации

Уровень	Количество баллов
---------	-------------------

	Оценки по шкалам	Сырые баллы
интенсивный	5	151 и более
гармоничный	4	101-150
адаптивный	3	51-100
инертный	2	21-50
иррациональный	1	0-20

Если Вы набрали 151 и более баллов – это очень высокий, интенсивный уровень самореализации. У Вас болезненно развито стремление к самовыражению. Вы постоянно заняты мыслями о своем самосовершенствовании, о достижении высочайших результатов в любом виде деятельности. Для Вас очень важным является быть всегда в центре внимания других людей, занимать только ведущие позиции в коллективе, социуме.

От 101 до 150 баллов – гармоничный уровень самореализации. Вы не только имеете хорошее представление о своих стремлениях, но и знаете, как их реализовать. Вы полны оптимизма и здравого рационализма. Для Вас в большей мере характерно гармоничное развитие. Вы умеете распределять собственные ресурсы. Хорошо знаете, свои достоинства и недостатки, постоянно стремитесь к личностному росту, профессиональному совершенству и социальному признанию.

От 51 до 100 баллов – адаптивный уровень самореализации личности. Вы стараетесь быть как все. Для Вас характерна умеренность во всем. Если Вы сталкиваетесь с большими трудностями, в каком либо деле, то предпочитаете отказаться от него и не тратить долго время на решение проблемы. Личностное, профессиональное и социальное совершенство не является архиважной целью и смыслом всей Вашей жизни. В то же время вы стремитесь быть не хуже других и в чем-то многих превосходить. Периодически Вы стремитесь развить в себе какие-либо качества, овладеть профессиональным мастерством и добиться уважения или признания в социуме.

От 21 до 50 баллов – инертный уровень самореализации. Вы не проявляете особой активности, чтобы изменить себя, расширить свой кругозор, развить эрудицию и другие интеллектуальные, личностные и морально-нравственные качества. Профессия для Вас выступает лишь как необходимость с которой приходится мириться, поэтому Вы не испытываете особого желания повышать свое мастерство, делаете это лишь тогда когда вынуждены. Проявление в общественной жизни коллектива, города и т.д. для Вас не характерно, Вы стремитесь избегать участия в массовых социально-значимых мероприятиях.

От 0 до 20 баллов – иррациональный уровень самореализации. Для Вас вообще не характерно проявление личной инициативы и активности, как в деятельности, так и в самосовершенствовании. Вас не беспокоит Ваш уровень развития, Вы склонны считать, что все само собой происходит, поэтому не нужно прилагать каких либо усилий для своего развития, так как это скучно и неинтересно. Вы не стремитесь быть профессионально компетентным и сделать карьеру, поскольку это сопряжено с трудностями, Вам и так хорошо. Общественная деятельность Вам представляется малопривлекательной и абсолютно бессмысленной. По Вашему убеждению главное в жизни это отдых, развлечения, веселое время препровождения к чему Вы и стремитесь.

Этап 4

На данном этапе обработки выявляется доминирование того или иного вида самореализации. Проводится подсчет сырых баллов по выше обозначенной схеме по вертикали. Первые два столбца вопросы № 1-34 характеризуют **личностную самореализацию**, третий и четвертый столбец вопросы № 35-68 **социальную**, а пятый и шестой вопросы № 69-102 **профессиональную**. Подсчет баллов осуществляется сложением всех нечетных шкал и средним числом шкал 9 и 10 со знаком плюс. Отдельно проводится сложение всех четных шкал и средним числом шкал 15 и 16. Шкала 17 не учитывается. После этого, все значения со знаком плюс складываются со значениями со знаком минус. Полученная сумма со знаком плюс или минус будет свидетельствовать о уровне самореализации в данной области. Например, по первому и второму столбцам в ходе подсчета баллов по нечетным шкалам мы получили 50 баллов, а по четным 25. После сложения этих чисел мы получаем значение 25 баллов со знаком плюс, что свидетельствует о положительной динамике самореализации. Далее также подсчитываем по 3 и 4 столбикам и 5 и 6. **получаем результат со знаком плюс или минус от – 84 до + 84. Полученные сырые баллы с помощью таблицы № 3 переводим в шкальные значения.**

Доминирование личностной самореализации указывает на постоянство стремлений к личностному совершенству, к постоянному личностному росту индивида. К самовыражению своих личностных качеств с целью достижения высоких результатов в личностном и духовном развитии.

Социальная реализация свидетельствует о значимости для индивида общественной деятельности. Самовыражение субъекта в данном случае связано с социальной активностью индивида. Субъект все свои усилия направляет на реализацию своих возможностей в социальной, общественной, политической сфере.

Профессиональная самореализация способствует достижению значительных результатов в той или иной деятельности профессиональной, творческой, спортивной, учебной и т.д.

Таблица № 3

Виды самореализации	Сырые баллы	Шкальная оценка
Личностная Социальная Деятельностная	75 - 84	5 – очень высокая
	60 - 74	4 - высокая
	21 - 59	3 - средняя
	11 - 20	2 - низкая
	0 - 10	1 - очень низкая

ЭТАП 5 ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ШКАЛ (КАЧЕСТВЕННАЯ ОБРАБОТКА РЕЗУЛЬТАТОВ ТЕСТА)

Шкала 1. Социально-корпоративные установки самореализации.

Количественный показатель по данной шкале свидетельствует о степени выраженности установок к самореализации субъекта связанной со стремлением проявить свои возможности, опыт, знания, умения и способности для улучшения отношений в коллективе, повышения производительности труда, личностного роста отдельных коллег и т.д. Высокие показатели по шкале указывают на доминирующее стремление индивида реализовать себя исключительно во благо общего дела и других людей. (Высокие показатели по шкале характерны для людей, чья жизнь и профессия связаны с истинным служением отечеству и гражданам, священники, военные, учителя, врачи и ряд других профессий).

Шкала 2. Субъектно-личностные установки самореализации.

Данная шкала биполярна первой. Высокий уровень баллов по шкале указывает на доминирование установок к позиционированию своей персоны. Главное реализовать весь свой потенциал в различных сферах для получения еще больших дивидендов. Добиться повышения по службе, развить у себя неординарные способности, очаровать коллектив, наконец, добиться признания мира и покорить весь мир. В реальной действительности такой индивид использует все свои возможности при реализации себя исключительно для получения результатов важных только для него, не считаясь с другими. Например, начинающий музыкант перед ответственным концертом может всю ночь репетировать в своей квартире, играя громко на музыкальном инструменте не обращая внимания на просьбы и призывы соседей по квартире.

Шкала 3. Активность.

Данная шкала во многом обусловлена силой и слабостью свойств нервной системы и свойств темперамента. Высокие показатели по шкале указывают на выраженную активность, энергичность в проявлениях самореализации. Такие испытуемые в постоянном движении внешнем и

внутреннем, всегда проявляют стремления к реализации своего потенциала в самых различных и порой неожиданных сферах жизнедеятельности. Они упорны, целенаправленны и устремлены, инициативны и настойчивы в достижении цели, легки на подъем, не склонны пасовать перед трудностями. Чаще всего реализуют все свои возможности, даже если что-то не получается. Как правило, такие субъекты достигают намеченных результатов. У них высокий жизненный тонус.

Шкала 4. Инертность.

Противоположная шкала активности. Высокие показатели по шкале указывают на низкую энергичность и длительную переключаемость субъекта с одного предмета на другой. В поведении преобладает стереотипность, пассивность, отсутствие желания участвовать в какой-либо деятельности, лень, предпочтение отдается пассивному отдыху, всякая новая деятельность вызывает беспокойство, тревогу, отмечается низкая инициативность, организованность и целеустремленность. У испытуемых с выраженными показателями по шкале отмечается узко ограниченный спектр вариативного поведения, в большей степени характерны однотипные примитивные приемы самовыражения. Низкий жизненный тонус.

Шкала 5. Оптимистичность.

Высокие баллы по шкале свидетельствуют о доминировании позитивного психоэмоционального настроения. У таких испытуемых практически всегда доминируют положительные эмоции, радость, предвосхищение результатов своей деятельности, оптимизм в начале всяких новых дел. Они с удовольствием пробуют себя в различных сферах жизнедеятельности. Если даже что-то не получается, не унывают. С уверенностью смотрят в будущее. С легкостью относятся к постигшим неудачам.

Шкала 6. Пессимистичность.

Шкала характеризует негативный психоэмоциональный настрой субъекта. Чем выше баллы по шкале, тем чаще испытуемые склонны драматизировать ситуации. Они практически всегда недооценивают себя, испытывают страх и волнение в начале новых и необычных мероприятий. Во всех новых начинаниях, чаще усматривают неблагоприятный исход. Именно поэтому неохотно берутся за что-то новое, будь это работа или программа для похудения. Среди эмоций доминируют апатия, тревога, раздражительность, депрессивность, агрессивность. У них чаще проявляются фиксированные формы поведения являющиеся препятствием для полноценного самовыражения.

Шкала 7. Интернальность.

Высокий балл по шкале свидетельствует о хорошем самоконтроле и самоорганизации субъекта при самовыражении. Иными словами, они хорошо контролируют свое поведение, поступки и реакции при самореализации. Высокий самоконтроль позволяет прогнозировать ситуации и уверенно двигаться к завершению дел. При неудачах они склонны анализировать свои ошибки и исправлять их, а не перекладывать ответственность на обстоятельства и других людей. Выраженные показатели по шкале являются

позитивным индикатором самореализации.

Шкала 8. Экстернальность.

Шкала характеризует слабость самоконтроля и самоорганизации индивида при самореализации. Высокие баллы указывают на низкий порог самоорганизации. Такие испытуемые с трудом берут на себя ответственность за все, что с ними происходит, в работе, семье, социуме, собственном совершенстве. Они предпочитают перекладывать ответственность во всем на других людей и обстоятельства. Для них легче и удобнее обращаться за помощью к другим людям и затем в случае неуспеха перекладывать на них ответственность, даже в том случае, когда они самостоятельно могут что-то сделать. Они склонны винить весь мир в своих неудачах, успех их самореализации должны обеспечить обстоятельства, окружающие люди, руководители разного уровня, власти, государство и т.д.

Шкала 9. Социоцентрическая мотивация самореализации.

Высокие показатели по шкале указывают на доминирование социально-одобряемых мотивов самореализации индивида, таких как внести существенный вклад в развитие и процветание своей фирмы, улучшить взаимоотношения среди коллег и в целом морально-психологический климат в коллективе. Основной побудительной силой собственного самовыражения выступает желание изменить мир вокруг себя и в целом в лучшую сторону. Помочь, бедным, слабым, немощным, больным, неуспешным и т.д. В гипертрофированном виде испытуемые склонны иногда, приносить себя и свою семью в жертву общему делу.

Шкала 10. Эгоцентрическая мотивация самореализации.

Чем выше общий показатель по шкале, тем чаще побудительной силой самореализации индивида выступают узколичностные мотивы, обеспечивающие ему личностное продвижение по службе, финансовую независимость, авторитет, власть, развитие в себе отдельных свойств и способностей. При доминировании этих мотивов, субъект не считается с мнением других, всегда поступает исходя из личной заинтересованности. Главный тезис – цель оправдывает средства.

Шкала 11. Креативность.

Шкала характеризует неординарные способы и приемы самовыражения личности. Чем больше баллов по шкале, тем разнообразнее схемы самореализации. У испытуемых сформировано ясное понимание чего они хотят в этой жизни и как это можно достичь. Они с легкостью могут переключаться с одной деятельности на другую, хорошо чувствуют обстоятельства, ситуации и других людей. Для своего позиционирования, воплощения идей и реализации собственного потенциала могут использовать широкий набор средств, в том числе неординарных, нестандартных.

Шкала 12. Консервативность.

Высокие баллы по шкале указывают на интеллектуальную, коммуникативную и поведенческую стереотипность. Предпочитают в жизни и деятельности идти по накатанному пути, ничего не изобретая и экспериментируя. Для них характерны общеизвестные стандартные схемы

самовыражения, во многом обусловленные особенностями воспитания. Они не склонны менять, что-то в своей жизни и работе, даже если не удовлетворены. Они во всем стабильны привычках, отношениях, увлечениях, работе и т.д. Если что то не получается они склонны вообще отказаться от задуманного, нежели изменить тактику и стратегию по достижению результата.

Шкала 13. Конструктивность.

Высокие показатели по шкале указывают на позитивную результативность процесса самореализации. Самовыражение достигает нужных результатов, приносит положительные плоды в развитии личности и деятельности. Как правило, конструктивная самореализация доставляет удовлетворение субъекту от процесса деятельности, саморазвития и т.д., позволяет успешно ставить новые цели и осваивать новые рубежи в продвижении своего совершенства. Высокий уровень конструктивности свидетельствует о быстром и качественном освоении специфических действий, приемов, способов самовыражения и освоения новых специализаций, либо навыков собственного самосовершенства.

Шкала 14. Деструктивность.

Шкала оценивает несовершенство, непродуктивность самореализации личности. Высокие баллы свидетельствуют о том, что все усилия в работе над собой или при выполнении деятельности, общественных мероприятий не достигают нужного результата. Сопряжены с ошибками, некачественной работой и т.д. Самовыражение вместо удовлетворения приносит разочарование в своих способностях и возможностях, утрату веры в себя. Работа становится рутинной, где медленно тянется время, не развиваются профессиональные компетенции. Увлечения примитивны и узконаправленны, личностное развитие ограничено просмотром ТВ и другими легкодоступными средствами.

Шкала 15. Социальные барьеры.

Высокие показатели по шкале характеризуют трудности, препятствия в самореализации, обусловленные несформированностью способов и приемов самовыражения личности. Данные барьеры могут быть связаны с малой информированностью индивида, недостаточным опытом и знаниями, односторонними интересами, неблагоприятными внешними условиями. Низким профессиональным уровнем и несформированной способностью к прогнозированию отдаленной перспективы.

Шкала 16. Личностные барьеры.

Шкала диагностирует личностные особенности индивида, выступающие препятствием для полноценной самореализации субъекта. Высокие баллы свидетельствуют о наличии тревожности, скованности, ригидности поведения, неуверенности, если приходится выступать перед группой коллег или незнакомых. Эмоциональной расторможенностью. Невосприимчивостью к критике, обидчивостью и т.д.

Велика п'ятірка (Big five) або п'ятифакторний особистісний опитувальник (Р. МакКрай, П. Коста)

Пятифакторный личностный опросник или тест Большая пятерка (Big five), разработан американскими психологами Р. МакКрае и П. Коста в 1983-1985 гг. Позднее методику дорабатывали и в окончательном виде он был представлен NEO-личностным опросником или NEO-PI-R (от англ. Нейротизм, экстраверсия, открытость – личностный опросник). Авторы опросника Р. МакКрае и П. Коста убеждены, что выделенных пяти независимых переменных, точнее личностных факторов темперамента и характера (нейротизм, экстраверсия, открытость опыту, сотрудничество, добросовестность) достаточно для объективного описания психологического портрета - модели личности. Таким образом, модель большая пятёрка (Big five) – диспозициональная (от англ. disposition — предрасположенность) модель личности человека (см. рис.1 Модель большая пятерка)

Пятифакторный тест-опросник состоит из 75 парных, противоположных по своему значению, стимульных высказываний, характеризующих поведение человека.

Стимульный материал имеет пятибалльную оценочную шкалу (-2; -1; 0; 1; 2) для диагностики степени выраженности каждого из пяти факторов: экстраверсия – интроверсия; привязанность – обособленность; самоконтроль – импульсивность; эмоциональная неустойчивость – эмоциональная устойчивость; экспрессивность – практичность.

В настоящее время тест-опросник Большая пятерка стал популярным и приобрел большое практическое значение как за рубежом, так и в России. Методика 5PFQ была адаптирована А. Б. Хромовым в 1999 г.

Тест большая пятерка (Big five). Пятифакторный личностный опросник

(Р. МакКрае, П. Коста).

Методика диагностики личностных факторов темперамента и характера (5PFQ):

Инструкция

Прочтите парные высказывания и определите, какое из двух альтернативных высказываний вам больше всего подходит. Если подходит высказывание, записанное слева от оценочной шкалы, то используйте для оценки этого высказывания значение «-2» или «-1». Если вам подходит правое высказывание, то оно оценивается значениями «2» или «1». Значения «-2» или «2» выбираются в том случае, если оцениваемое высказывание выражено сильно. Если это высказывание выражено слабо (слабее), то выбирается значение «-1» или «1». В том случае, когда ни одна из альтернатив вам не подходит, а подходит нечто среднее между ними, то выбирается значение «0». Выбранное значение записывается в бланк ответов в левую ячейку.

Стимульный материал Теста большая пятерка (Big five).

1. Мне нравится заниматься физкультурой -2 -1 0 1 2 Я не люблю физические нагрузки
2. Люди считают меня отзывчивым и доброжелательным человеком -2 -1 0 1 2 Некоторые люди считают меня холодным и черствым
3. Я во всем ценю чистоту и порядок -2 -1 0 1 2 Иногда я позволяю себе быть неряшливым
4. Меня часто беспокоит мысль, что что-нибудь может случиться -2 -1 0 1 2 «Мелочи жизни» меня не тревожат
5. Все новое вызывает у меня интерес -2 -1 0 1 2 Часто новое вызывает у меня раздражение
6. Если я ничем не занят, то это меня беспокоит -2 -1 0 1 2 Я человек спокойный и не люблю суетиться
7. Я стараюсь проявлять дружелюбие ко всем людям -2 -1 0 1 2 Я не всегда и не со всеми дружелюбный человек
8. Моя комната всегда аккуратно прибрана -2 -1 0 1 2 Я не очень

стараюсь следить за чистотой и порядком

9. Иногда я расстраиваюсь из-за пустяков -2 -1 0 1 2 Я не обращаю внимания на мелкие проблемы

10. Мне нравятся неожиданности -2 -1 0 1 2 Я люблю предсказуемость событий

11. Я не могу долго оставаться в неподвижности -2 -1 0 1 2 Мне не нравится быстрый стиль жизни

12. Я тактичен по отношению к другим людям -2 -1 0 1 2 Иногда в шутку я задеваю самолюбие других

13. Я методичен и пунктуален во всем -2 -1 0 1 2 Я не очень обязательный человек

14. Мои чувства легко уязвимы и ранимы -2 -1 0 1 2 Я редко тревожусь и редко чего-либо боюсь

15. Мне не интересно, когда ответ ясен заранее -2 -1 0 1 2 Я не интересуюсь вещами, которые мне не понятны

16. Я люблю, чтобы другие быстро выполняли мои распоряжения -2 -1 0 1 2 Я не спеша выполняю чужие распоряжения

17. Я уступчивый и склонный к компромиссам человек -2 -1 0 1 2 Я люблю поспорить с окружающими

18. Я проявляю настойчивость, решая трудную задачу -2 -1 0 1 2 Я не очень настойчивый человек

19. В трудных ситуациях я весь сжимаюсь от напряжения -2 -1 0 1 2 Я могу расслабиться в любой ситуации

20. У меня очень живое воображение -2 -1 0 1 2 Я всегда предпочитаю реально смотреть на мир

21. Мне часто приходится быть лидером, проявлять инициативу -2 -1 0 1 2 Я скорее подчиненный, чем лидер

22. Я всегда готов оказать помощь и разделить чужие трудности -2 -1 0 1 2 Каждый должен уметь позаботиться о себе

23. Я очень старательный во всех делах человек -2 -1 0 1 2 Я не очень

усердствую на работе

24. У меня часто выступает холодный пот и дрожат руки -2 -1 0 1 2 Я редко испытывал напряжение, сопровождаемое дрожью в теле

25. Мне нравится мечтать -2 -1 0 1 2 Я редко увлекаюсь фантазиями

26. Часто случается, что я руковожу, отдаю распоряжения другим людям -2 -1 0 1 2 Я предпочитаю, чтобы кто-то другой брал в свои руки руководство

27. Я предпочитаю сотрудничать с другими, чем соперничать -2 -1 0 1 2 Без соперничества общество не могло бы развиваться

28. Я серьезно и прилежно отношусь к работе -2 -1 0 1 2 Я стараюсь не брать дополнительные обязанности на работе

29. В необычной обстановке я часто нервничаю -2 -1 0 1 2 Я легко привыкаю к новой обстановке

30. Иногда я погружаюсь в глубокие размышления -2 -1 0 1 2 Я не люблю тратить свое время на размышления

31. Мне нравится общаться с незнакомыми людьми -2 -1 0 1 2 Я не очень общительный человек

32. Большинство людей добры от природы -2 -1 0 1 2 Я думаю, что жизнь делает некоторых людей злыми

33. Люди часто доверяют мне ответственные дела -2 -1 0 1 2 Некоторые считают меня безответственным

34. Иногда я чувствую себя одиноко, тоскливо и все валится из рук -2 -1 0 1 2 Часто, что-либо делая, я так увлекаюсь, что забываю обо всем

35. Я хорошо знаю, что такое красота и элегантность -2 -1 0 1 2 Мое представление о красоте такое же, как и у других

36. Мне нравится приобретать новых друзей и знакомых -2 -1 0 1 2 Я предпочитаю иметь только несколько надежных друзей

37. Люди, с которыми я общаюсь, обычно мне нравятся -2 -1 0 1 2 Есть такие люди, которых я не люблю

38. Я требователен и строг в работе -2 -1 0 1 2 Иногда я пренебрегаю своими обязанностями

39. Когда я сильно расстроен, у меня тяжело на душе -2 -1 0 1 2 У меня очень редко бывает мрачное настроение
40. Музыка способна так захватить меня, что я теряю чувство времени -2 -1 0 1 2 Драматическое искусство и балет кажутся мне скучными
41. Я люблю находиться в больших и веселых компаниях -2 -1 0 1 2 Я предпочитаю уединение
42. Большинство людей честные, и им можно доверять -2 -1 0 1 2 Иногда я отношусь подозрительно к другим людям
43. Я обычно работаю добросовестно -2 -1 0 1 2 Люди часто находят в моей работе ошибки
44. Я легко впадаю в депрессию -2 -1 0 1 2 Мне невозможно испортить настроение
45. Настоящее произведение искусства вызывает у меня восхищение -2 -1 0 1 2 Я редко восхищаюсь совершенством настоящего произведения искусства
46. «Болея» на спортивных соревнованиях, я забываю обо всем -2 -1 0 1 2 Я не понимаю, почему люди занимаются опасными видами спорта
47. Я стараюсь проявлять чуткость, когда имею дело с людьми -2 -1 0 1 2 Иногда мне нет дела до интересов других людей
48. Я редко делаю необдуманно то, что хочу сделать -2 -1 0 1 2 Я предпочитаю принимать решения быстро
49. У меня много слабостей и недостатков -2 -1 0 1 2 У меня высокая самооценка
50. Я хорошо понимаю свое душевное состояние -2 -1 0 1 2 Мне кажется, что другие люди менее чувствительны, чем я
51. Я часто игнорирую сигналы, предупреждающие об опасности -2 -1 0 1 2 Я предпочитаю избегать опасных ситуаций
52. Радость других я разделяю как собственную -2 -1 0 1 2 Я не всегда разделяю чувства других людей
53. Я обычно контролирую свои чувства и желания -2 -1 0 1 2 Мне

трудно сдерживать свои желания

54. Если я терплю неудачу, то обычно обвиняю себя -2 -1 0 1 2 Мне часто «везет», и обстоятельства редко бывают против меня

55. Я верю, что чувства делают мою жизнь содержательнее -2 -1 0 1 2 Я редко обращаю внимание на чужие переживания

56. Мне нравятся карнавалы, шествия и демонстрации -2 -1 0 1 2 Мне не нравится находиться в многолюдных местах

57. Я стараюсь поставить себя на место другого человека, чтобы его понять -2 -1 0 1 2 Я не стремлюсь понять все нюансы переживаний других людей

58. В магазине я обычно долго выбираю то, что надумал купить -2 -1 0 1 2 Иногда я покупаю вещи импульсивно

59. Иногда я чувствую себя жалким человеком -2 -1 0 1 2 Обычно я чувствую себя нужным человеком

60. Я легко «вживаюсь» в переживания вымышленного героя -2 -1 0 1 2 Приключения киногероя не могут изменить мое душевное состояние

61. Я чувствую себя счастливым, когда на меня обращают внимание -2 -1 0 1 2 Я скромный человек и стараюсь не выделяться среди людей

62. В каждом человеке есть нечто, за что его можно уважать -2 -1 0 1 2 Я еще не встречал человека, которого можно было бы уважать

63. Обычно я хорошо думаю, прежде чем действую -2 -1 0 1 2 Я не люблю продумывать заранее результаты своих поступков

64. Часто у меня бывают взлеты и падения настроения -2 -1 0 1 2 Обычно у меня ровное настроение

65. Иногда я чувствую себя фокусником, подшучивающим над людьми -2 -1 0 1 2 Люди часто называют меня скучным, но надежным человеком

66. Я привлекателен для лиц противоположного пола -2 -1 0 1 2 Некоторые считают меня обычным и неинтересным человеком

67. Я всегда стараюсь быть добрым и внимательным с каждым человеком -2 -1 0 1 2 Некоторые люди думают, что я самонадеянный и

эгоистичный

68. Перед путешествием я намечаю точный план -2 -1 0 1 2 Я не могу понять, зачем люди строят такие детальные планы

69. Мое настроение легко меняется на противоположное -2 -1 0 1 2 Я всегда спокоен и уравновешен

70. Я думаю, что жизнь – это азартная игра -2 -1 0 1 2 Жизнь – это опыт, передаваемый последующим поколениям

71. Мне нравится выглядеть вызывающе -2 -1 0 1; 2 В обществе я обычно не выделяюсь поведением и модной одеждой

72. Некоторые говорят, что я снисходителен к окружающим -2 -1 0 1 2 Говорят, что я часто хвастаюсь своими успехами

73. Я точно и методично выполняю свою работу -2 -1 0 1 2 Я предпочитаю «плыть по течению», доверяя своей интуиции

74. Иногда я бываю настолько взволнован, что даже плачу -2 -1 0 1 2 Меня трудно вывести из себя

75. Иногда я чувствую, что могу открыть в себе нечто новое -2 -1 0 1 2 Я не хотел бы ничего в себе менять

Ключ к тесту, обработка результатов Теста большая пятерка (Big five). (Пятифакторный личностный опросник (Р. МакКрэй, П. Коста). Методика диагностики личностных факторов темперамента и характера (5PFQ)) 1. Выбранные оценочные значения высказываний переводятся в баллы: Оценочная шкала -2 -1 0 1 2 Баллы 5 4 3 2 1 2. Балльные оценки проставляются в бланк ответов в правые ячейки соответствующих высказываний. Каждый из основных пяти факторов состоит из пяти первичных факторов. К примеру, основной фактор 'экстраверсия – интроверсия' состоит из первичных факторов 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5. В количественном выражении первичные факторы определяются суммированием трех балльных оценок. К примеру, первичный фактор 1.1 'активность – пассивность' оценивается суммой баллов, полученных на высказывания 1, 6, 11.

доминантности. Если же по этому фактору получены низкие значения (3-7 баллов), то для испытуемого скорее всего характерен признак подчиненности (конформности).

2. Ниже перечислены характерологические признаки, которые могут быть определены у испытуемого с помощью первичных факторов «Большой пятерки».

1. Экстраверсия – интроверсия

1.1. Активность - пассивность

1.2. Доминирование - подчиненность

1.3. Общительность - замкнутость

1.4. Поиск впечатлений - избегание впечатлений

1.5. Проявление - избегание чувства вины

2. Привязанность - обособленность

2.1. Теплота - равнодушие

2.2. Сотрудничество - соперничество

2.3. Доверчивость - подозрительность

2.4. Понимание - непонимание

2.5. Уважение других - самоуважение

3. Самоконтроль - импульсивность

3.1. Аккуратность - неаккуратность (отсутствие аккуратности)

3.2. Настойчивость - отсутствие настойчивости

3.3. Ответственность - безответственность

3.4. Самоконтроль поведения - импульсивность (отсутствие самоконтроля)

3.5. Предусмотрительность - беспечность

4. Эмоциональная устойчивость - эмоциональная неустойчивость

4.1. Беззаботность - тревожность

4.2. Расслабленность - напряженность

4.3. Эмоциональная комфортность - депрессивность

4.4. Самодостаточность - самокритика

4.5. Эмоциональная стабильность - эмоциональная лабильность

5. Экспрессивность - практичность

5.1. Любопытство - консерватизм

5.2. Любознательность - реалистичность

5.3. Артистичность - отсутствие артистичности

5.4. Сенситивность - нечувствительность

5.5. Пластичность - ригидность

3. Сумма баллов первичных факторов по вертикали определяет количественную выраженность основного фактора. Минимальное количество набранных баллов для любого основного фактора равно 15, максимальное количество – 75. Условно балльные оценки можно разделить на высокие (51-75 баллов), средние (41-50 баллов) и низкие (15-40 баллов).

Описание пяти факторов.

Первый фактор Экстраверсия Интроверсия Высокие значения по

фактору определяют направленность психики человека на экстраверсию. Типичные экстраверты отличаются общительностью, любят развлечения и коллективные мероприятия, имеют большой круг друзей и знакомых, ощущают потребность общения с людьми, с которыми можно поговорить и приятно провести время, стремятся к праздности и развлечениям, не любят себя утруждать работой или учебой, тяготеют к острым, возбуждающим впечатлениям, часто рискуют, действуют импульсивно, необдуманно, по первому побуждению. Экстраверты беззаботны, оптимистичны и любят перемены. У них ослаблен контроль над чувствами и поступками, поэтому они бывают склонны к вспыльчивости и агрессивности. В работе, как правило, ориентированы на скорость выполнения задания, от однообразной деятельности у них быстрее развивается состояние монотонности. Экстраверты предпочитают работать с людьми. В деятельности экстраверты быстрее, чем интроверты, извлекают информацию из памяти, лучше выполняют трудные задания в ситуации дефицита времени. Экстраверты чувствуют себя бодрее вечером и лучше работают во второй половине дня. Такие люди чувствительны к поощрению. Низкие значения по фактору характерны для интровертов. Основными особенностями интровертов являются отсутствие уверенности в отношении правильности своего поведения и невнимание к происходящим вокруг событиям; большая опора на собственные силы и желания, чем на взгляды других людей; предпочтение абстрактных идей конкретным явлениям действительности. Интроверты обладают ровным, несколько сниженным фоном настроения. Они озабочены своими личными проблемами и переживаниями. Такие люди обычно сдержанны, замкнуты, избегают рассказывать о себе, не интересуются проблемами других людей. Они предпочитают книги общению с людьми. Интроверты отдают предпочтение теоретическим и научным видам деятельности. В учебе они достигают более заметных успехов, чем экстраверты. Интровертированные люди любят планировать свое будущее, всегда взвешивают свои поступки, не доверяют первым побуждениям и увлечениям, всегда строго контролируют

свои чувства, редко бывают несдержанными и возбужденными. Интроверты легче переносят однообразие в деятельности, лучше работают в спокойной обстановке и в первой половине дня. Они более чувствительны к наказанию, чем к поощрению.

Второй фактор Привязанность Обособленность Высокие значения по данному фактору определяют позитивное отношение человека к людям. Такие лица испытывают потребность быть рядом с другими людьми. Как правило, это добрые, отзывчивые люди, они хорошо понимают других людей, чувствуют личную ответственность за их благополучие, терпимо относятся к недостаткам других людей. Умеют сопереживать, поддерживают коллективные мероприятия и чувствуют ответственность за общее дело, добросовестно и ответственно выполняют взятые на себя поручения. Взаимодействуя с другими, такие люди стараются избегать разногласий, не любят конкуренции, больше предпочитают сотрудничать с людьми, чем соперничать. В группе такие люди, как правило, пользуются уважением. Низкие оценки по фактору свидетельствуют о стремлении человека быть независимым и самостоятельным. Такие люди предпочитают держать дистанцию, иметь обособленную позицию при взаимодействии с другими. Они избегают общественных поручений, небрежны в выполнении своих обязанностей и обещаний. Люди, имеющие низкие значения по этому фактору, холодно относятся к другим людям, часто не понимают тех, с кем общаются. Их больше волнуют собственные проблемы, чем проблемы окружающих их людей. Свои интересы они ставят выше интересов других людей и всегда готовы их отстаивать в конкурентной борьбе. Такие люди обычно стремятся к совершенству. Для достижения своих целей они используют все доступные им средства, не считаясь с интересами других людей. Люди с такими характеристиками редко демократичным путем становятся руководителями.

Третий фактор Самоконтроль Импульсивность (высокий самоконтроль поведения) Главным содержанием этого фактора является волевая регуляция поведения. На полюсе высоких значений находится такие черты личности, как

добросовестность, ответственность, обязательность, точность и аккуратность в делах. Такие люди любят порядок и комфорт, они настойчивы в деятельности и обычно достигают в ней высоких результатов. Они придерживаются моральных принципов, не нарушают общепринятых норм поведения в обществе и соблюдают их даже тогда, когда нормы и правила кажутся пустой формальностью. Высокая добросовестность и сознательность обычно сочетаются с хорошим самоконтролем, со стремлением к утверждению общечеловеческих ценностей, иногда в ущерб личным. Такие люди редко чувствуют себя полностью раскованными настолько, чтобы позволить себе дать волю чувствам. (низкий самоконтроль поведения) Человек, имеющий низкую оценку по этому фактору, редко проявляет в своей жизни волевые качества, он живет, стараясь не усложнять свою жизнь. Ищет «легкой жизни». Это такой тип личности, для которого характерны естественность поведения, беспечность, склонность к необдуманным поступкам. Такой человек может недобросовестно относиться к работе, не проявляя настойчивости в достижении цели. Он не прилагает достаточных усилий для выполнения принятых в обществе требований и культурных норм поведения, может презрительно относиться к моральным ценностям. Человек, имеющий такую черту, склонен совершать асоциальные поступки. Ради собственной выгоды он способен на нечестность и обман. Такой человек, как правило, живет одним днем, не заглядывая в свое будущее.

Четвертый фактор Эмоциональная устойчивость Эмоциональная неустойчивость Низкие значения по этому фактору свойственны лицам самодостаточным, уверенным в своих силах, эмоционально зрелым, смело смотрящим в лицо фактам, спокойным, постоянным в своих планах и привязанностях, не поддающимся случайным колебаниям настроения. На жизнь такие люди смотрят серьезно и реалистично, хорошо осознают требования действительности, не скрывают от себя собственных недостатков, не расстраиваются из-за пустяков, чувствуют себя хорошо приспособленными к жизни. Эмоционально устойчивые люди сохраняют хладнокровие и

спокойствие даже в самых неблагоприятных ситуациях. Они чаще пребывают в хорошем расположении духа, чем в плохом. Высокие значения по этому фактору характеризуют лиц, неспособных контролировать свои эмоции и импульсивные влечения. В поведении это проявляется как отсутствие чувства ответственности, уклонение от реальности, капризность. Такие люди чувствуют себя беспомощными, неспособными справиться с жизненными трудностями. Их поведение во многом обусловлено ситуацией. Они с тревогой ожидают неприятностей, в случае неудачи легко впадают в отчаяние и депрессию. Такие люди хуже работают в стрессовых ситуациях, в которых испытывают психологическое напряжение. У них, как правило, занижена самооценка, они обидчивы и в неудачах.

Пятый фактор Экспрессивность Практичность Для человека с такой чертой характерно легкое отношение к жизни. Он производит впечатление беззаботного и безответственного, которому сложно понять тех, кто рассчитывает каждый свой шаг, отдает свои силы созданию материального благополучия. К жизни он относится как к игре, совершая поступки, за которыми окружающие видят проявление легкомыслия. Человек, имеющий высокие оценки по этому фактору, удовлетворяет свое любопытство, проявляя интерес к различным сторонам жизни. Он легко обучается, но недостаточно серьезно относится к систематической научной деятельности, поэтому редко достигает больших успехов в науке. Такой человек часто не отличает вымысел от реальностей жизни. Он чаще доверяет своим чувствам и интуиции, чем здравому смыслу, мало обращает внимания на текущие повседневные дела и обязанности, избегает рутинной работы. Это эмоциональный, экспрессивный, с хорошо развитым эстетическим и художественным вкусом человек. Человек с выраженной чертой практичности по своему складу реалист, хорошо адаптирован в обыденной жизни. Он трезво и реалистично смотрит на жизнь, верит в материальные ценности больше, чем в отвлеченные идеи. Такой человек часто озабочен своими материальными проблемами, упорно работает и проявляет завидную настойчивость, воплощая в жизнь свои планы.

Негибкий и неартистичный, часто простой и лишенный чувства юмора в обычной жизни, он проявляет постоянство своих привычек и интересов. Такой человек не любит резких перемен в своей жизни, он предпочитает постоянство и надежность во всем, что его окружает. Он несентиментален, поэтому его трудно вывести из равновесия, повлиять на сделанный выбор. Ко всем жизненным событиям такой человек подходит с логической меркой, ищет рациональных объяснений и практической выгоды.

**Опитувач для виміру результуючої тенденції мотивації
досягнення» (RAM) А. Мехрабіана**

Описание методики

Модификация теста-опросника А. Мехрабиана для измерения мотивации достижения (ТМД) предложена М.Ш. Магомед-Эминовым. ТМД предназначен для диагностики двух обобщенных устойчивых мотивов личности: мотива стремления к успеху и мотива избегания неудачи. При этом оценивается, какой из этих двух мотивов у испытуемого доминирует. Методика применяется для исследовательских целей при диагностике мотивации достижения у старших школьников и студентов. Тест представляет собой опросник, имеющий две формы — мужскую (форма А) и женскую (форма Б).

Процедура проведения

Инструкция

Вам предлагается ряд утверждений, определяющих отношение человека к некоторым жизненным ситуациям. Оцените степень своего согласия или несогласия с каждым из утверждений. Для каждого утверждения проставьте отметку в колонке, соответствующей вашему выбору:

- + 3 – полностью согласен;
- +2 – согласен;
- + 1 – скорее согласен, чем не согласен;
- 0 – нейтрален;
- 1 – скорее не согласен, чем согласен;
- 2 – не согласен;
- 3 – полностью не согласен.

Не тратьте время на обдумывание, давайте тот ответ, который первым приходит в голову, поскольку при обработке результатов производится подсчет баллов по определенной системе, а не содержательный анализ ответов

по отдельным пунктам. Каждое следующее утверждение читайте только после того, как оценили предыдущее, постарайтесь ничего не пропускать. Свободно и искренне выражайте свое мнение.

Обработка результатов

За каждый ответ испытуемый получает определенное количество баллов. Подсчет баллов производится с помощью ключей простым суммированием. К каждой форме опросника прилагается собственный ключ.

Ключ к форме А

п/п	№	+3	+2	+1	0	-		
						1	2	3
1	7	6	5	4	3	2	1	
2	1	2	3	4	5	6	7	
3	7	6	5	4	3	2	1	
4	1	2	3	4	5	6	7	
5	7	6	5	4	3	2	1	
6	1	2	3	4	5	6	7	
7	7	6	5	4	3	2	1	
8	7	6	5	4	3	2	1	
9	1	2	3	4	5	6	7	
10	7	6	5	4	3	2	1	
11	1	2	3	4	5	6	7	
12	1	2	3	4	5	6	7	
13	7	6	5	4	3	2	1	
14	7	6	5	4	3	2	1	
15	1	2	3	4	5	6	7	
16	1	2	3	4	5	6	7	
17	7	6	5	4	3	2	1	

18	1	2	3	4	5	6	7
19	7	6	5	4	3	2	1
20	1	2	3	4	5	6	7
21	7	6	5	4	3	2	1
22	1	2	3	4	5	6	7
23	1	2	3	4	5	6	7
24	7	6	5	4	3	2	1
25	1	2	3	4	5	6	7
26	1	2	3	4	5	6	7
27	1	2	3	4	5	6	7
28	7	6	5	4	3	2	1
29	1	2	3	4	5	6	7
30	1	2	3	4	5	6	7
31	7	6	5	4	3	2	1
32	1	2	3	4	5	6	7

Ключ к форме Б

№ п/п	+3	+2	+1	0	-		
					1	2	3
1	7	6	5	4	3	2	1
2	7	6	5	4	3	2	1
3	1	2	3	4	5	6	7
4	7	6	5	4	3	2	1
5	1	2	3	4	5	6	7
6	1	2	3	4	5	6	7
7	7	6	5	4	3	2	1
8	7	6	5	4	3	2	1

9	1	2	3	4	5	6	7
10	7	6	5	4	3	2	1
11	1	2	3	4	5	6	7
12	1	2	3	4	5	6	7
13	1	2	3	4	5	6	7
14	7	6	5	4	3	2	1
15	1	2	3	4	5	6	7
16	1	2	3	4	5	6	7
17	7	6	5	4	3	2	1
18	1	2	3	4	5	6	7
19	7	6	5	4	3	2	1
20	1	2	3	4	5	6	7
21	7	6	5	4	3	2	1
22	1	2	3	4	5	6	7
23	7	6	5	4	3	2	1
24	1	2	3	4	5	6	7
25	1	2	3	4	5	6	7
26	7	6	5	4	3	2	1
27	1	2	3	4	5	6	7
28	7	6	5	4	3	2	1
29	1	2	3	4	5	6	7
30	1	2	3	4	5	6	7

Интерпретация результатов

Методика измеряет результирующую тенденцию мотивации, то есть степень преобладания одного из указанных мотивов — стремление к достижению успеха или избегание неудачи. Высокие показатели по тесту означают, что стремление к достижению успеха выражено в большей степени,

чем избегание неудачи, низкие — наоборот.

Баллы всех испытуемых выборки ранжируют и выделяют две конкретные группы: верхние 27% выборки характеризуются мотивом стремления к успеху, а нижние 27% – мотивом избегания неудачи.

Так же можно воспользоваться следующей суммарной шкалой:

Если эта сумма оказалась в интервале от 165 до 210, то делают вывод о том, что в мотивации достижения успехов у данного испытуемого доминирует стремление к успеху.

Если эта сумма баллов оказалась в пределах от 76 до 164, то делают вывод о доминировании стремления избегать неудачи.

Если сумма баллов оказалась в пределах от 30 до 75, то никакого определенного вывода о доминировании друг над другом мотивации достижения успехов или избегания неудач сделать нельзя.

Опитувальник «16 PF» Р. Кеттелла

Опросник Кеттелла является одним из наиболее распространенных анкетных методов оценки индивидуально-психологических особенностей личности как за рубежом, так и у нас в стране. Он разработан под руководством Р.Б. Кеттелла и предназначен для написания широкой сферы индивидуально-личностных отношений. Отличительной чертой данного опросника является его ориентация на выявление относительно независимых 16 факторов (шкал, первичных черт) личности. Данное их качество было выявлено с помощью факторного анализа из наибольшего числа поверхностных черт личности, выделенных первоначально Кеттеллом. Каждый фактор образует несколько поверхностных черт, объединенных вокруг одной центральной черты.

Существует 4 формы опросника: А и В (187 вопросов) и С и Д (105 вопросов). В России чаще всего используют формы А и С. Наибольшее распространение опросник получил в медицинской психологии при диагностике профессионально важных качеств, в спорте и научных исследованиях.

Опросник Кеттелла включает в себя все виды испытаний - и оценку, и решение теста, и отношение к какому-либо явлению.

Процедура проведения

Перед началом опроса испытуемому дают специальный бланк, на котором он должен делать определенные пометки, по мере прочтения. Предварительно дается соответствующая инструкция, содержащая информацию о том, что должен делать испытуемый. Контрольное время испытания 25-30 минут. В процессе ответов на вопросы экспериментатор контролирует время работы испытуемого и, если испытуемый отвечает медленно, предупреждает его об этом. Испытание проводится индивидуально в спокойной, деловой обстановке.

Инструкция

Перед вами вопросы, которые помогут выяснить особенности вашего характера, вашей личности. Не существует «верных» и «неверных» ответов, так как каждый прав по отношению к своим собственным взглядам. Старайтесь отвечать искренне и точно. В начале Вы должны ответить на четыре вопроса, которые даны в качестве образца и посмотреть не нуждается ли Вы в дополнительных разъяснениях. Вы должны зачеркнуть соответствующие Вашему ответу квадратик на специальном бланке для ответа. Существует три возможных ответа на каждый вопрос.

Обработка полученных данных производится с помощью ключа.

Совпадение ответов обследуемого с «ключом» оценивается в два балла для ответов «а» и «с», совпадение ответа «b» — в один балл. Сумма баллов по

каждой выделенной группе вопросов дает в результате значение фактора. Исключением является фактор «В» — здесь любое совпадение ответа с «ключом» дает 1 балл.

Полученное значение каждого фактора переводится в стены (стандартные единицы) с помощью таблиц.

Интерпретация результатов Описание вторичных факторов

При интерпретации уделяется внимание в первую очередь «пикам» профиля, т. е. наиболее низким и наиболее высоким значениям факторов в профиле, в особенности тем показателям, которые в «отрицательном» полюсе находятся в границах от 1 до 3 стенов, а в «положительном» — от 8 до 10 стенов.

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ СОЧЕТАНИЙ ПЕРВИЧНЫХ ФАКТОРОВ

При интерпретации полученных результатов целесообразно использовать не только выраженность отдельных факторов, но и их сочетаний, образующих симптомокомплексы коммуникативных, интеллектуальных, эмоциональных и регуляторных личностных свойств. При этом следует учитывать не только полюсные значения факторов, но и средние, которые довольно часто встречаются в практике работы психолога.